

I. CADRUL GENERAL

MONICA CĂLUȘER

Regimul drepturilor minorităților în Europa Centrală și de Est

Conceptul de regim este cunoscut și utilizat în principal în relațiile internaționale, arie care definește termenul după cum urmează: „principii implicite sau explicite, norme, reguli și proceduri pentru luarea deciziilor în jurul cărora converg acțiunile actorilor dintr-un domeniu al relațiilor internaționale”¹. Astfel, regimul drepturilor minorităților include principiile, regulile, normele, instituțiile și procedurile existente în domeniul drepturilor minorităților la nivel internațional, recunoscute și acceptate de către state și care se transpun la nivel național în politici.

Capitolul de față va prezenta regimul drepturilor minoritare și modul de transpunere al acestuia în practică în contextul realităților Europei Centrale și de Est. Prima parte a capitolului descrie principalele instrumente ale regimului drepturilor minoritare, relevante în contextul Europei Centrale și de Est. Cea de-a doua parte a capitolului își propune să exploreze paleta politicilor naționale de management al diversității dezvoltate în perioada post-comunistă în această regiune.

Regimul drepturilor minorităților

O serie de instrumente internaționale și regionale au fost dezvoltate în perioada de după finalul războiului rece. Chiar dacă până atunci au existat instrumente care să prezinte relevanță din perspectiva drepturilor minorităților, acestea nu se referă în mod explicit la ele, ci mai degrabă le include implicit ca parte a drepturilor omului. Un astfel de instrument este Carta Drepturilor Universale ale Omului a Națiunilor Unite care vorbește de aplicarea drepturilor omului fără distincție în baza rasei, sexului, limbii sau religiei (art. 1). Articolul amintit este concludent pentru accentul pus la nivel internațional pe prevenirea discriminării în perioada dintre sfârșitul celui de-al doilea război mondial și căderea comunismului.

Căderea comunismului surprinde o tendință de dezvoltare a unui regim internațional al protecției minorităților, distinct de cel care punea accentul pe non-discriminare, tendință care se dezvoltă pe de o parte din frământările și tensiunile etnice din fostele țări comuniste, și, pe de altă parte, din activitatea desfășurată în cadrul ONU, în special în cadrul Subcomisiei pentru Prevenirea

1 Hasenclever, Andreas, Peter Mazer and Volker Rittberger: *Theories of International Regimes*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, p. 9.

Discriminării și Protecția Minorităților pentru diferențierea celor două. În acest context apare nevoia definirii subiectului drepturilor, altfel spus, cine sunt minoritățile naționale, definitorii pentru aceste dezbateri fiind tocmai abordările elaborate în cadrul Subcomisiei.

Doă optiuni sunt luate în considerare pentru clarificarea punctului de vedere asupra definirii „minorității” în cadrul legal internațional contemporan:

1. o primă posibilitate este descrierea caracteristicilor distincte ale minorității, precum relația cu statul în care trăiește, alături de prezența clară sau generală a cadrului drepturilor și obligațiilor acesteia.
2. cea de-a doua posibilitate presupune o abordare dinamică și largă a protecției unui grup în societățile moderne, acomodând nevoile unor grupuri distincte care prezintă legături diferite cu statul.²

Prima abordare este una tradițională care se bazează pe identificarea elementelor definitorii ale minorităților naționale. Chiar dacă există o serie de astfel de încercări de definire, un acord formal nu a fost niciodată obținut. O primă interpretare a conceptului este dată în anii 1970 de către raportorul special al Subcomisiei pentru Prevenirea Discriminării și Protecția Minorităților, din cadrul ONU, Francesco Capotorti. Conform acestuia, minoritatea națională reprezintă:

„Un grup numeric inferior restului populației unui stat, în poziție nedominantă, ai cărui membrii – cetățeni ai statului – posedă, din punct de vedere etnic, religios sau lingvistic, caracteristici diferite de cele ale restului populației și care manifestă chiar și în mod implicit un sentiment de solidaritate, cu scopul de a prezerva cultura, tradițiile, religia sau limba lor.”³

O altă definiție dată de un alt membru al aceleiași Subcomisii pentru Prevenirea Discriminării și Protecția Minorităților, din cadrul ONU, J. Deschênes:

„Un grup de cetățeni, constituind o minoritate numerică și într-o poziție nedominantă în statul respectiv, având caracteristici etnice, religioase sau lingvistice care diferă de cele ale majorității populației, având o solidaritate de grup motivată în principal de o dorință colectivă de a supraviețui, și ale cărui obiective principale se constituie în dorința de egalitate cu majoritatea atât în drepturi, cât și în practică.”⁴

Astfel de inițiative sunt importante tocmai în încercarea de definire a elementelor de bază ale unei definiții în legislația internațională. Chiar dacă ele nu s-au concretizat într-o singură versiune, definițiile explicite sau implicite din documentele europene sau din practică sugerează continuitatea acestei practici. Astfel de exemple includ definiția dată de OSCE – Înaltul Comisar pentru Minorități Naționale: în primul rând o minoritate este un grup de persoane având caracteristici lingvistice, culturale sau etnice distincte de majoritate; în al doilea rând, minoritatea caută nu doar să își păstreze identitatea, dar și să o întărească.”

Sau cea din Recomandarea 1201 a Consiliului Europei: „Un grup de persoane constituie minoritate națională dacă locuiesc pe teritoriul unui stat și sunt cetățenii lui, mențin legături de durată, trainice și permanente cu acel

2 Gaetano Pentassuglia: *Minorities in International Law*, Strasbourg Cedex, Council of Europe Publishing House, 2002, p. 57.

3 Gaetano Pentassuglia, *op. cit.*, p. 57.

4 *Ibidem*, p. 58.

stat, manifestă caracteristici etnice, culturale, religioase sau lingvistice distincte, sunt suficient de reprezentative, chiar dacă sunt în număr mai mic decât restul populației unui stat sau regiuni a unui stat, sunt motivate de preocuparea comună de păstrare a identității, inclusiv cultura, tradițiile, religia, limba maternă.”⁵

Cea de-a doua abordare diferă de cea tradițională prin două aspecte definitorii: nu se bazează pe cetățenie și nici pe o legătură permanentă cu statul de rezidență ca elemente care definesc minoritățile naționale. Astfel, definiția ar fi extinsă la categorii care nu sunt incluse în abordarea de mai sus, și anume la străinii și muncitorii imigranți sezonieri. Chiar dacă o parte din instrumentele internaționale par să susțină o definiție mai largă a minorităților, atunci când se consideră modul de aplicare și interpretările date, rămân doar abordări care susțin varianta tradițională⁶.

Lipsa unei definiții a minorității naționale care să definească domeniul de aplicabilitate al regimului drepturilor minorităților naționale nu face însă imposibilă protecția minorităților naționale, așa cum se credea⁷.

La nivel internațional cele mai importante acte referitoare la drepturile minorităților sunt Convenția internațională cu privire la drepturile civile și politice și Declarația Națiunilor Unite cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților etnice, lingvistice și religioase. Dacă Convenția pune drepturile minorităților în cadrul drepturilor omului, Declarația vorbește despre dreptul minorităților de a participa în luarea deciziilor, despre dreptul la educație în limba maternă și de participarea la viața economică.

La nivel european, principalii promotori de politici în domeniul minorităților naționale sunt CSCE /OSCE și Consiliul Europei. La fel ca și în cazul altor organizații internaționale, evenimentele din Europa Centrală și de Est după căderea comunismului au reprezentat principalul catalizator.

Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa a fost stabilită în primul rând ca un instrument pentru identificarea și prevenirea conflictelor, managementul crizelor și reconcilierea post-conflict. În baza acestei misiuni, OSCE a elaborat acte relevante pentru protecția persoanelor aparținând minorităților naționale și a creat instituția Înaltului Comisar pentru Minorități Naționale.

Cele mai relevante documente pentru protecția minorităților naționale sunt: Actul Final de la Helsinki (1975) și Documentul întâlnirii de la Copenhaga a conferinței asupra dimensiunii umane a CSCE. Prin primul document, drepturile omului devin un subiect legitim de dialog și o temă de interes, o preocupare pentru toate statele membre ale CSCE. Cel de-al doilea act cuprinde un set de norme privind drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale, abordând probleme precum non-discriminarea, utilizarea limbilor minorităților, educația minorităților. Deși nu este un tratat, documentul are importanță legală și politică, datorită adoptării de comun acord de către statele OSCE.

5 *Ibidem*, p. 63.

6 *Ibidem*, p. 59-66.

7 F. Ermacora: „The protection of minorities before the United Nations”, in *Collected courses of the Hague Academy of International Law*, IV, 1983, citat în Gaetano Pentassuglia: *Minorities in international law*, Strasbourg Cedex: Council of Europe Publishing House, 2002, p. 57.

Stabilită în 1992, instituția Înalțului Comisariat pentru Minorități Naționale a fost creată ca răspuns la conflictul din fosta Iugoslavie, existând temeri că situația s-ar putea repeta și în alte state foste comuniste. Mandatul său reprezintă un instrument de prevenire a conflictelor în cel mai incipient stadiu, prevăzând astfel identificarea stărilor de tensiune care ar putea pune în pericol pacea, stabilitatea sau relația dintre state, promovarea dialogului și cooperării între părți.

Consiliul European are ca principale instrumente Convenția Europeană asupra Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale, Convenția Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale⁸. Activitatea Consiliului European constă în dezvoltarea de standarde legale pentru protecția minorităților naționale și monitorizarea respectării acestora.

În 1922 a fost adoptată Carta Europeană pentru Limbile Minorităților și Regionale, la care în 1993 s-a adăugat recomandarea 1201 cu un protocol adițional. Principalul obiectiv al acesteia este oferirea de protecție pentru limbile regionale și ale minorităților naționale, și promovarea dreptului de a le utiliza în sfera publică și privată.

Convenția Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale a fost adoptată în 1994 și a intrat în vigoare din 1998. Nu include drepturi colective, ci se bazează pe ideea că minoritățile pot fi protejate prin garantarea drepturilor indivizilor aparținând acestor minorități. Convenția reprezintă de fapt o serie de principii generale, chiar vagi, referitoare la drepturile indivizilor aparținând minorităților naționale, incluzând: non-discriminarea, promovarea egalității, promovarea condițiilor necesare pentru păstrarea și dezvoltarea culturii, a religiei, limbii și a tradițiilor, libertatea de asociere, exprimare, libertatea de gândire, a conștiinței și a religiei, utilizarea limbii materne în spațiul public și privat, oral și în scris, precum și în relațiile cu autoritățile, instrucție în limba minorității, libertatea de a crea instituții educaționale, participare la viața economică, culturală și socială, participare la viața publică, interzicerea asimilării forțate.

Protecția minorităților în Uniunea Europeană face mai mult obiectul politicii la nivelul statelor membre, fiecare având practici, instrumente, organe și legislație proprie privind minoritățile. Minoritățile reprezintă o preocupare recentă a Uniunii, determinată în primul rând de extinderea spre spațiul fost comunist, și în al doilea rând de problema imigranților pe teritoriul Uniunii.

În spațiul post-comunist este recunoscut progresul realizat în dezvoltarea legislației privind minoritățile naționale sub influența standardelor internaționale, în special a presiunii exercitate în contextul extinderii Uniunii Europene. Pe de altă parte, tocmai lipsa unei politici europene comune în domeniu determină limitele acestor influențe.

O tipologie a politicilor de stat privind minoritățile

Tipologia politicilor de stat se poate baza pe mai multe criterii de clasificare. În funcție de relația dintre stat și națiune, se pot identifica mai multe tipuri de democrație, dintre care vor fi amintite: democrația etnică, democrația

⁸ O prezentare mai amplă a acestor instrumente se găsește în capitolul: *Analiza actelor normative privind drepturile minorităților naționale în România* din prezentul volum.

multinațională, democrația multietnică, democrația liberală și democrația consociativă.

Conform lui Sammy Smooha⁹, *democrațiile etnice* sunt caracterizate prin existența unei națiuni etnice nucleu care este proprietara statului și îl conduce în propriul beneficiu. Apartenența la națiune și cetățenia sunt separate, grupurile ce nu aparțin națiunii-dominante având drepturi individuale și colective incomplete. Grupurile non-nucleu sunt percepute ca o amenințare la supraviețuirea și integritatea națiunii-nucleu, membrii acesteia fiind menținuți într-o permanentă mobilizare de instituțiile statului. Particularitatea acestui tip de democrație este identificarea în termeni etnici și nu civici, națiunea etnică și nu cetățenia fiind elementul definitoriu pentru stat¹⁰.

Democrația multinațională reprezintă o asociație constituțională care include două sau mai multe națiuni recunoscute ca popoare ce se autoguvernează, egale în ceea ce privește statutul pe care îl au în cadrul statului, cu drept la autodeterminare, așa cum aceasta este înțeleasă în dreptul internațional și în teoria democrației¹¹.

Statul-națiune este modelul dominant în țările occidentale. Statul-națiune este considerat a fi neutru față de identitatea etnică a grupurilor care alcătuiesc statul. În centrul societății se află cetățeanul. Cetățenii statului își definesc apartenența națională ca atașament față de principiile democratice, față de egalitatea în drepturi a indivizilor care compun societatea, libera competiție și privatizarea religiei și a etnicității. Din acest punct de vedere, statul-națiune este un stat imparțial, tratând toți cetățenii ca egali în drepturi indiferent de apartenența etnică, religioasă, lingvistică, culturală sau originea națională. Acest model al statului-națiune corespunde *democrației liberale individuale*, văzută ca o societate alcătuită din indivizi care împărtășesc doar cetățenia comună, dar nu constituie o comunitate¹². Smooha consideră că acest tip de stat este doar un ideal, iar forma pe care cele mai multe dintre statele occidentale au luat-o este cea a *democrației liberale republicane*. Diferența principală între cele două tipuri de democrații liberale constă în impunerea unei singure culturi și limbi de către stat în cadrul democrației liberale republicane, refuzându-se grupurilor etnice mecanismele instituționale pentru o existență separată. Membrii societății nu se definesc doar ca cetățeni individuali ai statului, ci și ca membri ai unei comunități, împărtășind o identitate comună¹³.

Presiunile la care acest tip de democrație este supusă sunt multiple, incluzând regionalizarea, globalizarea, procesul de imigrare și apariția naționalismului minorităților indigene, rezultând într-o tot mai puternică diferențiere a statului național și promovarea multiculturalismului ca ideologie¹⁴. De-

9 Sammy Smooha: „The model of ethnic democracy: Israel as a Jewish and democratic state”, în *Nations and Nationalism*, Vol. 8, no. 4, 2002, 475-503

10 Sammy Smooha: „Types of democracy and models of conflict management in ethnically divided societies” în *Nations and Nationalism*, vol. 8, no. 4, 2002, p. 425.

11 James Tully: „Introduction” în Alain-G. Gagnon și James Tully: *Multinational Democracies*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001, pp. 2-3.

12 Sammy Smooha: op. cit., p. 423.

13 Ibidem, p. 424.

14 Ibidem, p. 424-425.

mocrația multiculturală, în accepțiunea lui Smooha, presupune recunoașterea diferențelor etnice, fără însă a se instituționaliza diferite mecanisme politice de promovare a lor.

În statele profund divizate etnic, a fost dezvoltată *democrația consociativă*, formă de democrație care se bazează pe un set de instituții clar definite care permit împărțirea puterii între principalele grupuri care compun statul. Instrumentele pe care se bazează includ autonomie de grup, reprezentare proporțională, coaliție de guvernare care include principalele grupuri etnice, drept de veto asupra deciziilor cu efecte asupra intereselor majore ale grupului¹⁵.

Datorită lipsei omogenității etnoculturale a statelor din Europa Centrală și de Est, modelul statului-națiune nu este compatibil cu procesul de democratizare și consolidare democratică, deoarece presupune un proces de omogenizare care se opune principiilor democratizării¹⁶.

Tipurile de democrație prezentate au fost dezvoltate pornind de la un caz sau un număr mic de cazuri, identificând pe baza acestora elementele considerate ca fiind definitorii pentru model. Astfel, în alte cazuri s-ar putea ca doar o parte din elemente să se regăsească, ceea ce duce la o serie de cazuri intermediare, făcând dificilă utilizarea unei astfel de tipologii.

O tipologie diferită se poate baza pe efectele pe care politicile de stat le au asupra păstrării identității grupurilor minoritare și pe baza gradului de control asupra propriei vieți. Astfel, statele pot lua măsuri care să faciliteze păstrarea culturii minorităților naționale. Atunci când nu fac acest lucru sau nu îl permit, efectul rezultat este eliminarea identităților diferite ale comunităților minoritare, absorbirea lor în identitatea majoritară. În literatura de specialitate, acest efect poartă numele de asimilare¹⁷. O altă situație este cea în care statul permite păstrarea identității distincte prin politici adecvate, situație definită ca integrare¹⁸. În final, o altă opțiune este numită coabitare, conceptualizată în literatura privind democrația consociativă¹⁹. Coabitarea presupune păstrarea identităților distincte și acordarea controlului asupra propriei vieți politice, economice, sociale și culturale fiecărui grup.

Clasificarea politicilor de stat privind minoritățile poate fi un exercițiu dificil în general, cu atât mai mult într-o regiune unde acestea sunt încă într-un proces de schimbare. O altă limitare a clasificărilor de acest tip ține de faptul că efectele politicilor asupra unui grup pot fi complet diferite de cele asupra unui alt grup în cadrul aceluiași stat. Politicile statului față de același grup nu trebuie neapărat să se încadreze într-una sau altă categorie, indiferent de tipologia utilizată. De aceea generalizările asupra politicilor de stat privind

15 Lijphart Arend: *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*, New Haven: Yale University Press, 1977.

16 Juan J. Linz și Alfred Stephan: *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South Africa and Post-Communist Europe*, Baltimore-London: The Johns Hopkins University Press, 1996, pp. 30-31.

17 Tom Hadden: *Integration and Separation, Legal and Political Choices in Implementing the Minority Rights*, în Nazia Ghanea, Alexandra Xanthaki (eds.), „*Minorities, Peoples and Self-Determination*”, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2005, p. 176.

18 *Ibidem*, p. 176

19 Lijphart Arend: op. cit.

minoritățile nu sunt întotdeauna de ajutor, în special atunci când nu reușesc să surprindă suficient de bine diferențele între state.

O abordare diferită, cea care va fi folosită în continuare în acest capitol, se bazează pe diferențierea politicilor de stat față de minorități diferite și pe domeniul sectoriale diferite, caz în care generalizarea nu mai este posibilă, diferențierea fiind făcută pe fiecare domeniu în parte.

Sprijinul statului față de minorități poate fi indirect, prin configurarea instituțiilor statului și direct, prin politici speciale. În primul caz un rol important îl au sistemul electoral, sistemul de partide și gradul de descentralizare; în cel de-al doilea caz, relevante sunt politicile privind utilizarea limbilor minoritare în spațiul public, educație și cetățenie. Dacă politicile lingvistice și cele educaționale sunt relevante în întreg spațiul fost-comunist, aspectele legate de cetățenie prezintă o importanță deosebită în principal în spațiul ex-sovietic.

Sistemele electorale și reprezentarea politică în administrația publică centrală și locală

Literatura de specialitate consideră că sistemele electorale majoritare sunt mai puțin favorabile reprezentării diversității, pentru că impun praguri înalte de reprezentare. De asemenea, sistemele majoritare nu sunt favorabile formării de noi partide politice și, mai degrabă, promovează persoana decât grupul²⁰. Acest efect al sistemelor majoritare poate fi corectat prin cote de reprezentare pentru minorități.

Sistemele proporționale au praguri cu mult mai joase decât cele majoritare, însă acolo unde pragul e mai mare decât numărul de alegători cu drept de vot al unui grup, avantajele sistemului proporțional sunt diminuate sensibil.

Sistemele electorale mixte prezintă o cale de mijloc între cele două, și anume o reprezentare a minorităților mai scăzută față de sistemele proporționale, însă mai mare decât în cele majoritare²¹.

Legislația privind partidele politice poate să interzică crearea de partide pe baze etnice și să limiteze formarea de partide regionale. Prin cerințe privind distribuția teritorială a membrilor partidului, legislația interzice în mod clar formarea de partide regionale, ceea ce dezavantajează minoritățile concentrate teritorial.

Gradul de descentralizare

Diferitele forme de descentralizare a puterii de stat favorizează minoritățile etnice acolo unde ele sunt concentrate teritorial. De asemenea diferitele forme de organizare teritorială sunt importante pentru minorități, indiferent dacă acestea au la bază principiul etnic sau nu. Federalismul și autonomia nu doar încurajează păstrarea identității minorităților, reprezentarea acestora, dar susțin și participarea activă a acestora în procesul de luare a deciziilor.

20 André Blais, Louis Massicotte: „Electoral Systems”, în Lawrence LeDuc, Richard Niemi, Pippa Norris (eds.) *Comparing Democracies. Elections and Voting in a Global Perspective*, London: Sage Publications, 1996, pp. 49–81

21 Tatiana Kostadinova: „Do Mixed Systems Matter?: A Cross-National Analysis of their Effects in the Eastern Europe”, în *Electoral Studies* 21, 2002, pp. 23–34

Politici lingvistice

Politicile lingvistice reprezintă acele politici publice care reglementează utilizarea și statutul limbilor (majoritare și minoritare) într-un stat. Importanța politicilor lingvistice este dată de recunoașterea funcțiilor limbii: limba nu este doar un mediu de comunicare, limba este/ poate fi un demarcator al identității, prin urmare utilizarea limbii materne devine importantă ca modalitate de păstrare și dezvoltare a identității etnice. În funcție de obiectivele urmărite, există trei categorii de politici lingvistice: asimilaționiste, politici care încurajează pluralismul lingvistic, politici care încurajează separarea²². În cazul politicilor asimilaționiste tendința este de înlocuire a limbii materne cu limba dominantă; pluralismul se bazează pe păstrarea atât a limbii materne, cât și a limbii dominante, în timp ce separarea presupune că fiecare comunitate își păstrează limba, fără să învețe și limba celeilalte comunități.

Politici educaționale

Educația reprezintă un domeniu important pentru păstrarea și dezvoltarea identității proprii. În ceea ce privește limba în care se desfășoară educația, aceasta se poate desfășura în limba minorității sau a majorității integral – monolingvă, sau poate fi bilingvă – și în limba maternă a minorității.

Din perspectivă instituțională, școlile pot fi mixte sau separate, pentru fiecare limbă de instrucție.

Politici privind cetățenia

Cetățenia reprezintă calitatea de membru al unei comunități politice, al unui stat, recunoscut de comunitatea internațională.

Obținerea cetățeniei se bazează pe două principii fundamentale: *jus sanguinis*, care condiționează acordarea cetățeniei de legături etnoculturale cu națiunea; *jus solis*, care leagă acordarea cetățeniei de teritoriu și nu de legăturile de sânge.

Cetățenia are trei dimensiuni: politică, socială și civilă. Drepturile civile sunt drepturile individuale care protejează libertatea individului, proprietatea privată și dreptul la justiție de orice încălcări din partea statului (libertatea și securitatea persoanei, libertatea de expresie, libertatea religioasă, egalitatea în fața legii, protecție față de abuzuri ale statului, precum muncă forțată sau încarcerare, protecție față de discriminarea de gen, în baza rasei, originii etnice, limbii sau convingerilor). Drepturile politice includ acele drepturi care oferă posibilitatea de participare activă în formarea opiniei politice și luare deciziilor politice (dreptul de a vota și de a candida pentru diferite funcții publice, dreptul la asociere, dreptul la informație). Drepturile sociale se referă la dreptul la un standard de viață și la bunăstare socială (dreptul la muncă, egalitatea șanselor (pe piața muncii, în educație, etc.), dreptul la servicii de sănătate și de asistență socială, dreptul la educație de calitate). Drepturile sociale sunt esențiale în asigurarea participării depline în viața publică.

22 Rasma Kariklins: „Ethnic Integration and School Policies in Latvia”, în *Nationalities Papers*, vol. 26/2, 1998, p. 285

Acordarea cetățeniei odată cu prăbușirea fostei Uniuni Sovietice a urmat două modele. Unul dintre modele presupune acordarea cetățeniei tuturor rezidenților pe teritoriul statului în momentul câștigării independenței. Cel de-al doilea model presupune continuitatea statului și implică restaurarea cetățeniei originale, la momentul de dinaintea constituirii Uniunii Sovietice. Această situație poate duce la refuzarea cetățeniei pentru cei care nu au fost – ei sau strămoșii lor – cetățeni ai statului din perioada presovietică. O combinare a celor două este de asemenea posibilă, punând condiții noi pentru acordarea cetățeniei noului stat celor care nu erau cetățeni ai statului presovietic, precum rezidența, cunoașterea limbii oficiale²³.

Politici privind drepturile minorităților în Europa Centrală și de Est

Diversitatea și managementul acesteia este un subiect care prezintă un interes deosebit în Europa Centrală și de Est. Cu toate acestea, cele mai multe țări din regiune au majorități care depășesc 80% din totalul populației²⁴.

Astfel, din punctul de vedere al procentajului pe care populațiile minoritare îl ocupă din totalul populației, putem identifica mai multe categorii:

- state cu minorități reprezentând sub 10% din populație: Albania, Republica Cehă, Kosovo, Polonia, Slovenia.
- state cu minorități reprezentând între 10-20% din populație: Bulgaria, Croația, Ungaria, România, Serbia, Slovacia.
- state cu minorități reprezentând între 30-40% din populație: Macedonia, Muntenegru.
- state multinaționale: Bosnia-Herțegovina.

În ciuda numărului relativ mic de țări care prezintă minorități de dimensiuni mari, conflictele interetnice de la începutul anilor '90 au contribuit la sporirea atenției acordate modului în care politicile de stat răspund la cerințele minorităților. Astfel, în cele mai multe state acordurile și convențiile internaționale și europene relevante au fost semnate și ratificate, ducând la apariția de politici naționale privind drepturile minorităților. Ținând seama de prevederile Convenției Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale, Convenție semnată și ratificată de toate statele din regiune, în toate statele au fost luate măsuri de protejare a identității minorităților naționale, concretizate în politici anti-discriminare, privind păstrarea identității etnice, utilizarea limbilor minoritare în spațiul public (acces la media în limba minorităților, măsuri privind educația în limba maternă etc). Cu toate acestea, există diferențe semnificative între statele de regiune, diferențe explicate de mărimea și concentrarea teritorială a minorităților principale, istoricul relațiilor interetnice între majorități și minorități, tradiția statului în acordarea de drepturi minoritare și agenda statului în regiune. Diferențele relevante vor fi prezentate în continuare, urmărind domeniile de politici discutate anterior.

23 Carmen Thiele: „The Criterion of Citizenship for Minorities: the Example of Estonia”, *ECMI working paper* 5, 1999, p. 19, la http://www.ecmi.de/download/working_paper_5.pdf

24 Nu sunt incluse în analiză țările din fosta Uniune Sovietică.

Definirea minorităților naționale în Europa Centrală și de Est

O serie de state din regiune au ales să nu includă în legislație o definiție a minorităților naționale, ceea ce nu presupune că au optat pentru o definiție largă a minorității, incluzând în această categorie orice grup care se consideră ca atare. În special acolo unde există dispute legate de identitatea majoritară, apar grupuri care sunt în mod evident excluse de la recunoașterea statutului minoritar. Astfel, macedonenii din Bulgaria nu beneficiază de recunoaștere, chiar dacă Bulgaria a ales să nu limiteze printr-o definiție sau enumerare minoritățile²⁵. În cazurile unde există definiții ale minorităților, se remarcă prezența nu doar a criteriilor de diferențiere, dar și condiții legate de cetățenie, legătura istorică cu statul pe teritoriul cărora rezidă. Ungaria definește minoritățile naționale ca naționalitățile stabilite pe teritoriul țării cu cel puțin 100 de ani în urmă, cetățeni care sunt în minoritate în ceea ce privește numărul locuitorilor, diferiți de majoritate prin limbă, cultură și tradiții, și există un spirit de comunitate care indică dorința de a-și păstra aceste caracteristici, pe când Croația consideră minorități naționale grupurile de cetățeni croați, stabiliți tradițional pe teritoriul Republicii Croația, și care au caracteristici religioase, etnice, lingvistice și/sau culturale care îi diferențiază de ceilalți, motivați de dorința de a-și păstra aceste caracteristici diferite²⁶. Bosnia-Herțegovina este un stat multinațional alcătuit din trei grupuri constituente de stat, bosniacii, croații și sârbii, în timp ce Macedonia evită utilizarea termenului de minoritate și îl folosește pe cel de comunitate.

Sistemele electorale și reprezentarea politică în administrația publică centrală și locală

Sistemele electorale prezintă importanță pentru că reprezintă mecanismul prin care reprezentarea politică a minorităților poate fi realizată la nivelul instituțiilor centrale și locale ale statului.

Albania, Ungaria, Croația, Macedonia au sisteme electorale mixte, îmbinând principiul majoritar cu cel proporțional, fără politici speciale pentru minorități în primele două situații.

Bulgaria, Slovacia, Slovenia, Republica Cehă, Muntenegru, Polonia, Serbia și România au optat pentru reprezentare proporțională, cu prag electoral de 5% în ultimele trei țări și de 4% în Bulgaria.

O politică electorală care se bucură de relativ succes în zonă este acordarea de locuri rezervate în parlament pentru minorități. Astfel, România, Croația, Muntenegru, Slovenia au adoptat această măsură ca o formă de compensare a nereprezentării prin alegeri. Sistemul variază de la stat la stat, dacă România oferă un loc pentru fiecare minoritate națională care nu reușește să depășească pragul electoral, în cazul Sloveniei de sistem beneficiază doar maghiarii și italienii, pentru ca în Croația să fie vorba de 3 mandate rezervate pentru sârbi, câte unul pentru italieni și maghiari, unul comun pentru cehi și slovaci, unul pentru celelalte minorități foste iugoslave (cu excepția sârbilor,

25 Katerina Velichkova și Magdalena Kouneva: *National Minorities in Bulgaria: Status of National Minorities, Legal Instruments, Institutions – An Overview*, manuscris nepublicat.

26 Ljubomir Mikić: *National Minorities in Croatia: Status of National Minorities, Legal Instruments and Institutions*, lucrare prezentată la Conferința Legal Instruments on the Status of National Minorities in South East Europe, Cluj-Napoca, 17-19 Octombrie 2007.

fiind pentru albanezi, bosniaci, muntenegreni, macedoneni, sloveni) și unul pentru restul minorităților (austriecii, bulgarii, germanii, polonezii, romii, românii, rutenii, rușii, turcii, ucrainenii, vlahii și evreii)²⁷.

O serie de critici privesc modul de aplicare a locurilor speciale pentru minorități, de la numărul mare de minorități reprezentate în comun de un singur reprezentant în cazul puțin probabil al intereselor comune pentru atâtea minorități (Croatia), până la aspecte legate de lipsa pluralismului în cadrul sistemului, în cazul reprezentării printr-un singur mandat.

De asemenea, Serbia și Polonia au optat pentru neaplicarea pragului electoral în cazul minorităților, stimulând astfel reprezentarea la nivel central.

În ceea ce privește posibilitățile de înființare a partidelor politice, Albania și Bulgaria reprezintă cazuri aparte prin legislația care interzice înființarea partidelor politice pe linie etnică, rasială sau religioasă. În nici unul din cele două cazuri, legislația nu a reușit să împiedice efectiv reprezentarea minorităților naționale în Parlament (grecii în Albania și turcii în Bulgaria).

Bosnia-Herțegovina prezintă o structură a puterii centrale complexe, menită să răspundă atât compoziției multietnice, cât și nevoii de acomodare post-conflict. Formula de guvernare transpusă în constituție și legile statului reprezintă o formă de împărțire a puterii. Astfel, executivul are o structură multietnică, necesitând participarea fiecărui grup etnic, cu drept de reprezentare și drept de veto. Președinția este constituită de trei reprezentanți, fiecare aparținând unei etnii, și aleși și teritorial (așadar, președinția este o instituție atât națională, cât și teritorială). Deși președinția este menită să reprezinte etnii, și nu entitățile teritoriale (Federația Croato-Musulmană și Republika Srpska), formațiunea electoare nu este monoetnică (parțial datorită și reîntoarcerii refugiaților). Ceea ce înseamnă că există un strat de populație nereprezentat de președintele fiecărei nații (bosniacii și croații din Republika Srpska sau sârbii din Federație). *De facto*, puterea executivă este deținută de Oficiul Înaltului Reprezentant (*the Office of the High Representative*), o formă de protectorat internațional care practic nu face altceva decât corijează disfuncționalitatea constituției Bosniei-Herțegovina²⁸.

Includerea la guvernare a minorităților reprezintă o altă modalitate de asigurare a reprezentării intereselor minorităților în procesul de luare a deciziilor politice. Dacă în Bosnia-Herțegovina și Kosovo sistemul presupune reprezentarea principalelor grupuri etnice, iar în Macedonia, chiar dacă nu este formal cerut a devenit o tradiție, în celelalte țări din regiune nu există nici un fel de cerințe pentru a include în guvernământ la nivel central sau local reprezentanți ai minorităților. Cu toate acestea, includerea partidelor minoritare la guvernare reprezintă o practică destul de larg răspândită. Astfel, în Albania, Bulgaria, Croația, Muntenegru, România, Serbia și Slovacia partide ale minorităților au fost incluse în coaliția de guvernare pentru cel puțin un mandat. Această formă de participare politică a fost sprijinită și încurajată de foru-

27 *Idem*.

28 Florian Bieber: „Governing Post-War Bosnia- Herzegovina” în Kinga Gál (ed.): *Minority Governance in Europe*, Budapesta: LGI, 2003.

rile Uniunii Europene, ceea ce justifică larga răspândire a sistemului²⁹. Efectele benefice ale acestei politici sunt mai degrabă presupuse decât documentate, în foarte puține cazuri existând o evaluare a participării partidelor minoritare la guvernare.³⁰

Gradul de descentralizare

Serbia a acordat autonomie provinciei Voivodina, care se bucură de o formă limitată de autonomie teritorială începând cu 1991. Provincia se bucură de competențe bugetare, legislative, executive și altele; mai mult, există organe proprii de luare a deciziilor: o Adunare, Consiliul executiv și organele administrative. Art. 112 al Constituției stipulează în schimb că organele centrale pot interveni când doresc în viața administrativ-politică a provinciei³¹.

Bosnia-Herzegovina este un stat federal, având Federația Musulmano-Croată și Republika Srpska ca principalele unități politico-administrative ale statului, divizate la rândul lor în cantoane. Deși inițial create ca unități mono-sau binaționale, decizia Curții Supreme din aprilie 2002 a transformat instituțiile entităților în structuri trinaționale. Ele sunt responsabile pentru majoritatea covârșitoare a atribuțiilor politico-administrative, excepție făcând politica externă, vămile și politica monetară. Entitățile sunt definite în primul rând prin compoziția etnică și cu tendințe de omogenizare internă și tind astfel să creeze o percepție asupra necesității menținerii separației și izolării etno-politice³². În aceste condiții, reconstrucției și încrederii reciproce nu le este acordată nici o șansă.

O serie de state din regiune au dezvoltat auto-guvernări minoritare, permițând astfel minorităților nu doar participarea la luarea deciziilor, ci posibilitate de control asupra vieții proprii.

Sistemul auto-guvernărilor minorităților din Ungaria prevede posibilitatea înființării acestora la două nivele ale administrației locale: fie în cadrul organelor administrației locale, fie în organizații independente pe lângă autoritățile locale. Aceste structuri sunt responsabile pentru viața culturală a comunității și pot influența legislația relevantă doar prin participare directă în mecanisme de luare a deciziilor. O prevedere specială stipulează formarea de auto-guvernări în mod automat (în locul autorităților locale), în cazul în care mai mult de jumătate din membrii consiliilor locale aparțin unei minorități naționale (situație rar întâlnită, având în vedere că majoritatea minorităților sunt dispersate geografic). Rolul auto-guvernărilor este de reprezentare a minorităților și de promovare a intere-

29 James Hughes, Gwendolyn Sasse: „Monitoring the Monitors: EU Enlargement Conditionality and Minority Protection in the CEECs”, în *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 2003.

30 Vezi de exemplu: Monica Robotin, Levent Salat, (eds.): *A New Balance: Democracy and Minorities in Post-Communist Europe*, Budapeșt: LGI, 2003; Zoltán Kántor, Nándor Bárdi: “The Democratic Alliance of Hungarians in Romania (DAHR) in the Government of Romania from 1996 to 2000”, în *Regio*, 2003.

31 Aleksandra Sanjevic: *National Minorities in Serbia and National Councils as Institutions of Minority Autonomy*, lucrare prezentată la Conferința Legal Instruments on the Status of National Minorities in South East Europe, Cluj-Napoca, 17-19 Octombrie 2007.

32 Florian Bieber: „Governing Post-War Bosnia- Herzegovina” în Kinga Gál (ed.): *Minority Governance in Europe*, Budapeșt: LGI, 2003.

selor proprii comunități în relație cu autoritățile publice. Auto-governările pot lua unele decizii la nivel local, cum ar fi înființarea de instituții de învățământ sau mass media, afișarea de însemne și denumiri specifice comunității. De asemenea, pot interveni în elaborarea materialelor pentru învățământ destinate minorităților. Au un cuvânt de spus în formularea legislației privind protecția monumentelor istorice, deci au drept de veto în probleme de învățământ la nivel local, mass media, utilizarea colectivă a limbii, etc.³³

Una dintre problemele semnalate în ceea ce privește implementarea acestei politici este faptul că, datorită sistemului de votare, formarea auto-governărilor poate deveni o nișă pentru o formă pervertită a procesului reprezentativ: cea de *etno-business*.

O altă categorie de probleme se leagă de probleme logistice: finanțare și acomodare. Pe de o parte, auto-governările se bucură de un buget alocat direct de la guvern pentru desfășurarea activităților proprii. În schimb, pentru că autoritățile locale pot delega responsabilități din sarcinile proprii, există dispute în ceea ce privește alocarea de fonduri odată cu transferul sarcinilor. Nu în ultimul rând, modul în care auto-governările sunt menite să își exercite funcția consultativă este abuzat: propunerile legislative sunt trimise de autorități prea târziu pentru ca instituțiile minorităților să poată formula o poziție în privința lor, astfel fiind excluși de la procesul de luare a deciziilor.

În Croația, legislația prevede formarea de consilii ale minorităților, atât la nivel național, cât și local, municipal. La nivel local, aceste consilii pot forma guvernăminte autonome, cu rol consultativ, acolo unde populația depășește 15%.

Politici lingvistice

Politicile lingvistice din regiune se bazează în principal pe existența unei limbi oficiale la nivel național (excepție făcând Bosnia-Herțegovina) și în mai multe cazuri (cu excepția Albaniei, Bulgariei), posibilitatea utilizării limbilor minoritare la nivel local, acolo unde minoritatea întrunește un procent semnificativ (20%). Astfel, posibilitățile de utilizare a limbilor minoritare includ semne și inscripții publice bilingve (Slovacia), la utilizarea limbii în relație cu administrația locală (Croația, Muntenegru) sau chiar acordarea statutului de limbă oficială locală (Macedonia).

Politici educaționale

În Bosnia-Herțegovina educația ține de jurisdicția fiecărei entități în parte, ceea ce înseamnă că în Federație educația este descentralizată (decisă la nivel de canton), pe când în Republika Srpska este cât se poate de centralizată. În Federație, sistemele croate și bosniace sunt în mare măsură individualizate și paralele, existând interacțiune redusă între cele două. Mai mult, minoritățile nedominante: cehii, ungurii, macedonenii, romii etc. nu sunt incluși în prevederile legislației existente până acum. Se estimează că 23% din copiii provenind din familii rome sunt analfabete în Federație, iar în Republika Srpska acest procentaj este chiar mai ridicat. În Federație, școlile sunt în principal mono-etnice, croate sau bosniace, având curricula diferită.

33 Ferenc Eiler and Nóra Kovács: „Minority Self-Governments in Hungary” în Kinga Gál (ed.): *Minority Governance in Europe*, Budapeșt: LGI, 2003.

În cele mai multe state din regiune posibilitățile de studiere în limbile minoritare sunt atât parte din legislație, cât și puse în practică, în diferite forme, de la clase cu studiere parțială în limba maternă, până la posibilități de educație completă de la grădiniță la universitate în limba maternă. Cu toate acestea, există o serie de limitări ale acestor drepturi sau probleme care pun sub semnul întrebării calitatea educației și accesul egal la educație.

În cazul minorității rome segregarea în școli, rata mică de școlarizare și abandonul școlar rămân probleme majore răspândite în întreaga regiune. Nerecunoașterea unor minorități duce la refuzul statului de a acorda posibilități de a studia în limba maternă (de exemplu, situația macedonenilor din Bulgaria), în timp ce posibilitățile de studiere în limba maternă sunt limitate în mare parte la ciclul primar în Kosovo datorită lipsei de resurse și de cadre didactice.

Politici privind cetățenia

Chiar dacă nu face parte din spațiul ex-sovietic, problema criteriilor de acordare a cetățeniei după câștigarea independenței a atras numeroase critici pe plan internațional în cazul Macedoniei. Legea pare să aibă un impact negativ mai ales asupra minorității rome, itinerantă, fără loc de muncă, și de multe ori nevorbitoare de macedoneană. Legea prevede dobândirea cetățeniei prin naturalizarea persoanelor peste 18 ani, cu rezidență permanentă pe teritoriul țării și cu dovada unui venit permanent – ceea ce face ca multe persoane, foști cetățeni ai Iugoslaviei, să fie într-o situație ambiguă. De asemenea, legea prevede deportarea persoanelor care nu satisfac aceste condiții³⁴.

Concluzii

Capitolul de față și-a propus o prezentare a regimului drepturilor minorităților naționale și o trecere în revistă a formelor de transpunere în practică a acestuia în țările Europei Centrale și de Est.

Prima parte a prezentat elementele constitutive ale regimului drepturilor minorităților, principalele documente internaționale și europene, precum și evoluția și conceptualizările diferite ale termenului de minoritate națională regăsite în acestea. Cea de-a doua parte a lucrării oferă o perspectivă practică privind varietatea politicilor privind drepturile minorităților în țările foste-comuniste, urmărind atât cadrul instituțional dezvoltat, cât și politicile specifice.

Implementarea regimului drepturilor minorităților în regiune ia forme diferite, în funcție de tipurile de minorități, mărimea acestora, concentrarea teritorială, precum și istoricul relațiilor interetnice și a politicilor de acomodare a diversității. Astfel, urmărind formele de participare și reprezentare politică a minorităților, alcătuirea teritorială a statului, politicile lingvistice, educaționale și cele privind cetățenia se conturează un peisaj divers de opțiuni instituționale de transpunere a drepturilor minorităților în practică, dar și o serie de deficiențe care fac ca acomodarea diversității să rămână un subiect de interes în regiune.

34 Tatjana Petrusavska: *Legal Instruments on the Status of National Minorities in the Republic of Macedonia*, lucrare prezentată la Conferința Legal Instruments on the Status of National Minorities in South East Europe, Cluj-Napoca, 17-19 Octombrie 2007.

Bibliografie

- Bieber, Florian: *Governing Post-War Bosnia-Herzegovina* în Kinga Gál (ed.): *Minority Governance in Europe*, Budapest: LGI, 2003
- Bieber, Florian: *Minority Rights in SEE, Policy paper*, King Baudouin Foundation, 2004.
- Bíró, Anna-Mária, Petra Kovács (eds.): *Diversity in action: local public management of multi-ethnic communities in Central and Eastern Europe*, LGI/OSI, Budapest, 2001.
- Blais, André, Louis Massicotte: „Electoral Systems”, în Lawrence LeDuc, Richard Niemi, Pippa Norris (eds.), *Comparing Democracies. Elections and Voting in a Global Perspective* London: Sage Publications, 1996.
- Bugajski, Janusz: *Political Parties of Eastern Europe. A Guide to Politics in the Post-Communist Era*, Armonk, NY–London, England: M.E. Sharpe, 2002.
- Eiler, Ferenc and Nóra Kovács: „Minority Self-Governments in Hungary” în Kinga Gál (ed.): *Minority Governance in Europe*, Budapest: LGI, 2003
- Hadden, Tom: „Integration and Separation: Legal and Political Choices in Implementing the Minority Rights”, în Nazia Ghanea, Alexandra Xanthaki (eds.) *Minorities, Peoples and Self-Determination*, Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2005.
- Hasenclever, Andreas, Peter Mazer and Volker Rittberger: *Theories of International Regimes*. Cambridge: Cambridge University Press. 1999
- Hughes, James, Gwendolyn Sasse: „Monitoring the Monitors: EU Enlargement Conditionality and Minority Protection in the CEECs”, în *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, No. 1 (2003), pp. 1-36.
- Kántor, Zoltán, Nándor, Bárdi: “The Democratic Alliance of Hungarians in Romania (DAHR) in the Government of Romania from 1996 to 2000”, în *Regio*, 2003.
- Kostadinova, Tatiana: „Do Mixed Systems Matter?: A Cross-National Analysis of their Effects in the Eastern Europe”, în *Electoral Studies*, 21, 2002.
- Lijphart, Arend: *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*, New Haven: Yale University Press, 1977.
- Linz, Juan J, Stepan, Alfred: *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South Africa and Post-Communist Europe*, Baltimore–London: The Johns Hopkins University Press. 1996.
- Mikić, Ljubomir: *National Minorities in Croatia: Status of National Minorities, Legal Instruments and Institutions*, lucrare prezentată la Conferința Legal Instruments on the Status of National Minorities in South East Europe, Cluj-Napoca, 17-19 Octombrie 2007.
- Opalski, Magda (ed.): *Managing diversity in plural societies: minorities, migration and nation- building in post-communist Europe*, Ottawa: Forum Eastern Europe, 1998.
- Pan, Christoph, Beate, Sibylle Pfeil: *National Minorities in Europe. Handbook*, Braumüller, Wien, 2003.
- Petrusevska, Tatjana: *Legal Instruments on the Status of National Minorities in the Republic of Macedonia*, lucrare prezentată la Conferința Legal Instru-

- ments on the Status of National Minorities in South East Europe, Cluj-Napoca, 17-19 Octombrie 2007.
- Robotin, Monica, Salat, Levente eds: *A New Balance: Democracy and Minorities in Post-Communist Europe*, Budapest: LGI, 2003.
- Sanjevic, Aleksandra: *National Minorities in Serbia and National Councils as Institutions of Minority Autonomy*, lucrare prezentată la Conferința Legal Instruments on the Status of National Minorities in South East Europe, Cluj-Napoca, 17-19 Octombrie 2007.
- Smootha, Sammy: „The model of ethnic democracy: Israel as a Jewish and democratic state”, în *Nations and Nationalism*, Vol. 8, 2002.
- Smootha, Sammy: „Types of democracy and models of conflict management in ethnically divided societies”, în *Nations and Nationalism*, vol. 8, no. 4, 2002.
- Stein, Jonathan P: (ed.), *The politics of national minority participation in post-communist Europe: state-building, democracy, and ethnic mobilization*. Armonk: M.E. Sharpe, 2002.
- Székely, István Gergő: „Soluții instituționale speciale pentru reprezentarea parlamentară a minorităților naționale”, *Studii de Atelier: Cercetarea Minorităților Naționale din România - Working Papers in Romanian Minority Studies*, Cluj-Napoca: ISPMN. 2008.
- Thiele, Carmen: „The Criterion of Citizenship for Minorities: the Example of Estonia”, *ECMI working paper* 5, 1999, p. 19. http://www.ecmi.de/download/working_paper_5.pdf
- Tully, James: „Introduction” în Alain-G. Gagnon și James Tully. *Multinational Democracies*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Young, Crawford: „Ethnic Diversity and Public Policy: An Overview”, in Crawford Young, *Ethnic Diversity and Public Policy: A Comparative Enquiry*, Basingstoke: Palgrave, 1998.

RADU CHIRIȚĂ, ANCA SĂNDESCU

Analiza actelor normative privind drepturile minorităților naționale în România

1 Introducere

Minoritățile naționale au fost întotdeauna un subiect de interes în cadrul statelor europene, nu numai datorită complexității problemelor asociate acestora, cât și importanței economice, politice și sociale a acestora în dezvoltarea per ansamblu a statelor pe teritoriul cărora rezidă. Termenul de minoritate, deși nu are o definiție legală universal acceptată, cuprinde o serie de elemente comune. Lucrarea de față va opera cu definiția oferită de profesorul Francesco Capotorti¹ în raportul său către Națiunile Unite, referitoare la minoritățile naționale din lume și care este acceptată de către majoritatea statelor europene, precum și de o serie de instrumente internaționale. În viziunea acestuia, minoritatea este un grup de persoane, numeric inferior restului populației unui stat, într-o poziție nedominantă, al cărui membri – cetățeni ai statului – posedă caracteristici etnice, religioase sau lingvistice diferite de ale majorității și care arată, fie și implicit, un anumit sens de solidaritate, direcționat înspre păstrarea culturii, tradițiilor, religiei și/sau limbii grupului.

Studiul va analiza actele normative adoptate după 1989, care se găsesc în baza de date *Acte normative privind drepturile și protecția minorităților naționale în România*². Pentru a se atinge scopul acestui studiu, au fost analizate toate actele normative relevante, excluzând toate deciziile referitoare la excepția de neconstituționalitate date de către Curtea Constituțională, precum și toate acele legi, hotărâri de guvern, ordine ale miniștrilor care nu conțineau informații importante pentru o analiză concretă a legislației privind minoritățile din România.

După căderea regimului comunist, drepturile minorităților au început să devină vizibile, atât pe scena politică, cât și pe cea legislativă din România. Identitatea diferitelor grupuri etnice de pe teritoriul României a început să fie recunoscută formal și protejată, dezvoltându-se o serie de mecanisme, mai mult sau mai puțin eficiente de implementare a unor legi ce au ca scop, printre altele, și protecția minorităților. Dealtfel, România a devenit țară membră a mai multor tratate internaționale privind drepturile omului și drepturile minorităților³ în procesul de transformare într-un stat cu regim democratic.

1 „Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities”, *UN Document E/CN.4/Sub.2/384/Add.1-7 (1977)*.

2 http://www.edrc.ro/projects.jsp?program_id=3&project_id=53

3 Instrumentele internaționale la care România este stat membru vor fi ilustrate pe larg în capitoul 3 al prezentului raport.

Introducerea unor măsuri legislative privind protecția minorităților a fost și una dintre condițiile aderării la Uniunea Europeană.

Pe plan intern, România a făcut pași importanți în a menține și a dezvolta un climat de toleranță și înțelegere multiculturală, precum și în a crea un cadru legislativ și instituțional care să răspundă nevoilor de protecție și dezvoltare a drepturilor minorităților naționale existente aici. Persoanele aparținând minorităților naționale se bucură, pe lângă drepturile universale ale omului, protejate și de Constituția României și de drepturi speciale, cu scopul de a menține identitatea grupului minoritar, cel puțin la nivel cultural, lingvistic și religios. Normele care asigură egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii și interzic discriminarea la orice nivel nu sunt suficiente pentru a asigura egalitatea de facto a acestor grupuri. Noua legislație s-a axat în principal pe dezvoltarea criteriilor în domeniul nediscriminării, a folosirii limbii materne în sfera publică și în educație, reprezentare politică a minorităților atât la nivel central cât și local. Măsurile de implementare a legislației au fost deseori insuficiente (resursele financiare jucând un rol important în neatingerea scopului adresat de diversele acte normative), iar stereotipurile existente la nivelul societății sunt în continuare o provocare pentru societatea românească.

Legislația românească prevede garanții importante pentru participarea minorităților naționale în sfera politică. Ilustrativ este cazul minorității maghiare care joacă un rol activ în viața publică din România, participând în prezent la guvernare și influențând considerabil politica statului de protecție a minorităților. Constituția României garantează un loc în Parlament câte unui reprezentant al fiecărei minorități naționale, în cazul în care nu au reușit să atingă pragul electoral în alegeri. Dreptul la educație în limba maternă este și el garantat prin legea învățământului. În conformitate cu Constituția revizuită, persoanele aparținând minorităților naționale au dreptul de a utiliza limba maternă în instanțe, iar această posibilitate nu mai este restrânsă doar la instanțele penale.

În 1997 a fost înființat *Departamentul pentru protecția minorităților*, subordonat direct primului ministru care alege președintele Departamentului. Scopul departamentului este acela de a monitoriza problemele legate de drepturile minorităților, de a propune inițiative legislative și de a investiga diversele plângeri primite, referitoare la situația din teritoriu a persoanelor aparținând minorităților naționale.

Cele mai importante provocări cu care se confruntă statul român în legislația privind drepturile minorităților sunt legate de accesul la mecanismele de participare existente și la susținere din partea statului care nu se extind către toate organizațiile și comunitățile interesate. Astfel, sunt necesare o serie de măsuri suplimentare pentru a asigura o aplicare mai eficientă a legislației antidiscriminare, pentru creșterea toleranței și a conștientizării publicului, în special în ce privește egalitatea deplină și efectivă a romilor (menționăm dificultăți în domeniile dreptului muncii, situației locative, sănătății și educației). De asemenea, ne-adoptarea proiectului de lege privind statutul minorităților naționale, lege care ar garanta respectarea drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale din România, dovedește încă sensibilitatea subiectului la nivel decizional și de voință politică.

Lucrarea de față este structurată astfel încât să ofere o viziune de ansamblu a problematicii drepturilor minorităților naționale în România, descriind

din punct de vedere istoric începuturile legislative de includere a minorităților între subiectele de drept protejate. Va continua cu analiza legislației actuale privind protecția minorităților, oferind ca punct de reper standardele internaționale privind protecția minorităților, pentru ca, în final, să ofere o listă de recomandări pentru a îmbunătăți situația legislativă a grupurilor minoritare din România.

2 Istoricul legislației privind minoritățile naționale din 1918 până la Constituția din 1991

2.1 Legislația privind minoritățile în perioada imediat ulterioară anului 1918, până la Constituția din 1923

Odată cu unirea României cu Transilvania, Banat, Bucovina și Basarabia la finele primului războiului mondial, statul român s-a văzut pentru prima oară în scurta sa istorie suverană pus în fața situației de a trata, pe lângă populația majoritară română, o populație foarte importantă numeric și social formată din persoane aparținând altor naționalități decât cea română. Noile provincii alipite aveau importante populații de origine etnică maghiară, germană, evreiască, ucraineană, care se adăugau populației de origine romă, tătară sau turcă deja existentă.

Încă de la rezoluția adoptată la Alba Iulia, prin care s-a decis unirea Transilvaniei cu România, problema reglementării legislative a drepturilor și a situației generale a minorităților a apărut ca una stringentă pentru noul stat român, câtă vreme al treilea articol al rezoluției afirma că unul dintre principiile fundamentale ale noului stat trebuie să fie *„deplina libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie, prin indivizii din sânul său, și fiecare popor va primi drept de reprezentare în Corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc”*⁴.

Problema minorităților naționale a format obiectul dezbaterilor la Conferința de Pace de la Paris, cu prilejul elaborării Tratatului de pace cu Austria, în condițiile în care s-a luat decizia ca statele succesorele monarhiei habsburgice, precum și Grecia, să semneze un tratat special privind minoritățile naționale. Acesta a fost semnat de România la 10 decembrie 1919. În preambulul tratatului se preciza că *România, din propria voință, dorește a da garanții sigure de libertate și de dreptate, atât locuitorilor din vechiul Regat al României, cât și celor din teritoriile de curând transferate, fără deosebire de rasă, limbă sau religie.*

Constituția noului stat, intrată în vigoare în 1923, a preluat într-o oarecare măsură aceste principii. Astfel, legea supremă stabilea în art. 5 o clauză de nediscriminare, afirmând că *”românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea învățământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociație și de toate libertățile și drepturile stabilite prin legi”*. Această dispoziție este reluată în alte două cazuri, în formulări diferite, în cuprinsul articolelor 7 și 8 din aceeași Constituție, și afirmau că *„deosebirea de credințe religioase și con-*

4 Principii asemănătoare s-au regăsit în toate declarații și proclamațiile prin care s-a realizat unirea celorlalte teritorii la statul român.

fesiuni, de origine etnică și de limbă, nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita” și, respectiv, că „toți românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, sunt egali înaintea legii și datori a contribui fără deosebire la dările și sarcinile publice”.

În privința reprezentării minorităților naționale în camerele legislative, art. 72 al noii Constituții prevedea că sunt senatori de drept „*liderii confesiunilor recunoscute de stat*⁵, câte unul de fiecare confesiune, întrucât sunt aleși sau numiți conform legilor țării și reprezintă un număr de peste 200.000 de credincioși, precum și reprezentantul superior religios al musulmanilor din Regat”, această din urmă precizare fiind făcută deoarece musulmanii erau mai puțin de 200.000, astfel încât această prevedere legislativă a oferit posibilitatea comunităților musulmane și evreiești de a fi reprezentate în cadrul camerei superioare a Parlamentului.

De asemenea, în urma adoptării Constituției, în baza art. 5 al acesteia, minoritățile naționale și-au putut constitui organizații și asociații care să le protejeze drepturile devenite fundamentale.

2.2 Legislația privind minoritățile în perioada ulterioară anului 1923 până la reinstaurarea regimului regalist în 1944

Ulterior adoptării noii Constituții, în 1924 se adoptă o nouă lege a învățământului⁶. În ciuda prevederilor ce par destul de liberale ale legii supreme, legea privind învățământul conține destule prevederi ce vin să îngreiească posibilitatea de a învăța în limba maternă, și oferea posibilitatea autorităților administrative de a abuza de prerogativele lor în organizarea sistemului educațional. Este adevărat că legea obliga, prin dispozițiile art. 7 autoritățile din domeniul educației ca, în comunele cu populație de altă limbă decât limba română, să înființeze școli primare cu limba de predare a populației respective, în aceeași proporție ca și în comunele românești, însă alte dispoziții limitau mult această posibilitate, în special în cazul minorității maghiare.

În principal, aici este vorba despre art. 7 din lege care dispunea că „*cetățenii de origine română, care și-au pierdut limba maternă, sunt datori să-și instruiască copiii numai la școlile publice sau particulare cu limba română de predare*”. Această dispoziție legală, considerată ca fiind o măsură de răsturnare a efectelor maghiarizării populației române din Transilvania, a condus la nenumărate abuzuri în aplicarea sa⁷, fiind denunțate mai multe situații în care numeroase persoane de origine maghiară au fost socotite a fi victime ale maghiarizării și obligate să își realizeze instrucția școlară într-o limbă pe care nu o cunoșteau deloc la acel moment. La aceste prevederi legale se adaugă cele cuprinse în art. 228 din lege care obliga învățătorii ce predau în limba minorităților să treacă un examen de limbă română, reducând astfel drastic numărul persoanelor calificate pentru a susține educația școlară în limbile

5 Potrivit Legii pentru regimul general al cultelor din 1928, publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 89, din 22 aprilie 1928, cultele recunoscute de către statul român erau: ortodox, greco-catolic, catolic (de rit latin, greco-rutean și armean), reformat (calvin), evanghelic-luteran, unitarian, armeano-gregorian, mozaic, mahomedan.

6 Adoptată la 24 iulie 1924 și publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 161, din 26 iulie 1924.

7 Gh. Iancu, *Problema minorităților etnice din România în documente ale Societății Națiunilor (1923-1932)*, Editura Napoca, Cluj-Napoca, 2002

minorităților, cât timp sistemul educațional român a cuprins, odată cu unirea din 1918, un număr imens de instituții școlare cu predare în limbile maghiară și germană.

Astfel de dispoziții legale s-au regăsit și în prevederile legii privind învățământul privat adoptată la 22 decembrie 1925⁸. În plus, această lege impunea un examen de limbă și pentru directorul unei instituții de învățământ particulare și conținea o dispoziție extrem de disputată în cazul școlilor evreiești, stabilind că în aceste școli limba de predare poate fi româna, sau idiș. Astfel, a fost puternic afectată comunitatea evreilor maghiari, care erau de origine evreiască, însă aveau ca limbă maternă maghiara, fiind astfel forțați să își satisfacă educația școlară într-o limbă pe care nu o cunoșteau⁹.

Astfel de dispoziții au condus la un număr ridicat de petiții și plângeri ale comunității maghiare adresate Societății Națiunilor ce au vizat, în principal, închideri de școli cu predare în limba maghiară, preluarea de către statul român, ca succesor al statului maghiar a unor imobile care au aparținut minorităților, chestiunea bacalaureatului, a numărului de ore de limba română în școlile de stat sau particulare minoritare, insuficiența suportului financiar oferit de statul român aceluiași școli și închiderea unor publicații în limba maghiară¹⁰.

La 27 februarie 1938 a fost promulgată o nouă Constituție, care, în ceea ce privește situația minorităților naționale, menținea cele mai multe dintre prevederile legii fundamentale din 1923. Astfel, art. 5 al Constituției stabilea, la nivel de principiu, că „*toți cetățenii români, fără deosebire de origine etnică și credință religioasă, sunt egali înaintea legii, datorându-i respect și supunere*”. Clauza de nediscriminare apărea în noua Constituție și cu referire la îndatoririle cetățenilor, art. 4 al textului constituțional dispunând că „*toți românii, fără deosebire de origine etnică și credință religioasă, sunt datori: a socoti Patria drept cel mai de seamă temei al rostului lor în viață, a se jertfi pentru apărarea integrității, independenței și demnității ei; a contribui prin munca lor la înălțarea ei morală și propășirea ei economică; a îndeplini cu credință sarcinile obștești ce li se impun prin legi și a contribui de bună voie la îndeplinirea sarcinilor publice, fără de care ființa statului nu poate viețui*”. Totuși, în ciuda acestor prevederi care par să creeze condiții de tratament egal între populația de origine română și cea având alte origini etnice, imediat după noua constituție se modifică modul de organizare al Comisariatului General pentru Minorități printr-un decret lege emis la 4 mai 1938¹¹, prin care această instituție capătă puteri sporite în cadrul Executivului, între altele, având dreptul de a obține de la organele specializate orice informații solicitate¹².

8 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 282, din 22 decembrie 1925.

9 Gh. Iancu, *op. cit.*.

10 Ibidem.

11 Publicat în *Monitorul Oficial*, nr. 101, din 4 mai 1938.

12 Anterior, guvernul român încercase în 1937 să introducă o lege „pentru protejarea muncii naționale” potrivit căreia orice societate și instituție publică trebuia să angajeze în proporție de minim 75 de procente doar „români de sânge”. După discutarea legii, s-a renunțat însă la aplicarea acesteia.

2.3 Legislația privind minoritățile în perioada ulterioară războiului până la instaurarea regimului comunist în România

Cel mai important act normativ relativ la minoritățile naționale, adoptat imediat după reinstaurarea puterii regale a fost Legea nr. 86 din 6 februarie 1945 privind statutul naționalităților minoritare¹³. Această lege, adoptată cu scopul restabilirii drepturilor minorităților naționale, profund afectate de dictaturile care s-au succedat în România, conținea câteva prevederi esențiale în lupta împotriva discriminării pe baza originii etnice. Astfel, după ce afirma clauza generală de nediscriminare în primul său articol, legea stabilea în art. 2 că „se interzice cercetarea originii etnice a cetățenilor români, în vederea stabilirii situației lor juridice”, iar prin art. 4 că „cetățenii români, aparținând unor naționalități de altă limbă, rasă sau religie, decât cea română, se vor bucura de același tratament și de aceleași garanții în drept și în fapt, ca și ceilalți cetățeni români. Orice îngrădire, directă sau indirectă a drepturilor cetățenilor, sau invers stabilirea de privilegii, directe sau indirecte, pentru cetățeni, pe temeiul rasei, religiei sau naționalității lor, precum și orice propovăduire a exclusivismului sau a urii și disprețului de rasă, religie sau naționalitate, se pedepsesc de lege”.

De asemenea, prin art. 5, legea lăsa libertatea oricărei persoane de a stabili singură limba maternă sau naționalitate, stabilind că orice amestec din partea oricărei autorități în această privință, este interzisă, autoritățile de stat fiind obligate a accepta indicația persoanei respective.

În raport de utilizarea limbii materne a persoanelor de o altă naționalitate decât cea română, deși legea stabilea drept unică limbă oficială limba română, ea conținea o serie de prevederi care permiteau utilizarea limbilor minorităților în raporturile oficiale cu statul sau care facilitau desfășurarea vieții cotidiene ale persoanelor cu altă naționalitate decât cea română.

Astfel, potrivit art. 8 din lege, tribunalele și judecătoriile din circumscripțiile în care potrivit ultimului recensământ cel puțin 30% din locuitori erau de limba maternă comună a populației respective, dar alta decât cea română, sunt obligate: să accepte orice script prezentat de locuitorii circumscripțiilor respective care formează cota de 30%, în limba lor fără a se pretinde și o traducere în limba română; să se pronunțe asupra acestor scripte în aceeași limbă; să asculte partea în limba sa maternă. Drepturi asemănătoare erau recunoscute locuitorilor din localitățile în care ultimul recensământ stabilise o proporție a populației de altă origine etnică decât cea română în raporturile lor cu administrația publică locală, care era obligată prin prevederile art. 10 din lege să accepte orice fel de scripte în limba lor maternă, fără a pretinde ca aceștia să prezinte și o traducere în limba oficială; să se pronunțe asupra scriptelor înaintate, în aceeași limbă; să asculte partea în limba sa maternă; să permită membrilor aleși sau de drept ai consiliilor locale să ia cuvântul la ședințele de consiliu în limba maternă. De asemenea, art. 15 din lege prevedea obligativitatea ca, în aceste localități, numele de străzi să fie indicate și în limba populației de altă origine etnică decât cea română.

Pentru a facilita exercitarea acestor obligații ale statului și ale funcționarilor săi, legea mai prevedea, în art. 11, că magistrații și funcționarii instanțelor și autorităților administrative din aceste zone trebuiau să cunoască și limba

13 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 30, din 7 februarie 1945.

naționalităților respective. În plus, în baza art. 15, legile intervenite după 23 August 1944, precum și regulamentele lor de aplicare, trebuiau traduse în colecție oficială, în limbile acelor naționalități conlocuitoare, care reprezintă cel puțin 5% din populația totală a țării, conform ultimului recensământ, iar regulamentele, ordonanțele și comunicatele autorităților locale trebuiau publicate în limba naționalității care constituia cel puțin 30% din populația județului sau localității respective.

În ceea ce privește învățământul în limba maternă, statul se obliga, prin dispozițiile legii menționate mai sus, să acorde același statut juridic precum școlilor cu predare în limba română, școlilor confesionale, particulare sau publice care desfășurau cursuri și în altă limbă decât cea oficială. Legea stabilea, în art. 20 că la toate examenele, inclusiv bacalaureatul, susținute de persoane de altă naționalitate, elevii trebuiau să fie examinați în limba în care li s-au predat materiile, în afară de cazul în care aceștia cereau ca examenele să se desfășoare în limba română. În fine, actul normativ adoptat la începutul anului 1945 dispunea că la Facultatea de Drept și cea de Litere și Filozofie de la Universitatea din Cluj, se vor înființa catedre cu limba de predare maghiară și germană, după necesități, avându-se în vedere numărul studenților respectivi.

2.4 Legislația privind minoritățile în perioada regimului comunist

Ulterior, după instalarea guvernului Groza în primăvara lui 1945, actul normativ prezentat mai sus a suferit unele modificări prin legea nr. 629 din 28 iulie 1945¹⁴. Modificările aduse au fost unele de detaliu, ce nu au afectat prevederile cele mai importante ale legii. Cele mai importante modificări au fost suprimarea noțiunii de *minorități* din titlul și cuprinsul legii și, respectiv, stabilirea unei proceduri de determinare concretă a naționalității unei persoane, pe baza declarației acesteia.

Prin Legea nr. 630 din 3 august 1945¹⁵, s-au stabilit și pedepse penale pentru acte prin care o persoană ar aduce atingere drepturilor stabilite prin Legea nr. 86 privind statutul naționalităților. Cu titlu de exemplu, se poate arăta că legea stabilea pedepse de până la 1 an închisoare pentru fapta de a cerceta originea etnică a unei persoane, fără vreun motiv legitim. Cu aceeași pedeapsă se sancționa și fapta de a stabili un tratament preferențial sau discriminatoriu pe baza originii etnice. De asemenea, legea impunea pedepse cu închisoarea de până la 6 luni pentru fapta de a împiedica o persoană să vorbească limba sa maternă, indiferent de circumstanțe. Legea mai prevedea că pentru astfel de infracțiuni nu se poate dispune suspendarea condiționată a executării pedepsei.

În 1948, se adoptă o nouă lege fundamentală¹⁶, creată pentru a consfinți la nivel juridic realitatea de fapt, incidentă odată cu instaurarea regimului comunist și abdicarea regelui. În ceea ce privește problema minorităților, noua Constituție nu face altceva decât să reia principiile expuse în Constituția din 1923 și în legea nr. 86/1945. Astfel, și noua constituție consacră egalitatea în fața legii, fără deosebire de rasă, religie sau origine etnică (art. 16), impunea sancționarea penală a urii rasiale sau naționale (art. 17), garanta dreptul oricărei persoane, indiferent de origi-

14 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 176, din 6 august 1945.

15 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 176, din 6 august 1945.

16 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 87 bis, din 13 aprilie 1948.

nea etnică, de a participa la alegerile organizate (art. 18). Cel mai semnificativ text al noii legi supreme a fost art. 24 care, reluând unele dispoziții ale Legii nr. 86/1945, prevedea că „*în Republica Populară Română se asigură naționalităților conlocuitoare dreptul de folosire a limbii materne și organizarea învățământului de toate gradele și limba maternă. Administrația și justiția, în circumscripțiile locuite și de populații de altă naționalitate decât cea română, vor folosi oral și scris și limba naționalității respective și vor face numiri de funcționari din sânul naționalității respective sau din altă naționalitate, care cunosc limba populației locale*”.

În acest context, în 1950, a avut loc prima reformă administrativă după preluarea puterii de către comuniști, când sistemul administrativ bazat pe județe și plăși a fost schimbat, după modelul sovietic, în raioane și regiuni. În această etapă, crearea noilor structuri administrative nu a fost influențată de problema națională. Crearea Regiunii Autonome Maghiare în 1952, prin prevederile noii Constituții a RPR, a fost primul moment în care factorul etnic-național a jucat un rol decisiv. Decizia de înființare a fost luată sub presiunea Uniunii Sovietice, fără vreo inițiativă venită din partea populației maghiare. În septembrie 1951, doi consilieri sovietici pe probleme administrative, Arhipov și Tumanov au înaintat prim-secretarului PMR, Gheorghiu-Dej o propunere referitoare la crearea unei regiunii autonome maghiare în Ardealul de Nord. Potrivit versiunii inițiale, teritoriul Regiunii Autonome Maghiare (RAM) nu s-ar fi limitat doar la fostele județe secuiești, ci ar fi cuprins și zonele Transilvaniei centrale, având centrul administrativ la Cluj¹⁷. Articolele 19-21 din Constituția publicată la data de 27 septembrie 1952 definesc noua unitate administrativă ca „*teritoriul locuit de o populație compactă maghiară secuiească*” și precizează că regiunea are o „*conducere administrativă autonomă, aleasă de populația Regiunii Autonome*”. Deși legile RPR, hotărârile și dispozițiile organelor centrale ale statului român rămâneau obligatorii pe teritoriul RAM, potrivit articolului 21, RAM ar fi avut dreptul la un statut elaborat de Sfatul Popular Regional și supus spre aprobare Marii Adunări Naționale. Cu toate că statutul a fost elaborat de un colectiv de experți ai Consiliului Popular Regional, acesta nu a mai fost aprobat niciodată.

În rest, în general, a doua Constituție comunistă, adoptată în 1952¹⁸ rămânea la principiile și dispozițiile privind situația minorităților naționale existente și legea fundamentală anterioară pe care o înlocuia. Unica dispoziție constituțională suplimentară stabilea că „*în raioanele locuite și de populații de altă naționalitate decât cea română, toate organele și instituțiile vor folosi oral și scris și limba naționalităților respective și vor face numiri de funcționari din rândul naționalităților respective sau al altor localnici care cunosc limba și felul de trai al populației locale*”.

Constituția adoptată în 1965¹⁹ nu produce, în fapt, nicio schimbare semnificativă din punct de vedere al reglementării constituționale a problemei minorităților naționale. Unica modificare importantă în materie se referă la dispariția ca entitate administrată a RAM, în contextul reorganizării teritoriale din 1968 în județe.

17 V. Tismăneanu, D. Dobrinu, C. Vasile (ed.), *Raport Final al Comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România*, Editura Humanitas, București, 2007, p. 349.

18 Publicată în *Buletinul Oficial*, nr. 1, din 27 septembrie 1952.

19 Publicată în *Buletinul Oficial*, nr. 1, din 21 august 1965.

În 1978, s-a adoptat o nouă lege privind învățământul și educația, care a stabilit la nivel legislativ posibilitatea limitării educației în limba maternă. Astfel, deși Legea nr. 28/1978²⁰ afirmă în art. 4 că naționalităților conlocuitoare li se asigură folosirea liberă în învățământul de toate gradele a limbii materne, studierea și cunoașterea temeinică a limbii materne a fiecărei naționalități, art. 69 lăsa la latitudinea guvernului înființarea unor instituții de învățământ, facultăți sau secții cu predare în limba minorităților naționale. În rest, legea stabilea necesitatea înființării unor clase cu predare în limba minorităților, precum și posibilitatea elevilor de susține anumite examene în limba maternă, dacă materiile le-au fost predate în această limbă.

2.5 Situația specială a unor minorități naționale în legislația română între 1918 și 1991

În paragrafele anterioare au fost prezentate succint principalele instrumente juridice care au venit să reglementeze situația minorităților naționale în cea mai mare parte a secolului trecut. Astfel de reglementări au avut un caracter general, însă marea lor parte au avut ca și principalii destinatari populația de origine maghiară, care a reprezentat în permanență principala minoritate etnică de pe teritoriul român.

Pe lângă aceste prevederi cu caracter general, care au afectat și vizat toate minoritățile din România, istoria legislativă a statului român în perioada analizată a cunoscut și anumite prevederi care s-au referit, în mod expres și explicit, doar la anumite minorități, față de care a existat, pe perioade scurte, o politică oficializată cu caracter vădit discriminatoriu. De aceea, în secțiunile ce urmează, înainte de concluziile finale ale acestui capitol, este necesară trecerea în revistă a reglementărilor speciale ce au vizat înainte și după al doilea război mondial comunitatea evreiască și, respectiv, pe cea germană.

2.5.1 Situația specială a etnicilor germani în istoria legislației privind minoritățile naționale

Tratamentul punitiv aplicat întregii populații de etnie germană după 23 august 1944 avea ca argument legea pentru înființarea „Grupului Etnic German” din noiembrie 1940. Aceasta conferea organizației germanilor statutul de persoană juridică română de drept public. În perioada imediat următoare, cea mai mare parte a etnicilor germani din România a făcut parte din această organizație. După semnarea Convenției de Armistițiu din 12 septembrie 1944, articolele 2 și 3 din legea sus-menționată aveau să ofere temeiul juridic pentru a-i încadra pe toți etnicii germani în categoria celor care au colaborat cu Germania hitleristă²¹. Decretul-lege nr. 178/1945 pentru înfăptuirea reformei agrare 31 a fost singura lege emisă de guvernele comuniste, care a avut caracter discriminatoriu în ceea ce îi privește pe etnicii germani. Capitolul II stipula la Art. 3: „În scopul înfăptuirii reformei agrare, trec asupra statului pentru a fi împărțite plugarilor (...) următoarele bunuri agricole cu inventarul viu și mort afectat lor: pământurile și proprietățile agrare de orice fel aparținând cetățenilor germani și cetățenilor români, persoane fizice sau juridice, de

20 Publicată în *Buletinul Oficial*, nr. 113, din 26 decembrie 1978.

21 V. Tismăneanu, D. Dobrinu, C. Vasile, *op. cit.*, p. 355.

naționalitate (origine etnică) germană, care au colaborat cu Germania hitleristă”.

În conformitate cu Regulamentul Legii pentru îmfăptuirea reformei agrare nr. 187 din 1945 32, cât și cu „Instrucțiunile Comisiei centrale de reformă agrară privind modul de aplicare a legii de reformă agrară” din 28 februarie 1946 33, erau considerați „colaboraționiști” nu doar cei care făcuseră parte din trupele SS sau care au avut funcții în cadrul structurilor Grupului Etnic German (GEG), ci și cei care s-au refugiat sau au fost evacuați peste graniță și au fost retrimiși în țară, precum și simplii membri cotizanți ai GEG.

2.5.2 Situația specială a evreilor în istoria legislației privind minoritățile naționale

La momentul unirii din 1918, în timp ce evreii din Basarabia, Bucovina și Transilvania erau de drept cetățeni români, Constituția României, prin articolul 7, conținea unele restricții în privința evreilor din vechiul Regat. Un pas spre înlăturarea acestei discriminări s-a făcut prin decretul-lege din 30 decembrie 1918, care stabilea că „*locuitorii Regatului, majori, fără deosebire de religie și care nu s-au bucurat de plenitudinea drepturilor de cetățenie, vor putea dobândi exercițiul acestor drepturi când vor dovedi, după formele legii de față, că sunt născuți în țară și că nu au fost supuși unui stat străin*”. Decretul prevedea modalitățile de obținere a cetățeniei, printr-o hotărâre judecătorească, dar menținea o formă greoaie de acordare a calității de cetățean român. De aceea, la 28 mai 1919 s-a publicat un alt decret-lege, care prevedea că „*Locuitorii evrei ai vechiului Regat, majori, născuți în țară, care n-au fost supuși unui stat străin, sunt cetățeni români și se vor bucura de toate drepturile cetățenești, dacă manifestă această voință, făcând declarația că ei sunt născuți în România și că nu s-au bucurat de o protecție străină*”. De această dată nu mai era nevoie de procurarea unor acte și de o hotărâre judecătorească, decretul precizând că *simpla declarație că voiesc să dobândească drepturile de cetățenie este îndesulătoare*. În fond, prin acest decret-lege se acorda cetățenie română tuturor evreilor din vechiul Regat, astfel încât, din mai 1919, evreii de pe întreg cuprinsul țării erau cetățeni români. Această situație a fost confirmată prin prevederile art. 133 din Constituția adoptată în 1923 care ratifica efectele decretelor menționate anterior printr-o declarație expresă în acest sens.

După o perioadă în care asociațiile evreiești și-au putut desfășura netulburate activitatea, iar numeroși bancheri și industriași de origine evreiască au participat extrem de activ la viața economică și socială a țării, finele deceniului al patrulea aduce o schimbare radicală în legislația privind comunitatea evreiască, odată cu numirea în funcție în 1937 a guvernului condus de Octavian Goga. Acest guvern a promovat primele măsuri vândit discriminatorii față de comunitatea evreiască, cele mai importante fiind suspendarea ziarelor considerate a fi evreiești – *Dimineața, Adevărul și Lupta* –, precum și adoptarea decretului-lege din 22 ianuarie 1938 pentru revizuirea cetățeniei române, al cărui art. 5 prevedea că primarii comunelor trebuie să întocmească un tabel al evreilor înscrși în registrele de naționalitate ale comunei. Articolul 6 al decretului îi obliga pe toți cei înscrși în acele tabele ca, în termen de 20 de zile de la afișare, să depună actele doveditoare pe baza cărora au obținut cetățenia română. În condițiile unui termen extrem de scurt, legea preciza că nedepunerea actelor în

termenul precizat era socotită ca „o recunoaștere a neîndeplinirii condițiilor legale pentru dobândirea de plin drept a naționalității române”. Articolul 12 stabilea că, în cazul nedepunerii actelor sau a constatării că cel înscris nu întrunea condițiile cerute de lege, judecătoria ordona ștergerea acestuia din registre, socotindu-se că înscrierea s-a făcut prin fraudă. Ca urmare a acestei legi, un număr semnificativ de persoane au fost depedate de cetățenia română, pierzându-și astfel drepturile ce le erau recunoscute doar cetățenilor români.

După orientarea politică a statului român către puterile Axei, numărul și incidența reglementărilor legale privitoare la situația evreilor a crescut progresiv. Unul dintre cele mai importante acte în acest sens a fost decretul-lege din 8 august 1940 privitor la starea juridică a locuitorilor evrei din România. Potrivit acestuia, persoanele de origine evreică erau împărțite în trei categorii:

1. evreii veniți în România după 30 decembrie 1918;
2. evreii care au primit naturalizarea (cetățenia) până la 30 decembrie 1918;
3. evreii care nu făceau parte din categoriile I și II.

Evreii din primele două categorii nu puteau fi funcționari publici, integrați în profesiunile care aveau legătură directă cu autoritățile publice; membrii în consiliile de administrație ale întreprinderilor; comercianți în comunele rurale; comercianți de băuturi alcoolice; tutori sau curatori ai incapacabililor de religie creștină; militari; exploatare sau închirietori de cinematografe, edituri de cărți, ziare și reviste românești, conducători; membri și jucători în asociațiile sportive naționale, oameni de serviciu în instituțiile publice. De asemenea, se preciza că evreii din categoria a II-a își mențineau toate drepturile „legalmente dobândite”, cu două excepții: nu puteau dobândi proprietăți rurale în România și nu puteau dobândi în viitor întreprinderi industriale rurale; se putea ridica atributul puterii părintești asupra copilului său creștin tatălui evreu, dacă se constata, pe cale judecătorească, că acesta dădea copilului său creștin o educație potrivnică principiilor religioase sau naționale.

Un alt decret, tot din 8 august 1940, interzicea căsătoriile *între evrei și românii de sânge*. După instaurarea guvernului condus de Ion Antonescu, la 6 septembrie 1940, politica antisemită a devenit o coordonată esențială a activității guvernamentale. Au fost adoptate mai multe decrete-lege prin care evreii erau îndepărtați din teatru și operă, din învățământul de stat, din avocatură, de la serviciul militar etc. De asemenea, guvernul a decis *românizarea personalului din întreprinderile economice; trecerea proprietăților rurale și a celor urbane aparținând evreilor în patrimoniul statului; în schimbul serviciului premilitar și militar evreii erau obligați să plătească taxe militare și să presteze munci de interes obștesc etc.*

Odată cu lovitura de stat din 23 august 1944 și reluarea puterii de către Casa Regală, toate aceste decrete au fost abrogate, iar populația evreiască și-a redobândit drepturile ce îi fuseseră anterior afectate, fără ca, până în prezent, legislația română să mai conțină dispoziții speciale ori discriminatorii cu privire la situația lor juridică. În plus, pentru a preveni și descuraja orice formă de antisemitism, în martie 2002 a fost adoptată legea prin care sunt interzise organizațiile și simbolurile fasciste, rasiste și xenofobe. De asemenea, prin legea respectivă se interzice negarea Holocaustului, iar prin hotărâre de guvern ziua de 9 octombrie a fost declarată Ziua Holocaustului în România. Pentru prima dată această zi a fost marcată în 2004.

2.5.3 Situația specială a maghiarilor în istoria legislației privind minoritățile naționale

Problema legată de statutul juridic al maghiarilor din România a început în 1918. Prin declarația de la Alba Iulia se prevedea că trebuie să existe „*libertate națională totală pentru toate popoarele conlocuitoare*” și se menționa dreptul minorității de a-și folosi propria limbă în învățământul de stat, administrația publică, precum și în instanțele judecătorești, precum și dreptul de a avea reprezentare proporțională în forul legislativ și în cel executiv. Cu toate acestea în 1923, când a fost proclamată Constituția noului stat român, țara a fost declarată stat unitar național, iar problema națională era abia menționată, contrazicând intențiile declarate inițial.

În domeniul administrației publice, exista tradiția de a garanta minorităților libertatea de a folosi limba maternă în instanțele judecătorești și în raport cu funcționarii publici. Articolul 8 al Statutului Minorităților (Legea 86 din 1945) permitea utilizarea limbilor minorităților în tribunale și instanțele inferioare cu jurisdicție în zone în care peste 30% din populație vorbea o limbă minoritară. Articolul 10 al documentului dădea aceleași drepturi minorităților din acele zone în raport cu autoritățile locale și regionale. Articolul 12 prevedea că funcționarii publici din astfel de zone trebuie să stăpânească bine limba respectivei minorități. Chiar și Constituțiile din 1948 și 1952 garantau minorităților naționale drepturile fundamentale ale omului, deși naționalismul puterii comuniste începuse să devină evident. Chiar dacă Regiunea Autonomă Maghiară fusese creată din rațiuni în principal propagandistice, această regiune a fost și singura în care limba maternă era folosită în viața publică; folosirea ei era restrânsă în celelalte teritorii locuite de maghiari.

Luând în considerare tratatul de pace ce se profila, și având la bază o ideologie de stânga, guvernul Petru Groza a luat o serie de măsuri în favoarea minorităților care, astfel au devenit aliatele sale. Din 1945 până în 1946 sistemul de învățământ s-a extins până la a include instruirea în limba maghiară. La Cluj s-a înființat Universitatea maghiară Bolyai. Mai târziu universitatea maghiară a fost obligată să se unifice cu Universitatea română Babeș în 1959.

În perioada instalării și consolidării comunismului în România situația economică a minorității maghiare a fost afectată de legea CASBI (Casa de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice), de reforma agrară din 1945, de procesul de naționalizare din 1948 și de trecerea cooperativelor sub administrația de stat. Deși aceste măsuri nu vizau în mod direct minoritățile, prin formularea criteriilor și a regulilor de aplicare și prin punerea în practică a acestora, membrii comunităților minoritare au avut pierderi economice cu consecințe mai grave decât cele care s-au răsfrânt asupra populației majoritare.

Măsuri restrictive au existat și după al doilea război mondial. În 1945, când s-a aplicat reforma agrară, maghiarii au fost din nou dezavantajați. Ei erau în continuare tratați ca inamici și erau deferiți așa-numitei Case pentru Administrarea și Supravegherea Bunurilor Inamice, înființată prin Legea nr. 91 din 9 februarie 1945. Cunoscută și sub numele de Legea CASBI, aceasta avea ca atribuții: administrarea bunurilor mobile și imobile, aparținând persoanelor prevăzute de art. 8 din Convenția de Armistițiu din 12 septembrie 1944, și anume: statele german și ungar, persoanele fizice și juridice de naționalitate germană sau ungară, ori persoanele cu reședința sau sediul în teritoriul Germaniei sau Ungariei, ori

în teritoriile ocupate. Ordinul Ministerului Silviculturii nr. 141.402 din 11 octombrie 1948, prevedea confiscarea acestor terenuri, în cadrul procesului de naționalizare desfășurat la vremea aceea. Majoritatea averilor deținute de minorități au fost confiscate de către CASBI, în pofida armistițiului semnat între Ungaria și România în februarie 1945. Convenția de Armistițiu din 12 septembrie 1944 prevedea atât blocarea averilor statelor inamice, cât și a bunurilor cetățenilor acestora aflate pe teritoriul României. În termenul de „inamici prezumați” intrau cetățenii români care înainte sau după data semnării convenției s-au refugiat în Germania și Ungaria. Identificarea „inamicilor prezumați” cădea în sarcina organelor locale ale CASBI, care interpretau această categorie după bunul lor plac. În practică, marea majoritate a persoanelor identificate erau fie maghiari, fie germani, bunurile acestora (case, pământuri, întreprinderi etc) intrând sub jurisdicția CASBI.

În domeniul învățământului, legea de dinainte de 1989 era de fapt, în anumite privințe, mai puțin restrictivă decât cea adoptată ulterior. Teoretic, era posibil studiul unei mari varietăți de materii în limba maternă, dar în fapt, înstituirea de către comuniști a cotelor, a determinat scăderea treptată numărului unor astfel de clase. Totuși, Statutul Naționalităților și Legea Învățământului nr. 28/1978 garantau minorităților o oarecare libertate în perioada comunistă. Totuși, Decretul nr. 278 din 13 mai 1973 deschide o nouă etapă în politica partidului față de educația minoritară. Legea a impus un număr minim de elevi – 25 pentru învățământul general și 36 pentru cel liceal – necesar pentru înființarea unei clase cu limbă de predare maghiară. Potrivit unor statistici ale Ministerului Educației, în urma acestui decret a crescut considerabil numărul elevilor maghiari nevoiți să învețe în școli în limba română. Legea organizării învățământului superior cunoaște două feluri de instituții: universități și institute de învățământ superior. Cele patru universități (București, Iași, 2 la Cluj) aveau aceeași structură, cu câte opt facultăți (matematică și fizică, științele naturii, chimie, istorie și geografie, filosofie, pedagogie și psihologie, filologie, drept-administrație publică), cu excepția Universității „Bolyai”, care în lipsa unui institut maghiar independent de studii economice includea catedrele de studii economice în facultatea de drept-administrație publică. Legea mai prevedea trei institute tehnice (politehnică), șase institute agricole (la Cluj cu o facultate în limba maghiară), două institute de zootehnie și medicină veterinară, două forestiere, două de studii economice și de economie planificată, două pedagogice, unul de educație fizică, cinci institute de artă (patru românești, cu patru facultăți, și unul în limba maghiară, cu o facultate de muzică și una de teatrologie), precum și mai multe institute de importanță mai mică pentru diferitele sectoare ale vieții economice.

2.5.4 Situația specială a romilor în istoria legislației privind minoritățile naționale

În urma primului război mondial, România a intrat în posesia unor regiuni semnificative populate de romi. Datorită faptului că aveau o tradiție orală, din punct de vedere oficial, această minoritate era considerată ca neavând un trecut, o cultură sau o civilizație, neexistând nimic în scris (documente) care să dovedească faptul că ei au pretins a li se recunoaște drepturile ca minoritate

etică. Statutul lor în România interbelică era similar celui al evreilor – cetățeni de rang secund, evitați de populație, ale căror drepturi erau ignorate²².

Războiul în sine s-a dovedit ca fiind devastator pentru romii din întreaga Europă. Se estimează că au murit între un sfert și o jumătate de milion, situație care, exprimată în procente, este comparabilă cu cea a comunității evreiești. A început deportarea în masă a acestora din urmă, mai ales a romilor nomazi despre care se credea în primul rând că sunt criminali. În acest context, în 1942, 25.000 de romi au fost trimiși în Transnistria, teritoriu capturat de la Uniunea Sovietică; aici au murit aproximativ 19.000 de romi²³. Pentru a evalua consecințele războiului, Tribunalul Poporului a stabilit o Comisie a Crimelor de Război. Conform rezultatelor publicate de aceasta, în România, în timpul războiului au murit 36.000 de romi, fiind cel mai mare număr înregistrat într-un stat european. Guvernul României a expulzat zeci de mii de etnici romi în lagăre din Transnistria unde mulți au murit din cauza foametei, a frigului și a bolilor precum tifosul²⁴. Romii prezenți în România după război, datorită diferitelor politici comuniste, au fost supuși unor procese de asimilare intercalate de perioade în care s-a încercat ignorarea acestei minorități. Regimul nu i-a considerat ca fiind o minoritate etnică sau națională și de aceea politicile adoptate în interesul minorităților nu s-au aplicat și în cazul romilor. La începutul anilor '60, regimul comunist, pentru a asimila populația romă, a abordat o serie de politici și măsuri cu privire la aceștia – cum ar fi stabilirea forțată, urmată de ignorarea existenței lor. Spre deosebire de maghiari și de germani, ei nu aveau dreptul de a fi reprezentați ca și minoritate etnică, nu erau liberi să-și promoveze tradițiile culturale.

Primele semne doctrinare ale acestei politici sunt evidente deja în 1949, într-un document nesemnat, redactat în cadrul CC al PCR, intitulat „*Problema țiganilor din Republica Populară Română*”, care urmărește preluarea modelului sovietic în privința problemei romilor. După ce trece pe scurt în revistă „*ceea ce reiese din studiul sovietic în legătură cu rezolvarea problemei țiganilor*” și precizează că „*o cercetare sistematică în problemele țiganilor n-am putut întreprinde până în prezent*”, documentul se încheie cu unele recomandări. Cea mai importantă dintre acestea pleca de la premisa că problema principală o constituie problema țiganilor nomazi, cortari, seminomazi, eliberarea lor de sub influența despotică a bulibașilor, a vâtafilor, astfel încât va necesita aplicarea măsurilor pe care le indică exemplul sovietic²⁵. Se cuvine precizat în acest sens că unele activități tradiționale ale romilor cădeau sub incidența Decretului-Lege nr. 153/1970, care pedepsea cu închisoare și muncă forțată „parazitismul social”, „anarhismul” și orice alt „comportament deviant”.

Eforturile prin care regimul comunist a urmărit integrarea romilor au avut efecte contradictorii. Măsurile de sedentarizare au urmărit practic asimilarea, iar de integrare, ca noțiune operațională, se putea vorbi doar la nivelul docu-

22 D. Crowe, *A History of Gypsies of Eastern Europe and Russia*, St. Martin's Griffin, New York, 1999, p. 69.

23 D. Kenrik, G. Puxon, *The Destiny of Europe's Gypsies*, Chatto and Heinemann, London, 1972, p. 140.

24 A. Fraser, *The Gypsies*, Blackwell, Oxford, 1995, p. 268.

25 V. Tismăneanu, D. Dobrinu, C. Vasile, *op. cit.*, p. 391.

mentelor oficiale. Căile prin care s-a minimizat autonomia de grup au avut drept consecință slăbirea prestigiului comunităților de romi. Aceasta s-a făcut prin prohibiția privind deținerea aurului și interzicerea întâlnirilor tradiționale. Confiscarea, pe baza Decretelor-Lege nr. 210/1960 și nr. 244/1978, a aurului deținut de particulari i-a afectat în mod deosebit pe romi – în special pe cor-turari, pentru care aurul era obiect de tezurizare – măsura având efecte iden-tice cu naționalizarea și colectivizarea pentru restul populației. Conform dis-cursului oficial, începând din anii 1980 romii nu mai existau în România.

2.6 Concluzii

Paragrafele și secțiunile anterioare încearcă să ofere o viziune de ansamblu asupra istoriei legislației din România din punct de vedere al problemei minor-ităților naționale. În analiza acestor prevederi legale nu trebuie însă pierdut din vedere un aspect absolut fundamental: în cea mai mare parte a acestei perioade de timp, România a fost supusă unor regimuri politice dictatoriale. O caracteristică a oricărui astfel de regim este ignorarea, în fapt, a legislației existente, în condițiile absenței unor mecanisme specifice statului de drept care să ofere garanțiile ne-cesare respectării legilor și reglementărilor statului.

În aceste condiții, deși o bună parte dintre dispozițiile legale amintite par să creioneze un sistem de protejare a drepturilor minorităților destul de idilic, în special în perioada de după 1945, realitatea cunoscută nu susține o astfel de idee. Am văzut mai sus că mai toate legile fundamentale adoptate de la 1918 încoace stabilesc, în diverse forme, clauze de nediscriminare generale, precum și prevederi speciale cu privire la drepturile minorităților care țin de păstrarea identității acestora. Cu toate acestea, niciuna dintre Constituțiile și legile prin care s-au concretizat prevederile lor nu conțin niciun mecanism juridic efi-cace care să asigure punerea în practică a acestor dispoziții. În aceste condiții, în ciuda unui cadru legislativ destul de permisiv, situația reală a exercitării drepturilor minorităților în România în perioada scursă de la 1918 devine incertă de stabilit prin mijloace de ordin juridic.

3 Analiza actelor normative existente, respectarea criteriilor internaționale și analiza mecanismelor de implementare

3.1 Descrierea actelor normative de drept intern privind drepturile minorităților naționale

Legislația națională consacrată drepturilor minorităților naționale a fost construită în principal plecând de la prevederile în materie ale Constituției. În raport cu drepturile și libertățile fundamentale prevăzute în legea noastră constituțională, trebuie precizat că unele dintre acestea – precum interdicția torturii, dreptul la viață, libertatea de circulație, prezumția de nevinovăție etc. – le sunt incidente tuturor cetățenilor, fără ca acestea să ridice probleme spe-ciale în ceea ce privește persoanele ce aparțin uneia dintre minoritățile naționale. În realitate, doar câteva dintre prevederile legii fundamentale prezintă relevanță specială în acest domeniu: interdicția discriminării; dreptul la folosirea limbii materne în sistemul educațional, în justiție și în raporturile cu administrația; dreptul la liberă asociere politică și la reprezentare în Parla-ment.

3.1.1 Interdicția discriminării

3.1.1.1 Precizări preliminare

Cadrul legal specific în materie de protecție împotriva discriminării a evoluat în România progresiv pe parcursul ultimilor cinci ani. Până în anul 2000, interzicerea discriminării a fost reglementată prin diferite acte legislative, inclusiv prin legea fundamentală. Tot în acest sens, pot fi menționate pactele și tratatele internaționale ratificate de statul român, având drept obiect respectarea drepturilor omului și, în mod particular, respectarea egalității de șanse²⁶.

În perioada 2000-2006, a fost adoptat un cadru legislativ diversificat. La sfârșitul lunii august 2000, fost adoptată Ordonanța de Guvern nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, (ulterior modificată și completată prin Legea 48/2002, OG 77/2003, legea 27/2004, legea 324/2006, fiind republicată în februarie 2007)²⁷, lucru care a constituit un demers important în sensul combaterii discriminării prin mijloace juridice. Inițiative similare, în materie penală, s-au materializat prin adoptarea Ordonanței de Urgență nr. 31/2002 privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii (ulterior modificată prin Legea 107/2006) și prin revizuirea Codului penal²⁸. Strategia Guvernului României pentru îmbunătățirea situației romilor, adoptată prin Hotărârea de Guvern nr. 430/2001, a fost modificată și completată prin adoptarea H.G. 522/2006.

3.1.1.2 În materie constituțională

Principalul text de lege ce reglementează principiul egalității de tratament este articolul 16, alin. 1, având în vedere că acesta constituie o clauză generală de nediscriminare în fața legii și a autorităților publice.²⁹ Legea fundamentală nu definește noțiuni precum „discriminare” ori „privilegiu” și limitează interzicerea discriminării la sfera juridică și la relația cu autoritățile publice.

26 Pentru detalii, M. Mandache, M. Matache, C. Mihalache și M. Morteau, *Protecția legală împotriva discriminării și politicile publice față de romi*, Editura ECA, București, 2007.

27 *Ordonanța de Guvern nr. 137 din 31 august 2000*, publicată în *Monitorul Oficial Partea I*, nr. 431 din 2 septembrie 2000 a fost adoptată cu modificări prin *Legea nr. 48 din 16 ianuarie 2002* publicată în *Monitorul Oficial, Partea I*, nr. 69 din 31 ianuarie 2002, ulterior modificată prin *Ordonanța de Guvern nr. 77 din 28 august 2003* publicată în *Monitorul Oficial, Partea I*, nr. 619, din 30 august 2003, și prin *Legea nr. 27 din 5 martie 2004* publicată în *Monitorul Oficial, Partea I*, nr. 216, din 11 martie 2004, modificată la rândul său conform *legii 324/2006* și care a fost publicată în *Monitorul Oficial Partea I* nr. 626, din 20/07/2006, care dispune și republicarea.

28 În mod specific, se au în vedere modificările aduse prin *Legea 278/2006*.

29 Art. 16 alin. 1 prevede: „*Cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări.*”

Articolul 16 alin. 1 este des utilizat atât în cererile formulate către Curtea Constituțională cât și în deciziile acesteia³⁰. Un alt aspect important îl constituie faptul că, spre deosebire de alte texte constituționale, art. 16 alin. 1 este invocat atât în mod singular cât și în coroborare cu alte articole, cum ar fi art. 4 referitor la unitatea poporului și egalitatea între cetățeni ori art. 6 privind dreptul la identitate³¹.

Constituția României³², în consonanță cu prevederile Recomandării nr. 7 a ECRI, aduce unele limitări dreptului la libera exprimare, interzicând „îndemnul la ... ura națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare”. Cu toate acestea, limitările aduse de Constituție vizează numai îndemnul sau incitarea la discriminare sau ura, și, în consecință, asigură o protecție mai redusă decât propune Recomandarea nr. 7 a ECRI (partea 3), care face referire la combaterea rasismului, ceea ce include și simplele exprimări discriminatorii sau rasiste, nu doar îndemnul sau incitarea.

3.1.1.3 În materie penală

În ceea ce privește dreptul penal, textele de lege relevante în domeniul antidiscriminării sunt Codul penal – art. 75, lit.c¹, art. 166, art. 247, art. 317, art. 318 și art. 357 și Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 31/2002 privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii cu modificările și completările ulterioare³³.

Legea penală joacă un rol important în prevenirea și sancționarea discriminării, având în vedere, pe de-o parte, faptul că reglementează faptele de

30 În acest sens, S. E. Tănăsescu, *Principiul egalității în dreptul românesc*, Editura All Beck, București 1999, p. 46-47 arată că „aproximativ 41% din deciziile fundamentate pe principiul egalității sunt bazate pe art. 16 alineatul 1 din Constituție și mai mult de 60% din constatările de neconstituționalitate efectuate de către Curtea Constituțională au ca normă de referință același izvor”.

31 În acest sens, vezi S. E. Tănăsescu, *op. cit.*, p. 47 și „Comisia Europeană împotriva Rasismului și a Intoleranței (ECRI) – Analiza legislativă privind România”, 2004.

32 Articolul 30 din Constituție prevede:

„(1) Libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile.

(2) Cenzura de orice fel este interzisă.

(3) Libertatea presei implică și libertatea de a înființa publicații.

(4) Nici o publicație nu poate fi suprimate.

(5) Legea poate impune mijloacelor de comunicare în masă obligația de a face publică sursa finanțării.

(6) Libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei și nici dreptul la propria imagine.

(7) Sunt interzise de lege defăimarea țării și a națiunii, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial sau la violență publică, precum și manifestările obscene, contrare bunelor moravuri.

(8) Răspunderea civilă pentru informația sau pentru creația adusă la cunoștință publică revine editorului sau realizatorului, autorului, organizatorului manifestării artistice, proprietarului mijlocului de multiplicare, al postului de radio sau de televiziune, în condițiile legii. Delictelor de presă se stabilesc prin lege.”

33 OUG 31/2002 a fost aprobată cu modificări prin Legea 107/2007.

discriminare cu pericol social ridicat, iar pe de altă parte, că impune sancțiunile cele mai grave și mai descurajante, ajungând la privarea de libertate.³⁴

Astfel, în plan internațional, există diferite mecanisme de prevenire și sancționare a manifestărilor rasiste, între care incriminarea unor comportamente „determinate”³⁵ și agravarea răspunderii penale în cazul săvârșirii unei infracțiuni, având la baza o motivație rasistă. În ceea ce privește legislația română, se poate spune că sunt adoptate ambele sisteme de sancționare având în vedere faptul că, pe de o parte, sunt incriminate o serie de comportamente rasiste „determinate” (cu titlu de exemplu, art. 247 din Codul penal, în relație cu art. 246), iar pe de altă parte, a fost introdusă motivația discriminatorie ca și circumstanță agravantă (art. 75, lit. c¹, Cod penal).

În plan concret, ne aflăm în prezența unui comportament „determinat” (cunoscut în literatura de specialitate – cu precădere anglo-saxonă – drept „*stand alone hate crime law*”) atunci când o infracțiune care este săvârșită cu o motivație rasistă devine o nouă infracțiune. Se poate argumenta că, fapta unui funcționar public care aduce prejudicii intereselor legitime ale unei persoane (art. 246), și care însă în plus are și o motivație discriminatorie, cum ar fi apartenența la etnia romilor, duce la îngrădirea unui drept pe temei de apartenență etnică, intrând astfel în câmpul de aplicare al art. 247 din Codul penal. În sens contrar, se poate arata că, diferențele dintre noțiunile de „interes legitim” și „îngrădirea folosinței sau exercițiului drepturilor”, cerința specifică de neîndeplinire a unui act sau îndeplinirea defectuoasă a acestuia, precum și imposibilitatea aplicabilității ambelor texte de lege pentru aceeași faptă, conduc la teza că art. 247, raportat la art. 246 nu poate fi considerat un comportament „determinat”.

Legea 278/2006 a reglementat motivația discriminatorie ca și circumstanță agravantă, însă fără a incrimina în mod explicit și motivația totală și cea parțială, fapt ce diminuează protecția legală împotriva discriminării, având în vedere faptul că în practică, motivația deseori nu este singulară și este mai dificil de dovedit, iar că motivația discriminatorie a jucat un rol mai important sau preponderent față de alte motivații. Același act normativ a produs modificarea art. 247 și 317 din Codul penal, însă nu a prevăzut ca faptă penală modificarea forțată a compoziției etnice, rasiale sau sociale a unei zone sau localități, aceasta rămânând în continuare o abatere contravențională, sancționată prin Ordonanța de Guvern nr. 137/2000 cu modificările și completările ulterioare.

În ceea ce privește Codul penal, până la adoptarea legii 278/2006, acesta sancționa propaganda în favoarea statului totalitar (art. 166), conduita discriminatorie a funcționarului public, pe motiv de rasă, naționalitate, sex și religie (art. 247), propaganda naționalist-șovină (art. 317). Necesitatea constituirii motivației discriminatorii ca și circumstanță agravantă, a fost subliniată și de Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI), în Reco-

34 M. Mandache, M. Matache, C. Mihalache și M. Morteau, *op. cit.*

35 Vezi în acest sens, Organizația pentru Cooperare și Securitate în Europa – Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (OSCE/ODIHR), *Infracțiunile cu motivație discriminatorie în spațiul OSCE – incidente și răspunsuri – Raport anual pentru 2006*, p. 80, precum și Organizația pentru Cooperare și Securitate în Europa – Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (OSCE/ODIHR), *Prevenire și răspunsuri la infracțiunile motivate discriminatoriu*, p. 10-11.

mandarea sa de politică generală nr. 7, capitolul IV pct. 21³⁶. Art. 75, lit. c¹ prevede ca circumstanță agravantă „săvârșirea infracțiunii pe teme de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, gen, orientare sexuală, opinie, apartenență politică, convingeri, avere, origine socială, vârstă, dizabilitate, boală cronică necontagioasă sau infecție HIV/SIDA”.

Rolul important al circumstanțelor (agravante sau atenuante) rezidă în faptul că acestea constituie criterii de individualizare a pedepsei (art. 72 din Codul penal). Motivația discriminatorie în săvârșirea unei infracțiuni constituie circumstanță agravantă legală și personală. Caracterul de circumstanță legală presupune faptul că atunci când se constată prezența circumstanței, judecătorul este obligat să rețină acest fapt, spre deosebire de circumstanțele judiciare (când judecătorul poate decide cu privire la reținerea circumstanței). De asemenea, rezultă și faptul că prin săvârșirea unei infracțiuni pe teme discriminatoriiu, se modifică în mod substanțial gradul de pericol social al faptei și pericolozitatea făptuitorului³⁷.

Adoptarea Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 31/2002 a avut drept scop prevenirea și combaterea incitării la ura națională, rasială sau religioasă, la discriminare și la săvârșirea de infracțiuni contra păcii și omenirii. În acest sens, ordonanța de Urgență a reglementat interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii³⁸.

În ceea ce privește organizația cu caracter fascist rasist sau xenofob, aceasta este definită drept „grup format din trei sau mai multe persoane, care își desfășoară activitatea temporară sau permanent, în scopul promovării ideilor, concepțiilor sau doctrinelor fasciste, rasiste sau xenofobe”. Un aspect important este faptul că nu doar structurile cu personalitate juridică, ci și cele fără personalitate juridică, grupuri sau structuri „de facto” intră sub incidența OUG 31/2002.

Simbolurile fasciste, rasiste sau xenofobe sunt, (conform art. 2, lit. b) drapelele, emblemele, insignele, uniforme, sloganurile, formulele de salut, precum și orice alte asemenea însemne, care promovează ideile, concepțiile sau doctrinele fasciste, rasiste sau xenofobe. Este important de observat faptul că legiuitorul nu a realizat o enumerare exhaustivă, lucru de altfel imposibil, ci a utilizat o listă deschisă cu privire la simbolurile incriminate, făcând referință la „orice alte asemenea însemne”.

Persoana vinovată de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii este persoana condamnată definitiv de către o instanță judecătorească română sau străină, printr-o hotărâre recunoscută potrivit legii, pentru una sau mai multe infracțiuni contra păcii și omenirii, ori persoana condamnată de către o instanță penală internațională pentru crime de război sau crime contra umanității.

Holocaustul este definit drept „persecuția sistematică sprijinită de stat și anihilarea evreilor europeni de către Germania nazistă, precum și de aliații și colaboratorii săi din perioada 1933-1945. De asemenea, în perioada celui de-al

36 În mod specific, *Recomandarea nr. 7* prevede: „Legea trebuie să prevadă că pentru toate infracțiunile neprecizate în paragrafele 18 și 19, motivația rasistă constituie o circumstanță agravantă” (cap. IV, pct. 21).

37 Șt. Daneș, *Drept penal – Partea generală*, Editura Sylvi, București 2001, p. 408.

38 Conform art. 1 din *OUG 31/2002*.

doilea Război Mondial, o parte din populația romă a fost supusă deportării și anihilării” (art. 2, lit. d). De notat că, în definirea Holocaustului, și romii au fost incluși ca victime, chiar dacă formularea textului de lege este una „moderată”, în sensul în care se face referire la faptul că „o parte din populația romă a fost supusă deportării și anihilării”.

Articolul 3 din ordonanța de Urgență prin care se reglementează formarea, aderarea sau susținerea unei organizații fasciste, rasiste sau xenofobe prevede:

“(1) Constituirea unei organizații cu caracter fascist, rasist sau xenofob se pedepsește cu închisoare de 3 la 15 ani și interzicerea unor drepturi.

(2) Cu aceeași pedeapsă se sancționează și aderarea la o organizație cu caracter fascist, rasist sau xenofob, precum și sprijinirea sub orice formă a unei organizații având acest caracter.

(3) Tentativa se pedepsește.”

Infrațiunea poate fi comisă prin constituirea, aderarea sau sprijinirea sub orice formă a unei organizații cu caracter rasist, fascist sau xenofob. Observăm că legea, în scopul prevenirii eficiente atât a formării cat și a funcționării și mai ales a dezvoltării unor asemenea structuri sancționează într-un mod similar, atât constituenții cat și aderenții sau susținătorii.

Astfel, o primă conduită ilicită constă în înființarea unei organizații, cu sau fără personalitate juridică, de către trei sau mai multe persoane, în scopul promovării unor idei, concepții sau doctrine fasciste, rasiste sau xenofobe. Conduita ilicită poate consta în asocierea a unui număr de trei sau mai multe persoane, organizarea ierarhică sau colegială. Nu prezintă relevanță cine a fost inițiatorul constituirii sau principalul promotor, întrucât legea nu distinge în acest sens.

În aceeași măsură, este incriminată și aderarea la o organizație preconstituită de tipul celei arătate anterior, aderare ce presupune exprimarea tacită sau expresă a voinței persoanei aderente de a deveni parte a organizației. Nu este necesar ca persoana să fi devenit parte integrantă a organizației, fiind suficientă exprimarea dorinței sale în acest sens.

Sprijinirea sub orice formă cuprinde toate formele de suport acordate unei organizații cu caracter fascist, rasist sau xenofob, indiferent că este vorba despre suport logistic, financiar, material, uman sau de altă natură. Putem ca cu titlu de exemplu, o persoană care pune la dispoziție un mijloc de transport cu sofer, în vederea facilitării unei reuniuni a unei atare organizații.

Articolul 4 din Ordonanța de Urgență nr. 31/2002 cu modificările și completările ulterioare prevede:

“(1) Confecționarea, vânzarea, răspândirea, precum și deținerea în vederea răspândirii de simboluri fasciste, rasiste ori xenofobe se pedepsesc cu închisoare de la 3 luni la 3 ani și interzicerea unor drepturi.

(2) Cu aceeași pedeapsă se sancționează și utilizarea în public a simbolurilor fasciste, rasiste sau xenofobe.

(3) Nu constituie infracțiune fapta prevăzută la alin. (1) sau (2), dacă este săvârșită în interesul artei sau științei, cercetării ori educației.”

Legea sancționează un număr de cinci conduite ilicite, și anume: confecționarea, vânzarea, răspândirea, deținerea în vederea răspândirii și utilizarea în public a simbolurilor fasciste, rasiste sau naziste. Așadar, legiuitorul a avut în vedere atât crearea, multiplicarea, cât și utilizarea și circulația aces-

tor simboluri. Cu titlu de exemplu, este sancționabilă fapta unei persoane care creează sau poartă o uniformă nazistă sau care înființează sau deține un site pe Internet pe care expune diferite simboluri rasiste.

Ordonanța de Urgență prevede faptul că: „*Promovarea cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unei infracțiuni contra păcii și omenirii sau promovarea ideologiei fasciste, rasiste ori xenofobe, prin propagandă, săvârșită prin orice mijloace, în public, se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 3 ani și interzicerea unor drepturi*” (art. 5).

Infrațiunea are loc prin promovarea cultului unei persoane vinovate de comiterea unei infracțiuni contra păcii și omenirii sau promovarea unei ideologii fasciste, xenofobe sau rasiste. În plus este necesar ca aceste conduite ilicite:

- să fie realizate prin propagandă;
- să fie realizate în public;

Nu prezintă relevanță prin ce mijloace se realizează propaganda, în scris sau oral, în presă ori în cadrul unor întâlniri, atâta timp cât prin conduitele ilicite se promovează fie cultul unei persoane vinovate de crime contra păcii și omenirii, fie o ideologie fascistă, rasistă sau xenofobă.

Conform art. 6 din OUG 31/2002 „*Negarea în public a holocaustului ori a efectelor acestuia constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 5 ani și interzicerea unor drepturi*”.

Ordonanța de Urgență 31/2002 prevede și abateri contravenționale, și anume:

- a) „*răspândirea, vânzarea sau confecționarea de simboluri fasciste, rasiste ori xenofobe, precum și deținerea, în vederea răspândirii, a unor astfel de simboluri, de către o persoană juridică;*
- a) *utilizarea în public a simbolurilor fasciste, rasiste sau xenofobe de către o persoană juridică;*
- b) *promovarea cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii sau promovarea ideologiei fasciste, rasiste ori xenofobe, prin propagandă, săvârșită prin orice mijloace, în public, de către o persoană juridică*” (art. 8), toate fiind sancționate cu amendă contravențională.

Un aspect foarte important îl reprezintă posibilitatea dizolvării persoanei juridice, lucru recomandat, de altfel, și de Comisia Europeană împotriva Rasismului și Intoleranței, în cazul săvârșirii următoarelor activități:

- a) „*activități specifice organizației cu caracter fascist, rasist sau xenofob în sensul art. 2 lit. a);*
- b) *răspândirea, vânzarea sau confecționarea de simboluri fasciste, rasiste ori xenofobe sau deținerea, în vederea răspândirii, a unor astfel de simboluri ori utilizarea lor în public;*
- c) *promovarea cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii sau promovarea ideologiei fasciste, rasiste ori xenofobe, prin propagandă săvârșită prin orice mijloace, în public*”.

Această prevedere este importantă, întrucât se asigură posibilitatea desființării unor structuri, grupuri, organizații ilegale, contribuind astfel la combaterea extremismului, rasismului și xenofobiei, sub controlul instanței de judecată, numai aceasta fiind abilitată să dizolve organizația.

Ordonanța aduce o serie de interdicții pentru autoritățile publice, și anume:

- ridicarea sau menținerea în locuri publice, cu excepția muzeelor, a unor statui, grupuri statuare, plăci comemorative referitoare la persoanele vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii;
- acordarea numelor persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii unor străzi, bulevarde, scuaruri, piețe, parcuri sau altor locuri publice;
- acordarea numelor persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii unor organizații, cu sau fără personalitate juridică.

Sub aspect sancționator, este îngrijorător faptul că, prin adoptarea legii 107/2006 pentru aprobarea Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 31/2002 au fost aduse modificări substanțiale regimului sancționator. Astfel, pentru infracțiunile prevăzute la articolele 3, 4, 5 și 6, doar în cazul ultimului articol nu a fost redus cuantumul pedepsei.

3.1.1.4 În materie civilă și administrativă

Negocierile pentru aderarea la Uniunea Europeană și obligativitatea armonizării cadrului legislativ au constituit premise favorabile pentru îmbunătățirea cadrului legal referitor la protecția juridică împotriva discriminării. Procesul a fost inițiat prin adoptarea ordonanței guvernamentale nr.137 din 31 august 2000, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 431 din 2 septembrie 2000, privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare. Ordonanța a fost ulterior modificată prin Legea nr. 48/2002, publicată în Monitorul Oficial nr. 69 din 31 ianuarie 2002. Deși a reprezentat un progres cert în armonizarea cadrului legislativ în materie de discriminare cu Directiva EC 43/2000, parte a „acquis-ului” comunitar, fapt subliniat și de instituțiile europene³⁹, Ordonanța 137/2000 modificată prin Legea 48/2002 a ridicat și câteva probleme majore, printre care transpunerea parțială a principiilor înscrise în Directivă, dificultățile de aplicare de către instanțele de judecată ori înființarea târzie, mult după termenul de 60 de zile prevăzut de lege, a instituției specializate, respectiv Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării.⁴⁰

Ordonanța 137/2000 împreună cu Legea 48/2002 au adus, pe de o parte, îmbunătățiri importante cadrului legislativ existent la momentul adoptării, prin interzicerea discriminării de către autoritățile publice, persoane juridice de drept privat, și persoane fizice pe motive de rasă, naționalitate, origine etnică, religie, limbă, sex sau orientare sexuală. Pe de altă parte însă, pachetul legislativ menționat mai sus s-a conformat, în ceea ce privește câteva aspecte importante, cu standardele impuse de Directiva Consiliului Uniunii Europene 43/2000/EC. Astfel, Ordonanța nu prevedea interzicerea explicită a discriminării indirecte, și nici răsturnarea sarcinii probei în cauzele civile în momentul în

39 În acest sens, vezi *Raportul periodic al Comisiei Europene cu privire la Progresele României în procesul de aderare*, 2004, p. 22: „Noile modificări legislative adoptate în 2004 au reprezentat progrese în ceea ce privește transpunerea Acquisului în materia antidiscriminării. Totuși, în pofida unor îmbunătățiri legislative, unele elemente esențiale ale unui mecanism eficient în combaterea discriminării, cum ar fi inversarea sarcinii probei ori acceptarea datelor statistice ca mijloc de probă a discriminării indirecte, încă lipsesc.”

40 Problemele în implementarea prevederilor ordonanței, precum și alte obstacole și evoluții în dezvoltarea cadrului legislativ sunt prezentate pe larg în *Raportul anual Romani CRISS*, 2003-2004.

care a fost stabilită existența unui caz de discriminare în primă instanță (prima facie). De asemenea, nu existau definiții și sancționări ale hărțuirii și victimizării, așa cum sunt ele conceptualizate de către Directivă.⁴¹

În anul 2003, la un an după ce autoritatea publică administrativă însărcinată cu implementarea prevederilor Ordonanței 137/2000 modificată, în speță Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD), a fost inițiat un proces de modificare a cadrului legislativ existent. CNCD-ul a inițiat acest proces și a invitat organizațiile neguvernamentale active în domeniul anti-discriminării să propună modificări. Un document de poziție a fost remis CNCD de către grupul informal. Acest document nu a fost însă luat în considerare și Guvernul a adoptat Ordonanța 77/2003 de modificare a Legii 48/2002, publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 619 din 30 august 2003.⁴² Ordonanța guvernamentală nr. 77/2003 a adus modificări care încearcă armonizarea prevederilor legale în materie de anti-discriminare cu standardele minime impuse de Directivele Uniunii Europene, dar care au constituit un progres limitat. Astfel, au fost prevăzute definiția discriminării indirecte, introducerea circumstanțelor agravante în cazul discriminării bazate pe mai multe criterii, includerea dar numai implicită a conceptului de victimizare, medierea prin soluționarea pe cale amiabilă a conflictelor apărute în urma săvârșirii unor acte sau fapte de discriminare, acordarea de asistență de specialitate victimelor discriminării, mărirea cuantumului amenzilor și obligația persoanelor fizice sau juridice de a depune toate diligențele necesare și cerute de CNCD în controlul efectuat. Ordonanța prezenta însă o serie de neclarități și omisiuni care au fost interpretate ca abateri de la standardele minime prevăzute de Directivele Uniunii Europene.⁴³

În condițiile în care textul ordonanței a fost considerat nesatisfăcător de către grupul de experți ai organizațiilor neguvernamentale active în domeniul anti-discriminării, acestea au înaintat un nou document Senatului României, în particular Comisiei pentru Drepturile omului și minorități, în octombrie 2003. La acel moment, documentul trecuse prin Camera Deputaților și se afla la Senat pentru aprobare. Experții grupului au participat la ședința Comisiei pentru Drepturile omului și minorități a Senatului României în data de 11 noiembrie 2003, pentru a susține modificarea prevederilor ordonanței, prin acceptarea recomandărilor făcute de grupul organizațiilor neguvernamentale în documentul de poziție.⁴⁴ După ce a trecut prin Comisia de mediere, deoarece textele adoptate de cele două camere ale Parlamentului României erau diferite, în 27 martie 2004 a fost adoptată Legea 27/2004, de aprobare a Ordonanței 77/2003.

Deși forma inițială în care autoritățile române au transpus principiile cuprinse în Directivele Uniunii Europene relevante în domeniul anti-discriminării a fost substanțial îmbunătățită, prin modificările succesive aduse, totuși legis-

41 Pentru detalii referitoare la aceste neajunsuri ale pachetului legislativ anti-discriminare inițial, vezi *Raportul anual Romani CRISS*, 2003-2004, p. 27-29.

42 Pentru o prezentare mai pe larg a evoluțiilor care au precedat adoptarea Ordonanței 77/2003, vezi *Raportul anual Romani CRISS*, 2003-2004, p. 29-31.

43 Pentru o trecere în revistă detaliată a acestor neclarități și omisiuni, vezi *Raportul anual Romani CRISS*, 2003-2004, p. 31-33.

44 Vezi pentru un sumar al recomandărilor legislative făcute prin documentul de poziție. *Raportul anual Romani CRISS*, 2003-2004, p. 35-37.

lația antidiscriminare nu corespunde în totalitate exigențelor standardelor minimale comunitare în domeniu. În acest sens, CNCD, în cooperare cu un grup de experți ai organizațiilor neguvernamentale active în domeniul anti-discriminării, printre care și Romani CRISS, a finalizat o nouă propunere legislativă de modificare a legislației anti-discriminare⁴⁵. Propunerea a fost înaintată Ministerului Justiției, și a dus la formularea de propuneri legislative pentru o lege de ratificare a Protocolului 12 la Convenția Europeană pentru Drepturile Omului, și pentru modificarea Ordonanței guvernamentale 137/2000 pentru prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare ce a fost înaintată Parlamentului României⁴⁶. Ulterior, proiectul a fost utilizat în procesul de adoptare a legii 324/2006, lege prin care s-a dispus și republicarea, având în vedere numărul mare de modificări aduse textului de lege inițial.

Legea 324/2006 a adus modificări semnificative, în principal sub aspect instituțional-procedural. Modificarea substanțială adusă legislației antidiscriminare se referă la „deschiderea” listei de criterii. Legiuitorul a păstrat cele 14 criterii prevăzute anterior, însă a adoptat o listă de criterii „deschisă” prin utilizarea formulării „precum și orice alt criteriu” (vezi art. 2, alin.1). Modificările de natură instituțional-procedurală privesc cu precădere structura organizatorică și atribuțiile de funcționare ale Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, majorarea cuantumului amenzilor contravenționale, soluționarea petițiilor în fața CNCD și a instanței de judecată⁴⁷.

În prezent, Ordonanța de Guvern nr. 137/2000 republicată reglementează următoarele noțiuni:

- discriminare directă și indirectă (art. 2, alin. 1 și respectiv 3);
- dispoziția de a discrimina (art. 2, alin. 2);
- comportamentul favorizant, defavorizant sau injust (art. 2, alin. 4);
- hărțuirea (art. 2, alin. 5);
- victimizarea (art. 2, alin. 7);
- măsurile afirmative (art. 2, alin. 9);
- categorie defavorizată (art. 4);
- demnitatea personală (art. 15).

Domeniul de aplicare al ordonanței include drepturile civile, politice, economice, sociale și culturale, iar conform art. 3, prevederile sale se aplică oricărei persoane, fie ea fizică ori juridică, incluzând instituțiile publice cu atribuții în următoarele aspecte: condițiile de încadrare în muncă, criteriile și condițiile de recrutare, selectare și promovare, accesul la toate formele și nivelurile de orientare, formare și perfecționare profesională; protecția și securitatea socială; serviciile publice sau alte servicii, accesul la bunuri și facilități, sistemul educațional, asigurarea libertății de circulație, asigurarea liniștii și ordinii publice, alte domenii ale vieții sociale.

Sub aspect procedural prezintă relevanță faptul că ordonanța mai arată și care este cadrul legal de organizare și funcționare al Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, instituie principiul inversării sarcinii probei, și

45 Documentul este disponibil pe site-ul de Internet al instituției, www.cncd.org.ro.

46 Propunerea este disponibilă pe Internet la: www.just.ro.

47 Acestea sunt tratate detaliat în capitolul privind Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării.

stabilește sancțiuni contravenționale cu amendă de la 400 la 4.000 RON dacă discriminarea vizează o persoană fizică și, respectiv, de la 600 la 8.000 RON, dacă discriminarea vizează un grup sau o comunitate de persoane.

Discriminarea este definită, conform art. 2, alin. 1 din ordonanță, drept „*orice deosebire, excludere, restricție sau preferință, pe bază de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, categorie socială, convingeri, sex, orientare sexuală, vârstă, handicap, boală cronică necontagioasă, infectare HIV, apartenență la o categorie defavorizată, precum și orice alt criteriu care are ca scop sau efect restrângerea, înlăturarea recunoașterii, folosinței sau exercitării, în condiții de egalitate, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale sau a drepturilor recunoscute de lege, în domeniul politic, economic, social și cultural sau în orice alte domenii ale vieții publice.*” De observat faptul că definiția include în mod explicit un număr de 14 criterii, la care se adaugă faptul că lista de criterii este una deschisă, legea făcând referire la „orice alt criteriu”. Prin acest demers, legiuitorul a garantat protecție legală împotriva discriminării unui număr semnificativ de grupuri din societate, și mai mult decât atât, s-a asigurat că și alte grupuri, chiar dacă nu sunt prevăzute în mod expres în lege, pot beneficia de protecția acestora.

Discriminarea indirectă survine atunci când „*Prevederile, criteriile sau practicile aparent neutre care dezavantajează anumite persoane, pe baza criteriilor prevăzute la alin. (1), față de alte persoane, în afara cazului în care aceste prevederi, criterii sau practici sunt justificate obiectiv de un scop legitim, iar metodele de atingere a aceluia scop sunt adecvate și necesare*” (art. 2, alin. 3). Prin reglementarea discriminării indirecte, se asigură protecția împotriva unor forme mai subtile, mai puțin vizibile în primă instanță. Observăm și faptul că în cazul discriminării indirecte nu este necesar, (după cum nu este nici în cazul discriminării directe), ca persoana care discriminează să aibă această intenție. Este suficient ca anumite practici, criterii sau prevederi să aibă drept efect crearea unei stări de dezavantaj pentru persoane ce aparțin unui anumit grup, cu excepțiile prevăzute de lege.

Dispoziția de a discrimina constituie o formă de discriminare și constă în instruirea unei persoane de a discrimina o persoană pe unul din criteriile prevăzute de lege. Ordonanța (art. 2, alin. 2) nu distinge dacă dispoziția de a discrimina a fost sau nu urmată de fapta de discriminare în sine, astfel încât în ambele ipoteze, este sancționabilă.

Art. 2, alin. 4 prevede că „*Orice comportament activ ori pasiv care, prin efectele pe care le generează, favorizează sau defavorizează nejustificat ori supune unui tratament injust sau degradant o persoană, un grup de persoane sau o comunitate față de alte persoane, grupuri de persoane sau comunități*” constituie contravenție. Notăm și faptul că această contravenție, nu este prevăzută de art. 26, alin. 1, astfel încât nu poate fi sancționată cu amenda contravențională. Singura formă de sancționare disponibilă conform legii este sancțiunea cu avertisment, în baza art. 7, alin. 3 din O.G. 2/2001 care prevede: „*Avertismentul se poate aplica și în cazul în care actul normativ de stabilire și sancționare a contravenției nu prevede aceasta sancțiune*”.

Hărțuirea desemnează un „*comportament pe criteriu de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, categorie socială, convingeri, gen, orientare sexuală, apartenență la o categorie defavorizată, vârstă, handicap, statut de refugiat ori*

azilant sau orice alt criteriu care duce la crearea unui cadru intimidant, ostil, degradant ori ofensiv” (art. 2, alin. 5).

Tratamentul advers, venit ca reacție la o plângere sau acțiune în justiție cu privire la încălcarea principiului tratamentului egal și al nediscriminării constituie victimizare, conform art. 2, alin. 7. Prin victimizare se asigură o garanție legală certă, împotriva unor posibile măsuri punitive sau vătămătoare la adresa persoanei care depune o plângere. Ținând cont de vulnerabilitatea victimelor discriminării, legiuitorul a identificat soluția sancționării comportamentului de natură să intimideze, să pedepsească sau să dăuneze în orice fel victimei discriminării care a depus o plângere în acest sens.

Ordonanța definește măsurile afirmative drept *„Măsurile luate de autoritățile publice sau de persoanele juridice de drept privat în favoarea unei persoane, unui grup de persoane sau a unei comunități, vizând asigurarea dezvoltării lor firești și realizarea efectivă a egalității de șanse a acestora în raport cu celelalte persoane, grupuri de persoane sau comunități, precum și măsurile pozitive ce vizează protecția grupurilor defavorizate nu constituie discriminare în sensul prezentei ordonanțe” (art. 2, alin 9).*

Conform art. 15 din Ordonanță, dacă fapta nu intră sub incidența legii penale, orice comportament manifestat în public, având caracter de propagandă naționalist-șovină, de instigare la ură rasială sau națională, ori acel comportament care are ca scop sau vizează atingerea demnității ori crearea unei atmosfere de intimidare, ostile, degradante, umilitoare sau ofensatoare, îndreptat împotriva unei persoane, unui grup de persoane sau unei comunități și legat de apartenența acestora la o anumită rasă, naționalitate, etnie, religie, categorie socială sau la o categorie defavorizată ori legat de convingerile, sexul sau orientarea sexuală a acestuia constituie contravenție. Putem observa că, în câmpul de aplicare al articolului 15 se poate situa și discursul public discriminatoriu.

Cu privire la regimul probatoriu, subliniem faptul că, pe de-o parte, a fost adoptat principiul sarcinii probei, iar pe de altă parte, se arată că pot fi utilizate orice fel de probe, inclusiv înregistrări audio și video sau date statistice (art. 20, alin 6). Regimul probatoriu este aplicabil atât în fața Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării cât și în fața instanței de judecată.

În mod specific, Ordonanța prevede faptul că *”Persoana interesată are obligația de a dovedi prezența unor fapte care permit a se presupune existența unei discriminări directe sau indirecte, iar persoanei împotriva căreia s-a formulat sesizarea îi revine sarcina de a dovedi că faptele nu constituie discriminare. În fața Colegiului director se poate invoca orice mijloc de probă, inclusiv înregistrări audio și video sau date statistice”*. De unde rezultă că ne aflăm mai curând în prezența unei partajări a sarcinii probei, reclamantul fiind în situația de arată, de a crea prezumția săvârșirii faptei, iar părătul, într-o atare situație fiind practic obligat să demonstreze nevinovăția sa, eșecul acestei demonstrații atrăgând în mod natural constatarea săvârșirii faptei de discriminare. Necesitatea adoptării unui asemenea mecanism rezidă în dificultatea, uneori chiar imposibilitatea realizării probei în cazurile de discriminare. Prin „relaxarea” regimului probator (inversarea sarcinii probei și utilizarea oricărui tip de probe) legiuitorul vine în întâmpinarea unor realități, a unei situații de dezavantaj în care victima unei fapte de discriminare se situează a priori. În plus, arătam că inversarea sarcinii probei nu este complet străină dreptului roma-

nesc, putând fi interpretată drept o prezumție simplă (care, conform art. 1203 din Codul civil este la aprecierea judecătorului) și care devine aplicabilă prin reglementarea expresă dată de legiuitor în domeniul combaterii discriminării.

Tot în sensul facilitării implementării principiului egalității de tratament, legea prevede faptul că cererile depuse în fața instanței de judecată sunt scutite de taxa judiciară de timbru (art. 27, alin. 1 din Ordonanță).

3.1.2 Dreptul la utilizarea limbii materne

Dreptul recunoscut în legislația română persoanelor ce aparțin unor minorități naționale de a folosi limba maternă se circumscrie mai multor aspecte ale vieții sociale, în condițiile în care dreptul la utilizarea limbii minoritare în raporturile private nu poate fi limitat, cenzurat sau reglementat în vreun fel. Acest drept decurge din prevederile art. 6 din Constituție vizând protecția dreptului la identitate, care dispune că statul recunoaște și garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase.

3.1.2.1 Dreptul la folosirea limbii materne în sistemul de învățământ

Potrivit art. 32 din Constituție învățământul de toate gradele se desfășoară în limba română. În condițiile legii speciale, învățământul se poate desfășura și într-o limbă de circulație internațională. Dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a învăța limba lor maternă și dreptul de a putea fi instruite în această limbă sunt garantate, iar modalitățile de exercitare a acestor drepturi se stabilesc prin lege.

Dezvoltarea acestor prevederi s-a realizat, în principal, prin legea învățământului nr. 85 din 24 iunie 1995⁴⁸. Aceasta cuprinde un întreg capitol dedicat problemei educației în limbile materne. Potrivit acestor dispoziții legale se prevede că:

„ART. 118

Persoanele aparținând minorităților naționale au dreptul să studieze și să se instruiască în limba maternă la toate nivelurile și formele de învățământ, precum și la tipurile de învățământ pentru care există o cerere suficientă, în condițiile legii.

ART. 119

(1) În funcție de necesitățile locale se pot organiza, la cerere și în condițiile legii, grupe, clase, secții sau școli cu predare în limbile minorităților naționale.

(2) Prevederile alin. (1) se vor aplica fără a se aduce atingere învățării limbii oficiale și predării în această limbă.

48 Republicată în temeiul art. II din *Legea nr. 151/1999 privind aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 36/1997 pentru modificarea și completarea Legii învățământului nr. 84/1995*, publicată în *Monitorul Oficial al României, Partea I*, nr. 370, din 3 august 1999, dându-se articolelor și alineatelor o nouă numerotare și actualizându-se unele denumiri. *Legea nr. 84/1995* a fost republicată în *Monitorul Oficial al României, Partea I*, nr. 1 din 5 ianuarie 1996 și a mai fost modificată prin *Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 36/1997*, publicată în *Monitorul Oficial al României, Partea I*, nr. 152, din 14 iulie 1997, și prin *Legea nr. 151/1999*.

ART. 120

(1) *Disciplina Limba română se predă în învățământul primar după programe școlare și manuale elaborate în mod special pentru minoritatea respectivă. În învățământul gimnazial disciplina Limba și literatura română se predă după programe școlare identice cu cele pentru clasele cu predare în limba română și manuale specifice. În învățământul liceal disciplina Limba și literatura română se predă după programe școlare și manuale identice cu cele pentru clasele cu predare în limba română.*

(2) *În învățământul primar cu predare în limbile minorităților naționale Istoria românilor și Geografia României se predau în aceste limbi după programe școlare și manuale identice cu cele pentru clasele cu predare în limba română, cu obligația transcrierii și însușirii toponimiei și a numelor proprii românești în limba română. În învățământul gimnazial și liceal Istoria românilor și Geografia României se predau în limba română, după programe școlare și manuale identice cu cele pentru clasele cu predare în limba română. Examinarea la Istoria românilor și Geografia României se face în limba de predare a acestora.*

(3) *În programele și manualele de istorie universală și de istorie a românilor se vor reflecta istoria și tradițiile minorităților naționale din România.*

(4) *În învățământul gimnazial se introduce, la cerere, ca disciplină de studiu, Istoria și tradițiile minorităților naționale, cu predare în limba maternă. Programele analitice și manualele la această disciplină sunt aprobate de Ministerul Educației Naționale.*

ART. 121

Elevilor aparținând minorităților naționale, care frecventează unități de învățământ cu predare în limba română, li se asigură, la cerere și în condițiile legii, ca disciplină de studiu, limba și literatura maternă, precum și istoria și tradițiile minorității naționale respective.

ART. 122

În învățământul de stat profesional, liceal și postliceal de specialitate, în care, la cerere și în condițiile legii, predarea se face în limba maternă la disciplinele de specialitate, este obligatorie însușirea terminologiei de specialitate și în limba română.

ART. 123

(1) *În cadrul instituțiilor de învățământ universitar de stat se pot organiza, în condițiile legii, la cerere, grupe, secții, colegii și facultăți cu predare în limbile minorităților naționale. În acest caz se va asigura însușirea terminologiei de specialitate în limba română. La cerere și prin lege se pot înființa instituții de învățământ superior multiculturalale. Limbile de predare în aceste instituții de învățământ superior se stabilesc în cadrul legii de înființare.*

(2) *Se recunoaște dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a înființa și de a administra propriile instituții de învățământ superior particulare, conform legii.*

(3) *Se încurajează instituțiile de învățământ superior cu structuri și activități multiculturale pentru promovarea conviețuirii interetnice armonioase și a întegrării la nivel național și european.*

(4) La toate formele de învățământ în limba română sau în limbile minorităților naționale se poate înscrie și pregăti orice cetățean român, indiferent de limba sa maternă și de limba în care a urmat studiile anterioare.

ART. 124

În învățământul de toate gradele și nivelurile probele de admitere și probele examenelor de absolvire pot fi susținute în limba în care au fost studiate disciplinele respective, în condițiile legii.

ART. 125

Ministerul Educației Naționale asigură, în limba de predare, pregătirea și perfecționarea personalului didactic, precum și manuale școlare și alte materiale didactice.

ART. 126

În conducerea unităților și a instituțiilor de învățământ în care există grupe, clase sau secții cu predare în limbile minorităților naționale se asigură o reprezentare proporțională a cadrelor didactice din rândul minorităților, cu respectarea competenței profesionale.

Urmare a acestor prevederi prin art. 2, alin. 3 din Ordinul privind aprobarea Metodologiei de organizare și desfășurare a concursului pentru ocuparea funcțiilor de director și director adjunct din unitățile de învățământ preuniversitar de stat nr. 3142 din 2 ianuarie 2006, în unitățile de învățământ cu secții de predare în limba unei minorități naționale se recomandă ca unul dintre directori să fie cunoscător al limbii respective.

3.1.2.2 Dreptul la folosirea limbii materne în justiție

Potrivit art. 128, alin. 2 din Constituție, cetățenii români aparținând minorităților naționale au dreptul să se exprime în limba maternă în fața instanțelor de judecată, în condițiile legii, iar potrivit alin. 3, exercitarea acestui drept se realizează prin folosirea interpreților.

Legea specială care a reglementat acest drept este Legea privind organizarea judiciară nr. 304/2004⁴⁹ care a stabilit, prin art. 14, principiile ce guvernează aceste aspecte. Astfel, alin. 2 al art. 14 din Lege dispune că cetățenii români aparținând minorităților naționale au dreptul de a se exprima oral în fața instanței de judecată în limba maternă, caz în care, potrivit alin. 3 din art. 14, instanța trebuie să asigure gratuit serviciile unui interpret sau traducător autorizat. Atunci când toate părțile sunt de acord sau solicită utilizarea limbii materne, instanța de judecată are obligația, potrivit alin. 4, să asigure desfășurarea procedurii orale în limba respectivă. În schimb, potrivit alin. 5, cererile și alte acte procedurale scrise se întocmesc, în mod obligatoriu, doar în limba română.

3.1.2.3 Dreptul la folosirea limbii materne în raporturile cu autoritățile publice

Potrivit art. 120 alin. 2 din Constituție în unitățile administrativ teritoriale în care cetățenii aparținând unor minorități naționale au o pondere semnificativă, se asigură folosirea limbii minorității respective în scris și oral în relațiile cu autoritățile administrației publice locale și cu serviciile publice deconcentrate, în condițiile unei legi speciale.

49 Republicată în *Monitorul Oficial*, nr. 827 din 13 septembrie 2005.

Acest drept este reglementat în principal, prin prevederile Legii administrației publice locale nr. 215/2001⁵⁰. În art. 17 din Lege se prevede dreptul minorităților naționale de a folosi limba maternă în raporturile cu administrația, în acele servicii publice aparținând unor unități teritorial-administrative în care procentul populației minoritare depășește 20 de procente din totalul populației. În dezvoltarea acestui drept, art. 40, alin. 7 din lege stabilește că, în acele zone, ordinea de zi a ședințelor de consiliu local se anunță și în limba maternă a minorităților naționale respective. Lucrările în ședințele de consiliu local se desfășoară, ca regulă, în limba română. Totuși, în baza art. 43, alin. 3, atunci când numărul de consilieri aparținând unei minorități naționale depășește o treime din numărul total al consilierilor, ședințele se pot desfășura și în limba minorității respective, cu obligația asigurării de către primar, a traducerii în limba oficială a statului. De asemenea, potrivit art. 51, în aceste regiuni, hotărârile normative adoptate de către consiliile locale se publică și în limba minorității respective, iar hotărârile individuale se comunică în acea limbă, la cerere. În același sens, art. 90 alin. 2 din lege stabilește că, în acele localități în care procentul populației vorbitoare unei limbi minoritare depășește 20 de procente din totalul populației, cetățenii aparținând acestei comunități se pot adresa organelor administrative locale, în scris sau oral, și în limba maternă, având dreptul de a primi un răspuns în aceeași limbă.

Alin. 4 al aceluiași text dispune că, în aceste localități, se va asigura publicarea denumirii instituțiilor publice, a numelui localității și a informațiilor de interes public în limba minorității în cauză. În aplicarea acestei dispoziții, prin Hotărârea de Guvern nr. 1415/2002⁵¹, s-a aprobat lista cu denumirile localităților în limba unor minorități naționale.

Dezvoltarea acestor dispoziții se regăsește în Normele de aplicare a dispozițiilor privitoare la dreptul cetățenilor aparținând unei minorități naționale de a folosi limba maternă în administrația publică locală, cuprinse în Legea administrației publice locale nr. 215/2001, adoptate prin Hotărârea de Guvern nr. 1206 din 27 noiembrie 2001. Potrivit art. 1 din aceste norme, cetățenii aparținând unei minorități naționale, care au o pondere de peste 20% din locuitorii unei unități administrativ teritoriale, au dreptul de a folosi limba maternă în raporturile lor cu autoritățile publice locale. Aceasta presupune, în primul rând, dreptul acestor cetățeni de a li se aduce la cunoștință în limba maternă ordinea de zi a ședințelor consiliului local și județean, precum și a hotărârilor adoptate de acestea (art. 2). De asemenea, potrivit alin. 2 al art. 2, acest drept implică și prerogativa minorităților de a se adresa autorităților publice locale, oral sau în scris, în limba maternă și de a primi răspuns în aceeași limbă. Totodată, în caz de întrunire a pragului de 20% menționat, potrivit art. 3 și art. 4, autoritățile locale sunt obligate să inscripționeze numele localității (a unității administrativ-teritoriale), precum și a denumirii instituțiilor publice pe care le conduc și să afișeze anunțurile de interes public și în limba maternă a cetățenilor minoritari. Potrivit art. 3 și art. 6, în cazurile în care consilierii în funcție reprezentând cetățenii minoritari reprezintă cel puțin o treime din numărul total al consilierilor în funcție, în cadrul ședințelor, atât or-

50 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 204 din 23 aprilie 2001.

51 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 936 din 20 decembrie 2002.

dinare cât și extraordinare, se va putea folosi și limba maternă a minorităților. Spre deosebire însă de sarcinile prevăzute la art. 3 și 4, dreptul consilierilor minoritari prevăzut la art. 3 și 6 rămâne la latitudinea autorităților locale, fiind așadar unul facultativ. Tot facultative sunt și drepturile cetățenilor aparținând unei minorități ce reprezintă minim 20% din locuitorii unei unități administrativ teritoriale prevăzute la art. 9, în cuprinsul căruia se stipulează că rămâne la latitudinea autorităților locale ca în cazul întrunirii pragului menționat să officieze ceremoniile oficiale, precum și căsătoriile, atât în limba română, cât și în cea maternă.

În același domeniu, Legea privind statutul funcționarilor publici nr. 188/1999⁵², prin art. 91 vine să faciliteze utilizarea limbii minorităților naționale în raporturile cu autoritățile administrative, dispunând că în unitățile administrativ-teritoriale în care persoanele aparținând unei minorități naționale dețin o pondere de minim 20 de procente din totalul populației, o parte din funcționarii publici ce au contacte directe, de relații cu publicul, cu aceste persoane trebuie să cunoască și limba minoritară respectivă. În mod identic, se prevede și în Legea privind statutul polițistului nr. 360/2002⁵³ care stabilește în art. 79 obligația de a angaja, în aceste localități, și polițiști care cunosc limba minorității respective.

De asemenea, potrivit art. 24 din Ordonanța de Urgență nr. 195/2002 privind circulația pe drumurile publice, aprobată cu modificări prin Legea nr. 46/2006⁵⁴, examenul pentru obținerea permisului de conducere se poate desfășura, la cererea candidatului și în limba minorității naționale din care acesta face parte.

3.1.2.4 Dreptul la folosirea limbii materne în spațiul public

În principiu, acest drept nu este limitat în vreun fel. În consecință, el nu beneficiază de vreo reglementare legislativă, unele prevederi în materie putând fi deduse din aplicarea dispozițiilor cuprinse în Legea privind folosirea limbii române în locuri, relații și instituții publice nr. 500 din 12 noiembrie 2004. Singura conexiune între această lege și drepturile, sau mai bine spus îndatoririle minorităților poate fi dedusă din cuprinsul art. 1, alin 2, precum și din art. 3. Astfel, din conținutul acestor articole poate fi dedusă obligația impusă în sarcina minorităților de a traduce orice text, scris sau vorbit, în limba maternă, în cazul în care acesta este de interes public, în limba română. Totodată, potrivit art. 3, emisiunile străine (deci inclusiv cele în limba maternă a minorităților) transmise de către posturile românești vor fi obligatoriu subtitrate în limba română.

De asemenea, art. 82 alin. 4 din Legea audiovizualului nr. 504/2002⁵⁵ prevede că în acele localități în care procentul populației aparținând unei minorități lingvistice depășește 20 de procente, distribuitorii de servicii de televiziune prin cablu au obligația de a asigura preluarea canalelor de televiziune gratuite la redistribuire ce există în limba minorității în cauză.

52 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 251 din 22 martie 1999.

53 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 440, din 24 iunie 2002.

54 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 246, din 20 martie 2006.

55 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 534, din 22 iulie 2002.

Tot astfel, pe aceeași linie, în Legea privind protecția și promovarea drepturilor copilului nr. 272/2004⁵⁶ se prevede că minorul aparținând unei minorități naționale, etnice, religioase sau lingvistice are dreptul la viață culturală proprie, la declararea apartenenței sale etnice, religioase, la practicarea propriei religii, precum și dreptul de a folosi limba proprie în comun cu alți membrii ai comunității din care face parte.

În fine, pentru facilitarea utilizării limbii materne în raporturile de drept privat, prin art. 7 din Ordinul Ministerului Comunicațiilor și Tehnologiei nr. 414/2006⁵⁷ cu privire la utilizarea codării standardizate a seturilor de caractere în documentele în formă electronică, s-a stabilit că sistemele electronice ce folosesc tastatură românească trebuie să asigure posibilitatea de a asigura semnele grafice necesare scrierii în limba maternă a minorităților naționale din România.

3.1.3 Dreptul la reprezentare în Parlament

Potrivit art. 62, alin. 2, organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale care nu întrunesc în alegeri numărul de voturi pentru a fi reprezentate în Parlament au dreptul la câte un loc de deputat, în condițiile legii electorale.

Astfel, în art. 4 alin. 1 din Legea pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului nr. 68/992⁵⁸ organizațiile cetățenilor aparținând unei minorități naționale, legal constituite, care nu au obținut în alegeri cel puțin un mandat de deputat sau de senator, au dreptul, împreună, potrivit art. 62 din Constituție, la un mandat de deputat, dacă au obținut, pe întreaga țară, un număr de voturi egal cu cel puțin 5% din numărul mediu de voturi valabil exprimate pe țară pentru alegerea unui deputat. Alin. 3 al aceluiași articol prevede că beneficiază de prevederile alin. 1 și organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale care au participat la alegeri pe lista comună a acestor organizații; în acest caz, dacă nici un candidat de pe lista comună nu a fost ales, se va atribui pentru toate organizațiile care au propus lista un mandat de deputat, cu respectarea prevederilor alin. 1. În fine, alin. 4 al art. 4 din Lege stabilește că prevederile alin. 3 nu se aplică organizației cetățenilor aparținând minorităților naționale care a participat la alegeri pe lista comună cu un partid sau altă formațiune politică, ori atât pe liste comune potrivit alin. (3), cât și pe liste exclusiv proprii. Prevederi asemănătoare, care se aplică altor minorități decât cea maghiară, există și în art. 92 din Legea privind desfășurarea alegerilor locale nr. 67/2004.

3.1.4 Instituții cu responsabilități în gestionarea problemei minorităților

Pe lângă Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, ale cărui atribuții au fost prezentate mai sus, legislația română a condus la înființarea a numeroase instituții publice cu activități legate de problema minorităților naționale. Creșterea cantitativă a numărului de instituții guvernamentale ce au între atribuții problemele minorităților nu a condus încă la o creștere semnificativă a consecințelor politicii guvernamentale în domeniu, în condițiile în care acestor instituții le lipsește de multe ori stabilirea clară a atribuțiilor și a

⁵⁶ Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 557, din 13 iunie 2004.

⁵⁷ Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 842, din 12 octombrie 2006.

⁵⁸ Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 146, din 16 iulie 1992.

domeniilor de activitate, preferându-se recursul la stabilirea unor atribuții cu un caracter mai degrabă generalist, care poate ascunde în spate și o lipsă de activitate.

Principala instituție din acest domeniu este Departamentul pentru Relații Interetnice, înființat prin Hotărârea Guvernului nr. 111/2005⁵⁹, aflat în subordinea Guvernului și desfășurându-și activitatea și la nivelul prefecturilor, în cadrul unor birouri locale. Potrivit actului constitutiv, această instituție are ca principale atribuții:

- a) pune în aplicare politica stabilită prin Programul de guvernare în domeniul relațiilor interetnice;
- b) elaborează și supune Guvernului spre aprobare strategii și politici pentru păstrarea, afirmarea și dezvoltarea identității etnice a persoanelor aparținând minorităților naționale;
- c) elaborează proiecte de legi și alte acte normative din domeniul său de activitate;
- d) avizează proiecte de legi și alte acte normative, care au incidență asupra drepturilor și îndatoririlor persoanelor aparținând minorităților naționale;
- e) monitorizează aplicarea actelor normative interne și internaționale, referitoare la protecția minorităților naționale;
- f) participă la elaborarea Raportului cu privire la aplicarea de către România a Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale a Consiliului Europei, precum și la elaborarea capitolelor referitoare la minoritățile naționale din rapoartele României către alte instituții și organisme internaționale;
- g) stimulează dialogul majoritate-minorități naționale, în vederea îmbunătățirii actului decizional și a măsurilor de implementare;
- h) cultivă valorile comune, combaterea discriminării și a prejudecăților, prin promovarea diversității culturale, lingvistice și confesionale prin activități pe bază de proiecte;
- i) promovează și organizează programe privind garantarea, păstrarea, exprimarea, promovarea și dezvoltarea identității etnice, culturale, lingvistice și religioase a persoanelor aparținând minorităților naționale;
- j) sprijină realizarea unor programe sau activități interetnice inițiate de organizații, asociații, fundații sau instituții publice, pe bază de proiecte;
- k) colaborează cu autorități ale administrației publice centrale și locale în îndeplinirea atribuțiilor proprii, în condițiile legii;
- l) stabilește și menține relații cu organizații neguvernamentale din țară și din străinătate, precum și cu organisme și instituții internaționale cu activitate în domeniul minorităților naționale și al combaterii discriminării pe criterii etnice;
- m) menține legături permanente și colaborează cu autoritățile administrației publice locale, prin reprezentanți cu competențe teritoriale, în vederea identificării problemelor specifice și soluționării acestora;

59 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 184, din 3 martie 2005.

- n) sprijină cercetările științifice în domeniul relațiilor interetnice, prin menținerea de contacte și colaborarea cu organizații, instituții și personalități din domeniu.

Anterior, fusese deja înființată Agenția Națională pentru Romi, prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 78/2004⁶⁰, aprobată prin Legea nr. 7 din 28 februarie 2005⁶¹. Atribuțiile sale au fost reglementate prin Hotărârea Guvernului nr. 1703/2004⁶², modificată prin Hotărârea Guvernului nr. 1124/2005⁶³. Potrivit acestor acte legale, Agenția a preluat atribuțiile Oficiului pentru problemele romilor din structura Departamentului pentru Relații Interetnice, inclusiv ale Unității de implementare a Programului PHARE nr. RO/2002/000-586.01.02 – „Sprijin pentru strategia națională de îmbunătățire a situației romilor”. În exercitarea acestor atribuții, Agenția are următoarele atribuții:

- a) asigură elaborarea politicii și strategiei Guvernului în domeniul protecției drepturilor minorității romilor și a altor atribuții stabilite prin acte normative pentru domeniul său de activitate;
- b) participă împreună cu alte organe ale administrației publice, cu organizațiile neguvernamentale ale romilor și cu reprezentanți ai acestei minorități la evaluarea principalelor nevoi ale comunităților de romi și coordonează aplicarea programelor de sprijinire a acestora;
- c) inițiază și desfășoară acțiuni de formare privind combaterea discriminării la nivelul romilor în cadrul administrației publice centrale și locale;
- d) promovează dezvoltarea colaborării dintre structurile administrației publice și organizațiile neguvernamentale ale romilor, pe bază de parteneriat; promovează includerea liderilor comunităților de romi în procesul de luare a deciziilor administrative locale care afectează comunitatea de romi;
- e) avizează proiecte de legi și alte acte normative care au incidență asupra drepturilor și îndatoririlor persoanelor aparținând minorității romilor;
- f) monitorizează aplicarea actelor normative interne și internaționale referitoare la protecția minorității romilor;
- g) solicită date și informații de la autoritățile publice, necesare îndeplinirii atribuțiilor proprii;
- h) primește și examinează cererile și sesizările adresate de către instituții, organizații sau persoane fizice și comunică punctul de vedere de specialitate al Agenției;
- i) promovează și organizează programe privind păstrarea, exprimarea și dezvoltarea identității etnice, culturale, lingvistice și religioase a persoanelor aparținând minorității romilor;
- j) sprijină cercetările științifice în domeniul relațiilor interetnice prin menținerea de contacte cu personalități din domeniu;
- k) elaborează și supune spre aprobare Guvernului, cu avizul Secretariatului General al Guvernului, strategii și programe naționale și interna-

60 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 969, din 21 octombrie 2004.

61 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 183, din 3 martie 2005.

62 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 984, din 26 octombrie 2004.

63 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 887, din 4 octombrie 2005.

- ționale în domeniul incluziunii romilor, în conformitate cu principiile și normele interne și internaționale;
- l) inițiază, cu avizul Secretariatului General al Guvernului, implementează, monitorizează și evaluează proiectele cu finanțare externă în domeniul incluziunii romilor;
 - m) finanțează și cofinanțează programe și proiecte în domeniul incluziunii romilor;
 - n) inițiază, negociază și încheie, prin împuternicirea Guvernului, documente de cooperare internațională din domeniul incluziunii romilor;
 - o) dezvoltă un sistem de informare, formare și consultanță accesibil minorității romilor;
 - p) elaborează, coordonează, monitorizează, evaluează și întocmește raportări privind stadiul implementării strategiilor în domeniul îmbunătățirii situației romilor;
 - q) participă la crearea și dezvoltarea unei baze de date referitoare la minoritatea romilor;
 - r) analizează și evaluează posibilele efecte discriminatorii ale reglementărilor actuale și acționează pentru perfecționarea cadrului juridic existent;
 - s) promovează, în colaborare cu organizațiile de romi, programe locale pentru procurarea documentelor de identitate;
 - t) coordonează activitatea birourilor regionale, în vederea îndeplinirii atribuțiilor prevăzute în prezenta hotărâre.

Chiar anterior înființării acestei instituții, exista deja Centrul național de Cultură pentru Romi, înființat prin Hotărârea Guvernului 834/2003⁶⁴, modificată prin Hotărârea Guvernului nr. 1486/2003⁶⁵. Prin actul de înființare, acestei instituții i s-a trecut în patrimoniu un imobil, i s-au stabilit sursele de finanțare și structura personalului, însă s-a omis să se prevadă atribuțiile organizației și rolul acestuia în dezvoltarea culturii comunității rome. Nici hotărârea de modificare a actului constitutiv nu a fost mai explicită, mulțumindu-se să stabilească numărul de autoturisme ce îi este acordat centrului.

În fine, fără a epuiza lista tuturor instituțiilor existente în acest domeniu, trebuie menționat Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, înființat prin Ordonanța Guvernului nr. 121/2000⁶⁶, aprobată prin Legea nr. 396/2001⁶⁷, ale cărui principale atribuții sunt:

- a) elaborarea unor studii și efectuarea unor cercetări privind diferitele aspecte ale păstrării, dezvoltării și exprimării identității etnice, culturale, lingvistice și religioase în rândul minorităților naționale;
- b) organizarea de programe de formare destinate îndeosebi acelor categorii de persoane care au răspunderi speciale pentru protecția minorităților naționale sau pentru cunoașterea problematicii minorităților naționale;

64 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 526, din 22 iulie 2003.

65 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 920, din 22 decembrie 2004.

66 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 437, din 3 septembrie 2000.

67 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 400, din 20 iulie 2001.

- c) organizarea și realizarea unui program permanent de relații cu instituții guvernamentale și neguvernamentale din străinătate, care au în obiectivele lor problematica minorităților naționale;
- d) furnizarea, la cerere sau periodic, de informații privind eforturile guvernamentale și neguvernamentale din România pentru a promova și proteja drepturile minorităților naționale și eforturile similare din alte țări, precum și angajamentele internaționale asumate de România și modul în care ele sunt îndeplinite;
- e) organizarea de sondaje de opinie publică pe diferite aspecte, privind protecția minorităților naționale în România.

3.1.5 Instrumente legale menite să contribuie la îmbunătățirea situației romilor

Comunitatea romă este, potrivit tuturor rapoartelor realizate, minoritatea națională care este supusă, cel mai frecvent și de o manieră gravă, unor acte de discriminare. Pare firesc în consecință faptul că s-au adoptat mai multe programe și strategii naționale ce au avut drept scop îmbunătățirea situației membrilor comunității și reducerea incidenței cazurilor de discriminare a romilor.

Primul act important în materie a fost Strategia Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor, adoptată prin Hotărârea Guvernului nr. 430/2001⁶⁸. Aceasta cuprindea, în general, angajamentul Guvernului de a elabora diverse programe și proiecte, precum și mai multe instituții care să supravezeze aplicarea lor. Strategia, al cărei punct final de implementare a fost anul 2004, cuprindea și un calendar de executare a obligațiilor asumate, fără a fi prevăzute și sancțiuni în cazul nerespectării termenelor limită. În consecință, adoptarea acestei strategii nu produs nicio o consecință semnificativă în scopul atingerii obiectivelor pentru care a fost elaborată. Mai recent, s-a adoptat o nouă strategie ce vizează în principal comunitatea romă, Strategia națională pentru romi, adoptată prin Hotărârea Guvernului 522/2006⁶⁹, care conține, în realitate, o prelungire a termenului de executare a angajamentelor asumate prin strategia adoptată anterior, al cărui punct final ar fi trebuit să fie anul 2004.

De asemenea, în 2004, a fost adoptat de către Guvern Planul național pentru combaterea discriminării prin Hotărârea nr. 1258/2004⁷⁰. Executarea acestuia a fost trecută, în principal, în sarcina Comitetului Național pentru Combaterea Discriminării. Principalele obiective stabilite au fost:

- Asigurarea respectării prevederilor legislației antidiscriminare, prin acțiuni specifice de investigare, constatare și sancționare a actelor de discriminare;
- Instituirea, conform legii, de măsuri și acțiuni speciale de protecție a persoanelor discriminate sau a categoriilor de persoane defavorizate;
- Monitorizarea respectării și promovării drepturilor omului;
- Creșterea capacității instituției pentru a asigura cetățenilor accesul la acțiunile și serviciile sale;

68 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 252, din 16 mai 2001.

69 Publicat în *Monitorul Oficial*, nr. 371, din 28 aprilie 2006.

70 Publicat în *Monitorul Oficial*, nr. 775, din 24 august 2004.

- Formarea de specialiști în promovarea principiilor egalității de șanse și nediscriminării;
- Asigurarea cadrului legal adecvat pentru respectarea deplină a drepturilor omului și implementarea normelor europene în materie de nediscriminare;
- Îmbunătățirea educației în ceea ce privește promovarea drepturilor omului, prevenirea și combaterea discriminării;
- Informarea cetățenilor cu privire la producerea de acte/fapte de discriminare, precum și la efectele negative ale acestora asupra climatului social;
- Informarea cetățenilor cu privire la drepturile și obligațiile ce derivă din implementarea principiilor egalității de șanse și nediscriminării;
- Facilitarea comunicării între cetățeni și diferite organizații care le reprezintă interesele, între cetățeni și instituții de stat sau private, precum și între sectorul neguvernamental și guvernamental;
- Cooperarea cu societatea civilă în implementarea Planului național de acțiune pentru combaterea discriminării;
- Analiza științifică a nivelului actual de discriminare și a tratamentului egal, studiul fenomenului discriminării în contextul cultural și istoric românesc;
- Raportarea anuală a situației problematice discriminării în România;
- Coordonarea acțiunilor de promovare și respectare a drepturilor omului, a egalității de șanse și a nediscriminării;
- Participarea în problemele din domeniul combaterii și prevenirii discriminării a altor instituții naționale și internaționale.

3.1.6 Reglementări privind folosirea simbolurilor naționale

Pe această linie, s-au adoptat și reglementări privind instituirea unei zile naționale pentru anumite minorități, în principal pentru acelea în cazul cărora nu există un stat național format din cetățeni cu aceeași origine etnică. Reglementările respective obligă autoritățile locale din localitățile în care locuiesc persoane aparținând minorității respective să sprijine desfășurarea unor activități culturale, iar televiziunea publică este obligată să dedice anumite emisiuni acestor evenimente. În acest sens, s-a stabilit prin Legea nr. 453 din 13 decembrie 2006⁷¹, ca 13 decembrie să fie sărbătorită drept zi a minorității tătare din România. Tot astfel, prin Legea nr. 66 din 22 martie 2006, a fost stabilită data de 8 aprilie ca fiind ziua minorității rome din România. De asemenea, prin Hotărârea de Guvern nr. 672/2004⁷², data de 9 octombrie a fost declarată ziua Holocaustului, presupunându-se că, la acea dată, se vor comemora victimele Holocaustului. În fine, prin Hotărârea Guvernului nr. 881/1998⁷³, data de 18 decembrie a fost consacrată ca ziua minorităților naționale din România.

71 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 995, din 13 decembrie 2006.

72 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 436, din 17 mai 2004.

73 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 478, din 14 decembrie 1998.

3.1.7 Legislația reparatorie

Alături de toți ceilalți cetățeni români, persoanele aparținând unor minorități naționale au fost supuse vreme de 45 de ani unui regim între ale cărui prime caracteristici s-a situat negarea drepturilor fundamentale ale omului. Mai mult, o parte dintre aceste minorități au fost supuse unor discriminări grave și negări ale drepturilor lor și în perioada anterioară anului 1945, în special după apariția unor forme de dictatură la conducerea statului român. Noul stat creat prin Constituția din 1991, ce își afirmă calitatea de stat de drept și de protector al drepturilor fundamentale ale cetățenilor, a considerat necesar ca, măcar la nivel declarativ, să depună eforturile necesare pentru a repara nedreptățile trecutului. Din această dorință s-a născut o întreagă legislație având un caracter reparator, iar o parte dintre aceste prevederi legislative au avut ca și destinatar persoanele ce aparțin unor minorități naționale.

Principalele acte în materie sunt cele care se referă la restituirea unor proprietăți trecute abuziv în patrimoniul statului. Acest domeniu cunoaște o reglementare generală, ce vizează toate persoanele fizice și juridice, cuprinsă în principal în Legea nr. 10/2001, astfel cum a fost modificată prin Legea nr. 247/2005. Sarcina punerii în exercitare a dispozițiilor legale privind retrocedarea bunurilor aparține, în principal, comisiilor de fond funciar constituite la nivelul fiecărei unități administrativ-teritoriale, iar sarcina monitorizării și coordonării acestui proces revine Autorității Naționale privind Restituirea Proprietăților, ce funcționează în baza Hotărârii Guvernului nr. 361/2005⁷⁴, modificată prin Hotărârea Guvernului nr. 240/2006⁷⁵.

Toate celelalte reglementări privind restituirea unor bunuri imobile se subsumează, la ora actuală, prevederilor Legii nr. 10/2001, astfel cum a fost modificată prin Legea nr. 247/2005, care le include. Potrivit acestei din urmă reglementări, orice persoană fizică sau juridică, inclusiv persoanele juridice sau asociațiile reprezentative pentru comunități religioase sau de altă natură regroupând persoane aparținând minorităților etnice, are dreptul de a i se restitui, în natură sau prin echivalent, orice bun imobil trecut abuziv în patrimoniul statului după data de 6 martie 1945, indiferent de modalitatea prin care s-a realizat scoaterea bunului din patrimoniul statului. Procesul de punere în aplicare a acestei legislații este extrem de lent din cauza unei sume de factori, atât de natură obiectivă, cât și de natură subiectivă. Pot fi astfel menționate ca principale cauze ale întârzierii excesive în punerea în aplicare a dispozițiilor legale incidente:

- Faptul că o bună parte din bunurile imobile care fac obiectul acestei legi au fost vândute de către stat către foștii chiriași, în temeiul Legii nr. 112/1995. La acest moment multe dintre cererile de retrocedare au fost suspendate până la judecarea definitivă a unor litigii prin care se solicită anularea contractelor de vânzare-cumpărare.
- Faptul că „Fondul Proprietatea”, pilon esențial al procedurii de despăgubiri prin echivalent în situația acelor bunuri care nu mai pot face obiectul retrocedării în natură, nu este încă funcțional, din cauza unui dezinteres la nivel guvernamental.

⁷⁴ Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 173, din 29 aprilie 2005.

⁷⁵ Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 174, din 27 februarie 2006.

- Dificultatea obținerii documentelor necesare probării unui drept de proprietate anterior trecerii în patrimoniul statului.
- Modificările permanente ale legislației aplicabile, în special prin raportare la retrocedarea terenurilor forestiere și agricole.
- Dificultățile legate de stabilirea continuatorilor legali ai unor persoane juridice, în special de natură cooperatistă sau sindicală, desființate în perioada comunistă.

În aceste condiții, până în momentul de față, mare parte dintre cererile de retrocedare, inclusiv cele formulate de către comunitățile aparținând minorităților naționale, au rămas fără o rezolvare definitivă.

Până la intrarea în vigoare a Legii nr. 247/2005, care a avut drept scop, între altele, și unificarea procedurilor de retrocedare, legislația reparatorie cu privire la naționalizarea unor imobile ce au aparținut comunităților minorităților naționale a fost densă din punct de vedere cantitativ, însă nu a produs niciun rezultat notabil, exceptând retrocedarea unor imobile ce au aparținut comunității evreiești, acte realizate anterior anului 2001. În categoria acestor legi se regăsesc Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 13/1998⁷⁶, aprobată prin Legea nr. 458 din 12 noiembrie 2003⁷⁷; Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 21/1997, modificată prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 111/1998⁷⁸; Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 83/1999 privind restituirea unor bunuri imobile care au aparținut comunităților cetățenilor aparținând minorităților naționale din România⁷⁹; Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 112/1998 privind restituirea unor bunuri ce au aparținut comunităților minorităților naționale din România⁸⁰, aprobată prin Legea nr. 176 din 11 aprilie 2002⁸¹; Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 21/1997 privind restituirea unor bunuri imobile ce au aparținut comunităților evreiești din România⁸², aprobată prin Legea nr. 179 din 9 aprilie 2002⁸³.

Un alt act cu o natură vădit reparatorie a fost Ordonanța Guvernului nr. 105/1999 privind acordarea unor drepturi persoanelor persecutate de către regimurile instaurate în România cu începere de la 6 septembrie 1940 până la 6 martie 1945 din motive etnice. Ordonanța a fost adoptată prin Legea 189/2000 și modificată, sub aspecte strict procedurale, prin Legea nr. 319/2002⁸⁴ și Legea nr. 148 din 17 mai 2005⁸⁵. Aceasta a venit să completeze o omisiune a Decretului Lege nr. 118/1990⁸⁶, în temeiul căruia persoanele ce au suferit persecuții în perioada dictaturii comuniste erau îndreptățite la obținerea unor foloase de

76 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 255, din 8 iulie 1998.

77 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 817, din 19 noiembrie 2003.

78 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 324, din 29 august 1998.

79 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 266, din 10 iunie 1999.

80 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 324, din 29 august 1998.

81 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 258, din 17 aprilie 2002.

82 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 97, din 21 mai 1997.

83 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 258, din 17 aprilie 2002.

84 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 380, din 5 iunie 2002.

85 Publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 430, din 20 mai 2005.

86 Republicat în *Monitorul Oficial*, nr. 118, din 18 martie 1998.

natură patrimonială. Prin Ordonanța nr. 105/1999, posibilitatea obținerii unor astfel de avantaje a fost extinsă și asupra persoanelor care au fost victime ale unor discriminări pe temeuri etnice în perioada celui de-al doilea război mondial, fiind vizate, în principal, persoanele aparținând comunităților rome și evreiești.

3.2 Descrierea actelor și tratatelor internaționale la care România a aderat, ori a actelor internaționale adoptate de organisme internaționale din care România face parte

Principalele acte internaționale ratificate de către România care reglementează situația minorităților naționale sunt: *Convenția cadru privind protecția minorităților naționale* și *Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare*. Acestora li se adaugă acele tratate internaționale al căror obiect principal de reglementare nu este neapărat protejarea drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale, dar care conțin și reglementări aplicabile acestora. În fine, acestor acte li se adaugă actele adoptate de către organisme internaționale, precum Uniunea Europeană, Consiliul Europei sau Organizația Națiunilor Unite, și care privesc problema protejării minorităților naționale. Deși unele tratate bilaterale la care România este parte semnatară au și ele relevanță în ceea ce privește situația unor minorități din România precum sașii, ucrainenii sau maghiarii, prezentarea acestor tratate bilaterale depășește cadrul de abordare al lucrării de față.

3.2.1 Tratatelor și convențiile internaționale privind drepturile minorităților adoptate de România

Cel mai importante acte internaționale legate de protejarea minorităților sunt cele adoptate la nivel regional, în cadrul Consiliului Europei, fiind vorba în principal de *Convenția cadru pentru protecția minorităților naționale* și de *Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare*. România a ratificat ambele documente internaționale, astfel încât acestea, potrivit art. 11 alin. 2 din Constituție, fac parte din dreptul intern român.

3.2.1.1 Convenția cadru pentru protecția minorităților naționale

Convenția a fost adoptată la Strasbourg, în cadrul Consiliului Europei, la 1 februarie 1995 și a intrat în vigoare la 8 februarie 1998, după depunerea numărului necesar de instrumente de ratificare. România a ratificat Convenția încă de la adoptarea sa, prin Legea nr. 33 din 29 aprilie 1995⁸⁷.

a) Istoricul și obiectivele Convenției

Consiliul Europei a examinat situația minorităților naționale, în mai multe rânduri, într-o perioadă întinsă pe mai mult de 40 de ani. Încă din primul său an de existență, Adunarea Parlamentară a recunoscut, într-un raport al Comitetului pentru Probleme Juridice și Administrative, importanța problemei unei mai largi protecții a drepturilor minorităților naționale. De altfel, în 1961, Adunarea Parlamentară a recomandat includerea, în al doilea protocol adițional al Convenției europene a drepturilor omului, a unui text care să garanteze minorităților naționale dreptului de a beneficia de propria cultură, de a folosi propria limbă, de a-și înfiin-

⁸⁷ Publicată în *Monitorul Oficial, Partea I*, nr. 82, din 4 mai 1995.

ța școli și de a li se preda în limba pentru care optează, ori de a profesa sau de a practica propria religie. După ce, așa cum vom vedea mai jos, Curtea europeană a drepturilor omului, a stabilit anumite principii asemănătoare în hotărârea sa din afacerea lingvistică belgiană, s-a renunțat la un asemenea proiect.

Problema a fost repusă în discuție cu o mai mare forță, la începutul anilor 1990, când, după căderea regimurilor politice comuniste din estul continentului european și aderarea statelor foste comuniste la Consiliul Europei, situația drepturilor minorităților din aceste state a devenit un obiect de preocupare important, mai ales prin prisma evenimentelor care au condus la dezintegrarea Iugoslaviei, precum și a tensiunilor ce au apărut în România și Slovacia față de minoritatea maghiară. Astfel, după mai multe runde de discuții asupra problemei, textul tratatului a ajuns să fie adoptat în 1995.

Convenția-cadru reprezintă primul instrument juridic multilateral obligatoriu consacrat protecției minorităților naționale în general. Obiectivul său este acela de a specifica principiile juridice pe care statele se angajează să le respecte în vederea asigurării protecției minorităților naționale.

b) Concepte și principii generale ale Convenției

Datorită gamei de situații și probleme diferite care se cer soluționate, s-a optat pentru o Convenție-cadru, conținând mai ales prevederi de tip programatic, fixând obiective pe care părțile se angajează să le urmărească. Aceste prevederi, care nu sunt direct aplicabile, transformând o bună parte a convenției într-un tratat internațional indirect⁸⁸, lasă statelor semnatare o anumită marjă de apreciere discreționară în alegerea măsurilor ce vor fi luate la nivel național pentru atingerea obiectivelor Convenției. Astfel, implementarea dispozițiilor Convenției trebuie realizată de către fiecare stat prin adoptarea unei legislații interne și a unor politici guvernamentale corespunzătoare.

Convenția nu cuprinde nicio definiție a noțiunii de *minoritate națională*, adoptându-se astfel o abordare pragmatică, marcată de imposibilitatea, la acest moment, de a realiza o unanimitate a punctelor de vedere a statelor asupra conținutului acestei noțiuni. În consecință, s-a lăsat deplin la dispoziția statelor puterea de a stabili cum se determină existența unei minorități naționale și care sunt minoritățile de pe teritoriul unui stat căreia îi sunt incidente prevederile Convenției⁸⁹.

Convenția nu implică recunoașterea unor drepturi colective⁹⁰, accentul fiind pus pe protejarea persoanelor aparținând minorităților naționale, care își

88 Tratatul internațional indirecte sunt acele tratate care, de la momentul ratificării, nu creează în mod direct drepturi și obligații în sarcina tuturor persoanelor aflate sub jurisdicția unui stat, ci creează doar o obligație în sarcina statului parte de a transpune dispozițiile tratatului în dreptul intern, aceste din urmă prevederi urmând să dea naștere unor drepturi și obligații în favoarea și în sarcina persoanelor de drept privat. Spre deosebire de aceste convenții, tratatele directe sunt acelea care, de la momentul ratificării, creează direct drepturi și obligații pentru toate persoanele, putând fi aplicate de către autorități, fără ca dispozițiile lor să fie necesar a fi transpuse în ordinea juridică internă pe calea altor acte normative. Din această din urmă categorie face parte, între altele, Convenția europeană a drepturilor omului, în timp ce în categoria tratatelor indirecte se regăsesc marea majoritate a convențiilor internaționale.

89 *Rapport explicatif sur la Convention cadre sur la protection des minorités*, Editura Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1995, § 12.

90 *Rapport explicatif sur la Convention cadre sur la protection des minorités*, precit, § 13.

pot exercita drepturile în mod individual sau împreună cu alte persoane, așa cum dispune art. 3 § 2 din Convenție.

c) Analiza prevederilor Convenției pe articole

Art. 1 prevede că *„Protecția minorităților naționale și a drepturilor și libertăților persoanelor aparținând acestora face parte integrantă din protecția internațională a drepturilor omului și, ca atare, constituie domeniul de cooperare internațională”*.

Scopul principal al acestui text este acela de a sublinia că protecția minorităților naționale, care formează o parte integrantă a protecției drepturilor omului, nu intră în domeniul rezervat al statelor. Precizarea faptului că protejarea persoanelor aparținând minorităților naționale face parte integrantă din protecția internațională a drepturilor omului este menită să excludă posibilitatea ca dispozițiile acestei Convenții să fie socotite ca intrând în sfera de competență materială a Curții europene a drepturilor omului.

La rândul său, art. 2 enunță un set de principii ce trebuie să guverneze, în viziunea autorilor tratatului european, aplicarea și interpretarea Convenției. Potrivit prevederilor acestui articol *„Dispozițiile prezentei convenții-cadru vor fi aplicate cu bună-credință, într-un spirit de înțelegere, toleranță și cu respectarea principiilor buneii vecinătăți, relațiilor prietenești și cooperării între state”*. Textul se inspiră, în principal din dispozițiile Rezoluției Adunării Generale a ONU nr. 2625 (XXV) din 24 octombrie 1970 care se referă la principiile de drept internațional privind relațiile amicale și cooperarea dintre state.

Al treilea articol al Convenției stabilește că *„1. Orice persoană aparținând unei minorități naționale are dreptul să aleagă liber dacă să fie tratată sau nu ca atare și nici un dezavantaj nu poate rezulta dintr-o asemenea alegere, ori din exercițiul drepturilor legate de aceasta. 2. Persoanele aparținând minorităților naționale pot exercita drepturile și libertățile ce decurg din principiile enunțate în prezența convenției-cadru, individual sau în comun cu alții”*. Astfel, art. 3 creează, prin primul său paragraf, dreptul oricărei persoane aparținând unei minorități naționale de a alege, liber, dacă să fie tratată ca o persoană aparținând acelei minorități sau nu. Acest paragraf nu implică însă dreptul unei persoane de a alege în mod absolut arbitrar, pe criterii pur subiective, ci alegerea sa trebuie să fie determinată, în principal, de existența unor criterii obiective legate de identitatea sa, textul vizând mai ales persoanele care au o origine etnică complexă, provenind din familii mixte. Tot art. 3 § 1 dispune că nicio o persoană nu poate fi dezavantajată în vreun fel în urma exercitării dreptului său de a opta pentru a primi un tratament legal incident în cazul unui minoritar sau nu. Al doilea paragraf al art. 3 din Convenție, prevede faptul că drepturile recunoscute în cuprinsul Convenției pot fi exercitate în mod individual sau împreună cu alții.

Art. 4 dispune că *„1. Părțile se angajează să garanteze fiecărei persoane aparținând unei minorități naționale dreptul la egalitate în fața legii și la egală protecție a legii. În această privință, orice discriminare bazată pe apartenența la o minoritate națională este interzisă. 2. Părțile se angajează să adopte, dacă este cazul, măsuri adecvate pentru a promova, în toate domeniile vieții economice, sociale, politice și culturale, egalitatea deplină și efectivă între persoanele aparținând unei minorități naționale și cele aparținând majorității. Ele vor tine seama în mod corespunzător, în aceasta privință, de condițiile specifice*

în care se află persoanele aparținând minorităților naționale. 3. Măsurile adoptate în conformitate cu paragraful 2 nu vor fi considerate acte de discriminare”. Scopul acestei dispoziții este, în consecință, acela de a asigura aplicabilitatea principiilor generale ale egalității și nediscriminării pentru persoanele aparținând minorităților naționale. Primele două paragrafe exprimă într-o manieră clasică cele două principii. Paragraful 2 subliniază că promovarea egalității depline și efective între persoanele aparținând unei minorități naționale și cele aparținând majorității poate impune adoptarea de către statele părți a unor măsuri speciale, care țin seama de condițiile specifice ale persoanelor respective. Astfel de măsuri trebuie să fie adecvate, adică să fie luate și dispuse în conformitate cu principiul general al proporționalității, pentru a evita încălcarea drepturilor altuia și discriminarea altor persoane. Acest principiu impune, între altele, ca astfel de măsuri să nu fie extinse, în timp și sferă de aplicabilitate, dincolo de ceea ce este necesar în vederea realizării obiectivului egalității depline și efective.

Art. 5, ce vizează, în esență, să asigure persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul de a-și putea menține și dezvolta identitatea și cultura prevede că „1. Părțile se angajează să promoveze condițiile de natură să permită persoanelor aparținând minorităților naționale să-și mențină și să-și dezvolte cultura, precum și să-și păstreze elementele esențiale ale identității lor, respectiv religia, limba, tradițiile și patrimoniul lor cultural. 2. Fără a se aduce atingere măsurilor luate în cadrul politicii lor generale de integrare, părțile se vor abține de la orice politică ori practică având drept scop asimilarea persoanelor aparținând minorităților naționale împotriva voinței acestora și vor proteja aceste persoane împotriva oricărei acțiuni vizând o astfel de asimilare”. Primul paragraf al acestui articol conține o obligație de a promova condițiile necesare pentru a prezerva dreptul minorităților la identitate culturală. Textul enumeră elementele esențiale pentru identitatea unei minorități naționale, subliniind indirect ideea după care nu orice diferență de natură lingvistică, religioasă sau culturală conduce la crearea unei minorități naționale⁹¹. De asemenea, trebuie subliniat faptul că referirea la tradiții nu implică aprobarea sau acceptarea unor practici contrare dreptului național sau standardelor internaționale. Al doilea paragraf al art. 5 interzice orice politică de asimilare forțată în cadrul majorității a unor persoane aparținând minorităților naționale. Pe cale de consecință, textul Convenției nu interzice asimilarea voluntară a persoanelor de orice etnie minoritară⁹².

Art. 6 este expresia preocupărilor afirmate în planul de acțiune al Consiliului Europei asupra combaterii rasismului, xenofobiei, antisemitismului și intoleranței. Prevederea Convenției afirmă că „1. Părțile vor încuraja spiritul de toleranță și dialog intercultural și vor lua măsuri efective pentru promovarea respectului reciproc, înțelegerii și cooperării dintre toate persoanele care trăiesc pe teritoriul lor, indiferent de identitatea etnică, culturală, lingvistică ori religioasă a acestora, îndeosebi în domeniile educației, culturii și al mijloacelor de informare. 2. Părțile se angajează să ia măsuri corespunzătoare pentru a

91 Raportul întâlnirii la nivel de experți de la Geneva (1991), Conseil de l'Europe, Strasbourg, § 4.

92 *Rapport explicatif sur la Convention cadre sur la protection des minorités*, precit., § 46.

proteja persoanele care ar putea fi victime ale amenințărilor sau actelor de discriminare, ostilitate sau violență, datorită identității lor etnice, culturale, lingvistice sau religioase". Art. 6 § 1 impune statelor obligația de a promova toleranța și dialogul inter-cultural și cea de a încuraja organizațiile și mișcările inter-culturale, care caută să promoveze respectul și înțelegerea reciprocă și să integreze aceste persoane în societate, în condițiile păstrării identității lor. După afirmarea principiilor generale în primul paragraf, art. 6 § 2, inspirat din Documentului CSCE de la Copenhaga, instituie obligația statelor semnatare de a proteja orice persoane care pot fi victime ale unor acte de discriminare, ale ostilității sau violenței, indiferent de sursa unor astfel de amenințări sau acte.

Art. 7 al Convenției dispune că *„Părțile vor asigura respectarea drepturilor fiecărei persoane aparținând unei minorități naționale la libertatea de întrunire pașnică și la libertatea de asociere, la libertatea de expresie și la libertatea de gândire, conștiință și religie*". Scopul acestui articol este să garanteze respectul pentru dreptul oricărei persoane aparținând unei minorități naționale la libertățile fundamentale acolo menționate. Aceste libertăți fundamentale sunt general recunoscute, în profitul oricărei persoane, însă s-a dorit menționarea lor expresă și prin prevederile Convenției, în condițiile în care ele prezintă o importanță specială în raport de exercitarea lor de către persoane aparținând unor minorități naționale. De aceea, prin acest text, s-a decis impunerea către state a unor angajamente pe care acestea și le asumaseră oricum anterior, odată cu ratificarea Convenției europene a drepturilor omului.

Art. 8 conține reguli mai detaliate pentru protecția libertății religioase decât art. 7, autorilor taratului părându-li-se oportun să sublinieze astfel importanța respectării drepturilor religioase ale persoanelor aparținând minorităților, câtă vreme apartenența religioasă este unui dintre elemente esențiale ale definirii identității proprii ale unei persoane din cadrul unei minorități. Textul art. 8 prevede că *„Părțile se angajează să recunoască fiecărei persoane aparținând unei minorități naționale dreptul de a-și manifesta religia sau credința sa și dreptul de a înființa instituții, organizații și asociații religioase*".

În mod identic, art. 9 conține câteva prevederi speciale ce țin de protejarea libertății de exprimare a membrilor unor grupuri minoritare din punct de vedere etnic, întărind dispozițiile generale cuprinse în art. 7 din Convenție. Textul art. 9 prevede că *„1. Părțile se angajează să recunoască faptul ca dreptul la libertatea de expresie a fiecărei persoane aparținând unei minorități naționale include libertatea de opinie și libertatea de a primi și a comunica informații sau idei în limba minoritară, fără ingerințe ale autorităților publice și independent de frontiere. Părțile vor veghea ca, în cadrul sistemelor lor lingvistice, persoanele aparținând unei minorități naționale să nu fie discriminate în accesul la mijloacele de informare. 2. Paragraful 1 nu împiedică părțile să utilizeze un regim de autorizare, nediscriminatoriu și fondat pe criterii obiective, pentru societățile de radio sonor, televiziune și cinema. 3. Părțile nu vor crea obstacole în calea înființării și utilizării mijloacelor de informare scrisă de către persoanele aparținând minorităților naționale. În cadrul legal organizat pentru radioul sonor și televiziune, ele vor veghea ca, în măsura posibilului și ținând seama de prevederile paragrafului 1, persoanelor aparținând minorităților naționale să le fie acordată posibilitatea de a-și crea și utiliza propriile mijloace de informare. 4. În cadrul sistemului legislației lor, părțile vor adopta măsuri adecvate pentru facilitarea accesului persoanelor*

aparținând minorităților naționale la mijloacele de informare, pentru promovarea toleranței și pentru a permite pluralismul cultural”.

Art. 10 vine să garanteze una dintre libertățile specifice domeniului protejării identității culturale a unor minorități etnice, prin recunoașterea dreptului acestor persoane de a-și folosi limba minoritară. Astfel, art. 10 dispune că „1. Părțile se angajează să recunoască oricărei persoane aparținând unei minorități naționale dreptul de a folosi liber și fără ingerințe limba sa minoritară, în domeniul privat și în public, oral și în scris. 2. În ariile locuite tradițional sau în număr substanțial de persoane aparținând minorităților naționale, dacă solicită acest lucru și acolo unde această cerere corespunde unei nevoi reale, părțile se vor strădui să asigure, în măsura posibilului, condiții care să permită folosirea limbii minoritare în raporturile dintre aceste persoane și autoritățile administrative. 3. Părțile se angajează să garanteze dreptul oricărei persoane aparținând unei minorități naționale de a fi informată cu promptitudine, într-o limbă pe care o înțelege, cu privire la motivele arestării sale, la natura și la cauza acuzației aduse împotriva sa, și să se apere în această limbă, dacă este necesar cu asistența gratuită a unui interpret”. Această prevedere nu vizează toate relațiile dintre indivizii aparținând unei minorități naționale și autoritățile de stat, întrucât prin aceste dispoziții nu sunt vizate decât organele administrative⁹³. În plus, prevederea a fost formulată într-o manieră foarte flexibilă, lăsându-se statelor o marjă de apreciere extrem de importantă, în reglementarea națională a utilizării limbii minoritare în raporturile cu administrația. Față de utilizarea limbii minoritare în raporturile cu justiția, Convenția se mulțumește să reia prevederile incidente ale Convenției europene a drepturilor omului.

Art. 11 al Convenției garantează un alt drept esențial legat de identitatea culturală a persoanelor aparținând unei minorități naționale. Textul dispune că „1. Părțile se angajează să recunoască oricărei persoane aparținând unei minorități naționale dreptul de a folosi numele (patronimul) și prenumele său în limba minoritară, precum și dreptul la recunoașterea oficială a acestora, în conformitate cu modalitățile prevăzute în sistemul lor legal. 2. Părțile se angajează să recunoască oricărei persoane aparținând unei minorități naționale dreptul de a expune în limba sa minoritară însemne, inscripții și alte informații cu caracter privat, vizibile pentru public. 3. În ariile locuite în mod tradițional de un număr substanțial de persoane aparținând unei minorități naționale, părțile vor depune eforturi, în cadrul sistemului lor legal, inclusiv, atunci când este cazul, în cadrul acordurilor încheiate cu alte state, și ținând seama de condițiile lor specifice, pentru expunerea denumirilor locale tradiționale, a denumirilor străzilor și a altor indicații topografice destinate publicului, deopotrivă în limba minoritară, acolo unde există o cerere suficientă pentru astfel de indicații”. Ținând seama de implicațiile practice ale acestei obligații, prevederea este formulată astfel încât să permită părților să o aplice în lumina propriilor circumstanțe particulare. Astfel, se permite statelor să utilizeze alfabetul lor pentru a permite transcrierea numelui persoanelor aparținând unei minorități naționale. De asemenea, textul permite persoanelor care au fost forțate să renunțe la numele lor pe calea unui proces de asimilare forțată să

93 *Op. cit.*, § 64.

revină la utilizarea acestuia, sub rezerva împiedicării abuzului de drept și a modificărilor realizate în scopuri frauduloase. Prevederea din al doilea paragraf care permite utilizarea de către persoane aparținând unor minorități a limbii materne în diverse afișe și alte informații cu caracter privat adresate publicului nu exclude faptul că statele pot să impună obligația ca, măcar o parte dintre acestea, să fie prezentate și în limba oficială⁹⁴. În raport de utilizarea limbii minorităților pentru transcrierea numelor unor localități sau a unor străzi, prevederea din art. 11 § 3 se va face ținând cont de condițiile locale din statele membre și de sistemul lor juridic, inclusiv prin raportare la existența unor eventuale acorduri bilaterale care se referă la utilizarea unor limbi alta decât cea oficială pentru transcrierea unor denumiri.

Art. 12 prevede că „1. *Părțile, dacă este necesar, vor lua măsuri în domeniul educației și al cercetării, pentru a încuraja cunoașterea culturii, istoriei, limbii și religiei, atât ale minorităților lor naționale, cit și ale majorității. 2. În acest context, părțile vor asigura, între altele, posibilități corespunzătoare pentru pregătirea profesorilor, accesul la manuale și vor facilita contactele dintre elevi și profesori ai diferitelor comunități. 3. Părțile se angajează să promoveze șanse egale de acces la educația de toate nivelurile pentru persoanele aparținând minorităților naționale*”. Aceste angajamente vizează să promoveze, într-o perspectivă inter-culturală așa cum este menționată de art. 6 din Convenție, cunoașterea culturii, a istoriei, a limbii și a religiei, deopotrivă ale minorității și ale majorității. Obiectivul este acela de a crea un climat de toleranță și de dialog, așa cum se menționează încă din preambulul Convenției.

Art. 13 dispune că „1. *În cadrul sistemului lor educațional, părțile vor recunoaște dreptul persoanelor aparținând unei minorități naționale de a înființa și administra propriile instituții private de educație și formare. 2. Exercițiul acestui drept nu implică nici o obligație financiară pentru părți*”. Angajamentul părților de a recunoaște persoane aparținând minorităților naționale, dreptul de a crea și de a administra propriile instituții private de învățământ și de formare este formulat sub rezerva sistemului lor educativ, în special a reglementărilor din domeniul învățământului obligatoriu. Instituțiile vizate în acest paragraf vor putea fi supuse aceluiași condiții și forme de supraveghere ca și celelalte instituții educative, în special în ceea ce privește calitatea instruirii școlare realizată⁹⁵.

Art. 14 al Convenției stabilește că „1. *Părțile se angajează să recunoască dreptul oricărei persoane aparținând unei minorități naționale de a învăța limba sa minoritară. 2. În ariile locuite tradițional sau în număr substanțial de persoane aparținând minorităților naționale, dacă există o cerere suficientă, părțile vor depune eforturi pentru a asigura, în măsura posibilului și în cadrul sistemului lor educațional, ca persoanele aparținând acestor minorități să beneficieze de posibilități corespunzătoare de învățare a limbii lor minoritare ori de a primi o educație în această limbă. 3. Paragraful 2 al acestui articol se va aplica fără a se aduce atingere învățării limbii oficiale ori predării în acesta limbă*”. Angajamentul părților de a recunoaște oricărei persoane aparținând unei minorități naționale dreptul de a învăța limba sa minoritară privește unul dintre

94 *Op. cit.*, § 69.

95 *Op. cit.*, § 72.

principalele mijloace prin care aceste persoane își pot afirma și păstra identitatea. Acest drept nu importă niciun fel de excepție⁹⁶. Fără a se aduce atingere principiilor menționate în paragraful 2, acest text nu implică nicio obligație pozitivă, în special de natură financiară, pentru stat. Al doilea paragraf al art. 14 a fost formulat într-un mod foarte flexibil, lăsând statelor o marjă de apreciere destul de extinsă, prin recunoașterea posibilelor dificultăți financiare, administrative și tehnice pe care acestea ar putea să le îndeplinească în punerea în practică a acestui drept. Textul evită în mod deliberat să definească termenul de cerere suficientă, ceea ce reprezintă formularea flexibilă, permițând părților să țină seama de condițiile particulare ale țărilor lor. Părțile au latitudinea de a alege mijloacele și aranjamentele pentru asigurarea unei astfel de educații, ținând seama de particularitățile sistemului lor educațional. Educația bilingvă poate reprezenta unul dintre mijloacele de realizare a obiectivului urmărit prin aceasta prevedere. Obligația decurgând din aceasta dispoziție ar putea fi extinsă la educația preșcolară⁹⁷.

Textul art. 15 afirmă că „*Părțile vor crea condițiile necesare pentru participarea efectivă a persoanelor aparținând minorităților naționale la viața culturală, socială și economică și la treburile publice, în special acelea care le privesc direct*”. În vederea creării condițiilor necesare unei astfel de participări a persoanelor aparținând minorităților naționale, părțile ar putea promova următoarele măsuri: consultarea cu aceste persoane, prin intermediul unor proceduri corespunzătoare, și, în special, prin intermediul instituțiilor reprezentative ale acestora, atunci când părțile au în vedere adoptarea de măsuri legislative ori administrative care le-ar putea afecta direct; implicarea acestor persoane în pregătirea, aplicarea și evaluarea planurilor și a programelor de dezvoltare naționale și regionale, care le-ar putea afecta direct; elaborarea de studii, în cooperare cu aceste persoane, pentru evaluarea posibilului impact al activităților de dezvoltare proiectate asupra lor; participarea efectivă a persoanelor aparținând minorităților naționale la procesele de luare a deciziilor și la organele alese, la nivel național și local; forme descentralizate și locale de administrație⁹⁸.

Art. 16 dispune că „*Părțile se vor abține să ia măsuri care, modificând proporțiile populației din arii locuite de persoane aparținând minorităților naționale, sunt îndreptate împotriva drepturilor și libertăților decurgând din principiile înscrise în prezenta convenție-cadru*”. Scopul acestui articol este acela de a oferi o protecție împotriva măsurilor care modifică proporțiile populației din ariile locuite de persoane aparținând minorităților naționale și care vizează restrângerea drepturilor și libertăților decurgând din prezenta Convenție-cadru. Exemple de astfel de măsuri ar putea fi exproprierea, evacuarea și expulzările, ori redesenarea delimitărilor administrative în vederea restrângerii unor astfel de drepturi și libertăți.

Potrivit art. 17 „1. *Părțile se angajează să nu aducă atingere dreptului persoanelor aparținând minorităților naționale de a stabili și a menține contacte libere și pașnice peste frontiere cu persoane care se află în mod legal în alte*

96 *Op. cit.*, § 75.

97 *Op. cit.*, § 77.

98 *Op. cit.*, § 80.

state, îndeosebi cu acelea cu care au în comun identitatea etnică, culturală, lingvistică sau religioasă, ori patrimoniul cultural. 2. Părțile se angajează să nu aducă atingere dreptului persoanelor aparținând minorităților naționale de a participa la activitățile organizațiilor neguvernamentale, atât la nivel național, cât și internațional”, în timp ce art. 18 din Convenție încurajează părțile să încheie, în afară de instrumentele internaționale deja existente, acolo unde condițiile specifice o justifică, acorduri bilaterale și multilaterale pentru protecția minorităților naționale, dispunând că „1. Părțile vor depune eforturi pentru a încheia, dacă este necesar, acorduri bilaterale și multilaterale cu alte state, îndeosebi cu statele vecine, pentru a asigura protecția persoanelor aparținând minorităților naționale respective. 2. Dacă este cazul, părțile vor lua măsuri pentru încurajarea cooperării transfrontaliere”.

Celelalte prevederi ale Convenției sunt mai puțin importante pentru determinarea drepturilor ce trebuie asigurate de către statele ratificante ale acesteia. Dintre dispozițiile art. 19-29 ale tratatului european mai rețin atenția doar prevederile care impun persoanelor aparținând unor minorități naționale de a respecta legislația națională a statelor membre, precum și drepturile aparținând persoanelor de etnie majoritară (art. 20); cele care stabilesc că prevederile tratatului european nu pot afecta drepturi mai generoase acordate prin legislația națională persoanelor aparținând unor minorități naționale (art. 22); dispoziția care afirmă necesitatea interpretării prevederilor Convenției-cadru prin raportare la cele ale Convenției europene a drepturilor omului.⁹⁹

3.2.1.2 Carta Europeană a limbilor regionale sau minoritare

Al doilea act european de importanță majoră în problema drepturilor minorităților naționale este Carta Europeană a limbilor regionale sau minoritare. Carta a fost adoptată de către Consiliul Europei la 5 noiembrie 1992. România a semnat Carta în 1995, dar a ratificat-o de abia la 29 ianuarie 2008, urmând să între în vigoare pentru România la 1 mai 2008.

a) Obiectivele Cartei

Așa cum reiese din preambulul sau, obiectivul dominant al cartei este de ordin cultural. Ea este destinată să protejeze și să promoveze limbile regionale sau minoritare, considerate ca fiind aspecte ale patrimoniului cultural european puse în pericol de evoluțiile din ultima perioadă. De aceea, cartă nu conține doar o clauză de nediscriminare în ceea ce privește utilizarea limbii, ci prevede în același timp obligativitatea luării unor măsuri cu scopul de a asigura utilizarea limbilor regionale sau minoritare în învățământ și mass-media și de a permite utilizarea lor în viața juridică și administrativă, economică și socială, precum și în cea culturală a unui stat.

Carta vizează protejarea și promovarea limbilor regionale sau minoritare, nu a minorităților lingvistice. Din această cauză, accentul este pus pe dimensiunea culturală a utilizării unei limbi minoritare în toate aspectele vieții unei persoane. Carta nu creează drepturi individuale sau colective pentru per-

⁹⁹ Prezentarea detaliată a mecanismelor de monitorizare a Convenției-cadru depășește cadrul de abordare al prezentei lucrări.

soanele care utilizează aceste limbi, însă obligațiile impuse părților au un efect consecutiv și asupra situației acestor comunități¹⁰⁰.

Chiar dacă textul european nu vizează în vreun fel problema naționalităților care aspiră la independență sau la modificări ale frontierelor, ea a fost creată pentru a înlesni, într-o manieră măsurată și realistă, atenuarea problemelor minorităților a căror limbă constituie un element distinctiv, permițându-le să se simtă binevenite pe teritoriul statelor unde le-au plasat istoria. Departate de a întări tendințele de dezintegrare, punerea în practică a celor mai eficace metode pentru a asigura utilizarea limbii minoritare în toate domeniile vieții nu poate decât încuraja grupurile care o vorbesc să-și accepte locul în structura statului în care trăiesc, lăsând la o parte resentimentele trecutului¹⁰¹.

În acest context, trebuie subliniat că textul cartei nu privește stabilirea unui raport între limbile oficiale și cele regionale sau minoritare în termeni de concurență sau de antagonisme. Din contră, cartă adoptă în mod intenționat o perspectivă inter-culturală și plurilingvistică în cadrul căreia fiecare categorie de limbi are un loc determinat. Această viziune corespunde în întregime valorilor protejate în mod tradițional de către Consiliul Europei, eforturilor sale de promovare relații mai strânse între persoane și o mai bună înțelegere între diferitele grupuri de populații din Europa.

Mai trebuie subliniat faptul că prevederile cartei nu tratează situația noilor limbi, de regulă non-europene, care pot să apară în statele semnatare ca urmare a recentelor fluxuri migratorii motivate de rațiuni economice. Consiliul Europei a considerat că integrarea acestor persoane necesită adoptarea, în viitor, a unui tratat special, creând un instrument specific.

b) Principiile generale de aplicare

Noțiunea de „limbă” astfel cum este utilizată în cadrul cartei se raportează în mod esențial la funcția culturală a limbii. Acesta este motivul pentru care aceasta nu este definită într-o manieră subiectivă, astfel încât să consacre un drept individual de „a vorbi propria limbă”. Cartă nu recurge nici la o definiție politico-socială sau etnică prin caracterizarea limbii ca vehiculul unui grup social sau etnic determinat. În consecință, textul european se poate dispensa de la definirea conceptului de minoritate lingvistică, întrucât obiectivul său nu este acela de a stabili drepturi pentru grupurile minoritare, ci acela de a proteja și promova limbile regionale sau minoritare ca atare¹⁰².

Prin limbă regională se înțelege limba, alta decât cea oficială, vorbită pe o parte limitată a teritoriului unui stat, în care aceasta este vorbită de majoritatea cetățenilor. Prin limbă minoritară se înțelege situația în care o limbă este vorbită de persoane care fie nu sunt concentrate pe o parte limitată a teritoriului unui stat, fie deși sunt concentrate pe un teritoriu dintr-o anumită zonă a unui stat sunt, numeric, inferioare grupului de persoane care vorbesc limba oficială. De pildă, în România, limba maghiară este o limbă regională în regiunea din estul Transilvaniei, în care populația maghiară este numeric superioară celei de origine română, și limbă minoritară în restul Transilvaniei.

100 *Rapport explicatif sur la Charte européenne sur les langues régionaux or minoritaires*, Ed. du Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1993, § 11.

101 *Op. cit.*, § 13.

102 *Op. cit.*, § 17.

Deși autorii Cartei au trebuit să vizeze situații extrem de diferite din statele europene, mai ales în raport, de numărul persoanelor care utilizează o limbă minoritară, s-a decis să nu se încerce definirea diferitelor categorii de situații obiective, permițând statelor să se adapteze la toate situațiile particulare care există pe teritoriul lor. De asemenea, Carta nu specifică care limbi europene pot fi socotite ca fiind limbi regionale sau minoritare, câtă vreme lucrările preliminare au ajuns la concluzia că orice listă s-ar fi realizat ea ar fi fost supusă unor puternice contestații. În consecință, Carta a lăsat fiecărui stat puterea discreționară de a decide lista limbilor minoritare sau regionale de pe teritoriul său.

c) Principalele prevederi ale Cartei, în ordinea articolelor sale

Articolul 2 al Cartei stabilește că „1. Fiecare parte se angajează să aplice prevederile Părții a II-a la ansamblul limbilor regionale sau minoritare folosite pe teritoriul său, care corespund definițiilor din articolul. 2. În ceea ce privește orice limbă indicată în momentul ratificării, al acceptării sau al aprobării, în conformitate cu articolul 3, fiecare parte se angajează să aplice un minimum de treizeci și cinci de paragrafe sau alineate selecționate dintre prevederile Părții a III-a a prezentei Carte, dintre care cel puțin trei selecționate din fiecare din articolele 8 și 12 și unul din fiecare din articolele 9, 10, 11 și 13”. Articolul 2 distinge astfel între cele două părți esențiale ale Cartei. Așa cum vom vedea, partea a II a Cartei vizează obiective generale și se aplică în integralitatea sa tuturor limbilor regionale sau minoritare vorbite pe teritoriul unui stat. Totuși, prin lăsarea la discreția statelor a posibilității de a se adapta la „situația fiecărei limbi”, Carta le lasă acestora o marjă de apreciere destul de ridicată. În același timp, așa cum vom vedea, obiectivul părții a III-a a Cartei este acela de traduce în reguli precise principiile generale stabilite în partea a II-a a sa. În consecință, impunând obligații mult mai bine determinate din punct de vedere obiectiv, Carta lasă la dispoziția statelor puterea de a decide care dintre limbile regionale sau minoritare sunt acoperite de fiecare dintre prevederile părții a III-a a Cartei, cu scopul de permite adaptarea acesteia la fiecare situație particulară existentă pe teritoriul unui stat. Astfel, art. 2 din Cartă permite unui stat care admite existența unei limbi minoritare pe teritoriul său să aleagă să nu aplice prevederile părții a III-a a Cartei în raport de această limbă. Atunci însă când un stat decide să aplice acele prevederi unei limbi determinate, statul are obligația de a alege dintre obligațiile impuse minim 35 de dispoziții menite să protejeze limba în cauză, alegerea trebuind să fie realizată astfel încât protecția oferită să se potrivească cât mai bine cu situația particulară a fiecărei limbi pe teritoriul unui stat. Autorii cartei au redactat aceste prevederi pentru a se putea adapta atât la situația unei limbi regionale vorbite de un număr important de persoane, cât și la ipoteza unei limbi minoritare vorbite de un număr redus de oameni. Potrivit instrumentului de ratificare deus de România, statul român a decis să recunoască calitatea de limbi regionale sau minoritare următoarelor: limba albaneză; limba armeană; limba bulgară; limba cehă; limba croată; limba germană; limba greacă; limba italiană; limba idiș; limba macedoneană; limba maghiară; limba poloneză; limba romani; limba rusă; limba ruteană; limba sârbă; limba slovacă; limba tătară; limba turcă; limba ucraineană. Cu toate acestea, autoritățile române au decis să aplice doar prevederile părții a II-a a Cartei pentru limbile albaneză, armeană, greacă, italiană, idiș, macedoneană, poloneză, romani,

ruteană, tătară. În schimb de aplicarea părții a III-a a cartei vor beneficia și limbile bulgară, cehă, croată, germană, maghiară, rusă, sârbă, slovacă, turcă, ucraineană.

În continuarea acestor idei, art. 3 prevede că „1. Fiecare stat contractant trebuie să specifice în instrumentul său de ratificare, de acceptare sau de aprobare fiecare limbă regională sau minoritară, sau fiecare limbă oficială mai puțin răspândită pe ansamblul sau pe o parte a teritoriului său, la care se aplică paragrafele selecționate în conformitate cu paragraful 2 al articolului 2. 2. Orice parte poate, în orice moment ulterior, să notifice Secretarului general că acceptă obligațiile decurgând din prevederile oricărui alt paragraf al Cartei care nu fusese specificat în instrumentul de ratificare, de acceptare sau de aprobare, sau că va aplica paragraful 1 al prezentului articol altor limbi regionale sau minoritare sau altor limbi oficiale mai puțin răspândite pe ansamblul sau pe o parte a teritoriului său. 3. Angajamentele prevăzute în paragraful precedent vor fi considerate parte integrantă a ratificării, a acceptării sau a aprobării și vor avea aceleași efecte cu începere de la data notificării lor”. Articolul 3 descrie modalitățile de punere în aplicare a principiilor expuse în art. 2. astfel, fiecare stat trebuie să specifice în cuprinsul instrumentului său de ratificare limbile la care se referă art. 2 din Cartă. Este de la sine înțeles, în acest context, că orice stat poate, în orice moment, să accepte obligații noi dintre cele expuse în partea a III-a a Cartei sau să extindă dispozițiile acesteia pentru noi limbi regionale sau minoritare.

În continuarea expunerii principiilor generale, art. 4 din Cartă stabilește că prevederile acesteia nu pot afecta drepturile de care se bucură utilizarea unei limbi în teritoriul unui stat, dacă la momentul adoptării Cartei există în anumite state legi interne care să stabilească un regim privilegiat al limbilor prin raportare la prevederile actului european. De asemenea, din rațiuni similare, primul paragraf al art. 4 stabilește că dispozițiile prezentei Carte nu pot fi interpretate astfel încât să afecteze drepturi garantate prin prevederile Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Așa cum spuneam și mai sus, Partea a II-a a Cartei, care cuprinde art. 7 al acesteia stabilește principiile generale care sunt incidente în cazul tuturor limbilor regionale și minoritare pe care le recunoaște un stat. Astfel, art. 7 al Cartei dispune, la nivel de principiu că:

1. În ceea ce privește limbile regionale sau minoritare, în zonele în care aceste limbi sunt folosite și în funcție de situația fiecărei limbi, părțile își întemeiază politica, legislația și practica pe următoarele obiective și principii:
 - a. recunoașterea limbilor regionale sau minoritare ca o expresie a bogăției culturale;
 - b. respectarea ariei geografice a fiecărei limbi regionale sau minoritare, în așa fel încât diviziunile administrative existente sau noi să nu constituie un obstacol pentru promovarea respectivei limbi regionale sau minoritare;
 - c. necesitatea unei acțiuni hotărâte pentru promovarea limbilor regionale sau minoritare în vederea salvărdării lor;
 - d. facilitarea și/sau încurajarea folosirii oral sau în scris, a limbilor regionale sau minoritare, în viața publică sau în viața privată;
 - e. menținerea și dezvoltarea relațiilor, în domeniile prevăzute în prezenta Cartă, între grupurile folosind o limbă regională sau minoritară și

alte grupuri ale aceluiași stat ce vorbesc o limbă practică într-o formă identică sau apropiată, ca și stabilirea de relații culturale cu alte grupuri din respectivul stat folosind limbi diferite;

- f. stabilirea de forme și mijloace adecvate de predare și studiere a limbilor regionale sau minoritare, la toate nivelurile corespunzătoare;
- g. stabilirea de mijloace care să permită celor ce nu vorbesc o limbă regională sau minoritară și care locuiesc într-o arie unde această limbă este folosită să o învețe, dacă doresc acest lucru;
- h. promovarea studiilor și a cercetărilor în domeniul limbilor regionale sau minoritare în universități sau instituții echivalente;
- i. promovarea unor forme corespunzătoare de schimburi transnaționale, în domeniile prevăzute de prezenta Cartă, pentru limbile regionale sau minoritare folosite într-o formă identică sau apropiată în două sau mai multe state.

2. *Părțile se angajează să elimine, dacă nu au făcut-o deja, orice distincție, excludere, restricție sau preferință nejustificată relativă la folosirea unei limbi regionale sau minoritare și având drept scop descurajarea sau punerea în pericol a menținerii sau dezvoltării acesteia. Adoptarea de măsuri speciale în favoarea limbilor regionale sau minoritare, destinate să promoveze egalitatea între vorbitorii acestor limbi și restul populației, sau urmărind să țină seama de situațiile lor specifice, nu este considerată ca un act de discriminare față de vorbitorii limbilor mai răspândite.*

3. *Părțile se angajează să promoveze, prin măsuri corespunzătoare, înțelegerea reciprocă între toate grupurile lingvistice ale țării, îndeosebi acționând în așa fel încât respectul, înțelegerea și toleranța față de limbile regionale sau minoritare să figureze printre obiectivele educației și instruirii desfășurate în țară, și să încurajeze mijloacele de comunicare în masă să urmărească același obiectiv.*

4. *În determinarea politicii față de limbile regionale sau minoritare, părțile se angajează să ia în considerare necesitățile și dorințele exprimate de grupurile ce folosesc aceste limbi. Ele sunt încurajate să creeze, dacă este necesar, organe cu rol constitutiv asupra tuturor chestiunilor legate de limbile regionale sau minoritare.*

5. *Părțile se angajează să aplice, mutatis mutandis, principiile enumerate în paragrafele 1 – 4 de mai sus, la limbile non-teritoriale. Totuși, în cazul acestor limbi, natura și cuprinderea măsurilor ce urmează a fi luate pentru a da efect prezentei Carte, vor fi determinate într-o manieră flexibilă, ținând seama de necesități și dorințe, și respectând tradițiile și caracteristicile grupurilor care folosesc limbile respective”.*

Aceste dispoziții privesc în mod esențial obiective și principii, și nu reguli speciale de punere în practică, creând astfel cadrul necesar protejării limbilor regionale sau minoritare. Aceste principii se pot regrupea, în linii generale, pe planul a șase idei principale¹⁰³:

- Recunoașterea limbilor minoritare regionale sau minoritare (art. 7 § 1 lit. a), idee care semnifică recunoașterea legitimității utilizării lor, chi-

103 *Op. cit.*, § 57.

ar dacă acest lucru nu implică și recunoașterea unei astfel de limbi ca și limbă oficială.

- Respectarea arealului geografic al fiecărei limbi regionale sau minoritare (art. 7 § 1 lit. b). Chiar dacă Carta nu impune și nu recomandă existența unei forme administrative care să corespundă zonei geografice în care se vorbește o limbă regională sau minoritară, ea condamnă orice practică care tinde să organizeze teritoriul astfel încât să facă mai dificilă utilizarea unei limbi vorbite de o comunitate divizată în mai multe circumscripții administrative.
- Necesitatea unor acțiuni pozitive în favoarea limbilor regionale sau minoritare (art. 7 § 1 lit. c) și d). Carta a plecat de la ideea după care, în condițiile actuale, simpla interdicție a discriminării nu este suficientă pentru a asigura protejarea unei limbi, care are nevoie de o susținere activă. În consecință, statele se obligă să ia măsurile necesare pentru a asigura utilizarea limbilor regionale sau minoritare nu doar în spațiul privat, ci în cel public și oficial.
- Garantarea învățării și studiului limbilor regionale sau minoritare (art. 7 § 1 lit. f) și h). Aceste texte, care vizează sistemul general al educației unei persoane, permit ca anumite forme de educație să fie realizate în limba minoritară sau regională, în timp ce alte stadii ale educației să vizeze studiul asupra limbii minoritare sau regionale.
- Crearea unor mijloace pentru persoanele care vorbesc limba oficială de sprijin în învățarea limbii minoritare sau regionale (art. 7 § 1 lit. g). În spiritul înlesnirii bunei conviețuirii, Carta obligă statele să sprijine studiarea limbilor minoritare sau regionale și de către persoane care locuiesc în zonele în care aceste limbi sunt utilizate, în scopul înțelegerii între grupurile lingvistice.
- Definirea raporturilor între grupurile ce vorbesc limbi regionale sau minoritare (art. 7 § 1, lit. e) și i). Carta stabilește necesitatea ca grupurile care utilizează aceeași limbă să aibă posibilitatea de a realiza schimburi culturale și de a-și dezvolta raporturile, cu scopul de a proteja în îmbogății limba pe care o vorbesc. Această obligație este impusă statelor dincolo de frontierele trasate la nivel politic și administrativ, în special în raport de limbile vorbite de un număr redus de persoane pe teritoriul unui stat, care pot, prin raporturi cu grupuri din statele în care limba în cauză este cea oficială sau este vorbită de un număr mai mare de persoane.

Al doilea paragraf al art. 7 vizează eliminarea discriminării în utilizarea limbilor minoritare sau regionale. Scopul acestui text nu este însă acela de a crea o egalitate completă între limbi, câtă vreme Carta permite realizarea unor distincții între limbi, în raport de condițiile specifice din fiecare stat și fiecare domeniu. De asemenea, acest text nu interzice acordarea unui rol prioritar limbii oficiale a unui stat și creării unor tratamente distincte între utilizarea acestei limbi și limbile regionale sau minoritare.

Partea a III-a a Cartei vine să delimiteze obligații concrete ale statelor în aplicarea principiilor de mai sus, în funcție de toate domeniile vieții unei comunități. Astfel, în primul rând, art. 8 al Cartei vizează stabilirea unor obligații în domeniul utilizării limbilor regionale sau minoritare în sistemul de învățământ. Acest text dispune că:

1. În materie de învățământ, părțile se angajează, în ceea ce privește zonele în care sunt folosite astfel de limbi, în funcție de situația fiecăreia dintre aceste limbi și fără a aduce atingere limbii (-ilor) oficiale a (ale) statului:

- a.
 - i. să prevadă desfășurarea unei educații preșcolare în limbile regionale sau minoritare respective; sau
 - ii. să prevadă desfășurarea unei părți substanțiale a educației preșcolare în limbile regionale sau minoritare respective; sau
 - iii. să aplice una din măsurile vizate la punctele i și ii de mai sus, cel puțin elevilor ale căror familii o solicită și al căror număr este considerat suficient; sau
 - iv. dacă autoritățile publice nu au competențe directe în domeniul educației preșcolare, să favorizeze și/sau încurajeze aplicarea măsurilor vizate la punctele i – iii de mai sus;
- b.
 - i. să prevadă desfășurarea unui învățământ primar în limbile regionale sau minoritare respective; sau
 - ii. să prevadă desfășurarea unei părți substanțiale a învățământului primar în limbile regionale sau minoritare respective; sau
 - iii. să prevadă, în cadrul învățământului primar, ca predarea limbilor regionale sau minoritare respective să facă parte integrantă din programa de învățământ; sau
 - iv. să aplice una din măsurile vizate la punctele i – iii de mai sus, cel puțin elevilor ale căror familii o solicită și al căror număr este considerat suficient;
- c.
 - i. să prevadă desfășurarea unui învățământ secundar în limbile regionale sau minoritare respective; sau
 - ii. să prevadă desfășurarea unei părți substanțiale a învățământului secundar în limbile regionale sau minoritare respective; sau
 - iii. să prevadă, în cadrul învățământului secundar, predarea limbilor regionale sau minoritare ca parte integrantă a programei de învățământ; sau
 - iv. să aplice una din măsurile vizate la punctele i – iii de mai sus, cel puțin elevilor care o solicită – sau, dacă este cazul, ai căror familii o solicită – în număr considerat suficient;
- d.
 - i. să prevadă desfășurarea unui învățământ tehnic și vocațional în limbile regionale sau minoritare respective; sau
 - ii. să prevadă desfășurarea unei părți substanțiale a învățământului tehnic și vocațional în limbile regionale sau minoritare respective; sau
 - iii. să prevadă, în cadrul educației tehnice și vocaționale, predarea limbilor regionale sau minoritare respective, ca parte integrantă a programei de învățământ; sau
 - iv. să aplice una din măsurile vizate la punctele i – iii de mai sus cel puțin elevilor care o solicită – sau, dacă este cazul, ale căror familii o solicită – în număr considerat suficient;

- e.
- i. să prevadă desfășurarea unui învățământ universitar și a altor forme de învățământ superior în limbile regionale sau minoritare; sau
 - ii. să prevadă studiul acestor limbi, ca disciplină a învățământului universitar și superior; sau
 - iii. dacă, în temeiul rolului statului în raport cu instituțiile de învățământ superior, alineatele i și ii nu pot fi aplicate, să încurajeze și/sau să autorizeze crearea unui învățământ superior în limbile regionale sau minoritare sau a unor modalități care să permită studierea acestor limbi în universitate sau în alte instituții de învățământ superior;
- f.
- i. să ia măsuri pentru organizarea de cursuri de educație pentru adulți sau de educație permanentă desfășurate în principal sau integral în limbile regionale sau minoritare; sau
 - ii. să propună aceste limbi ca discipline de educație pentru adulți și de educație permanentă; sau
 - iii. dacă autoritățile publice nu au competențe directe în domeniul educației adulților, să favorizeze și/sau să încurajeze predarea acestor limbi în cadrul educației pentru adulți sau al educației permanente;
- g. să ia măsuri pentru asigurarea predării istoriei și a culturii pe care limba regională sau minoritară le exprimă;
- h. să asigure pregătirea de bază și permanentă a cadrelor didactice necesare punerii în aplicare a acelor dintre paragrafele de la a. la g. acceptate de părți;
- i. să creeze unul sau mai multe organe de control însărcinate să urmărească măsurile adoptate și progresele realizate în direcția instituirii sau a dezvoltării predării limbilor regionale sau minoritare și să realizeze asupra acestor chestiuni rapoarte periodice care vor fi făcute publice.

2. În materie de învățământ și în ceea ce privește zonele altele decât cele în care sunt folosite în mod tradițional limbile regionale sau minoritare, părțile se angajează să autorizeze, să încurajeze și să creeze, dacă numărul vorbitorilor unei limbi regionale sau minoritare o justifică, predarea în limba regională sau minoritară, sau predarea acestei limbi la nivelurile de învățământ corespunzătoare.

Față de aceste prevederi ce impun obligații din care statele trebuie să aleagă după regulile instituite în art. 2 și 3 din Cartă, se impun câteva observații. În primul trebuie subliniat că dispozițiile Cartei nu permit statelor să elimine din sistemul educațional studiul limbii oficiale a statului. O posibilă tendință de creare a unor ghetouri lingvistice este contrară principiilor plurilingvistului și inter-culturalității pe care le promovează Consiliul Europei și apar menționate expres în preambulul Cartei¹⁰⁴. Art. 8 tratează mai multe niveluri ale educației școlare, pentru fiecare dintre acestea fiind prevăzute anumite opțiuni ale statelor.

Unele dispoziții se referă la existența unui număr suficient de persoane care doresc să urmeze cursurile respective, evitând astfel să instituie în sarcina autorităților naționale sarcini foarte dificil de rezolvat, atunci când se află în fața unui număr foarte mic de vorbitori ai unei limbi minoritare, insuficient pentru a se putea crea o clasă. Pe de altă parte însă, ținând cont de situația particulară a limbilor minoritare, s-a estimat că numărul ce trebuie considerat ca fiind suficient în sensul acestor dispoziții trebuie apreciat cu o anumită suplețe, astfel încât să includă și ipoteze în care există totuși un număr oarecum semnificativ de persoane vorbitoare ale unei limbi minoritare, chiar dacă nu sunt suficiente pentru a se crea o clasă. Aceleași prevederi se regăsesc și în domeniul educației universitare, caz în care Carta recomandă ca, atunci când numărul de studenți vorbitori ai unei limbi minoritare este prea mic, statele să depună eforturi pentru recunoașterea studiilor realizate în state în care limba minoritară este limba oficială.

Dispoziții similare în conținut se regăsesc și în raport cu folosirea limbii în justiție, situație reglementată prin art. 9 din Cartă care dispune:

1. Părțile se angajează, în ceea ce privește circumscripțiile autorităților judiciare în care numărul persoanelor folosind limbile regionale sau minoritare justifică măsurile specificate mai jos, în funcție de situația fiecăreia din aceste limbi, și cu condiția ca utilizarea posibilităților oferite de prezentul paragraf să nu fie considerată de către judecător ca împiedicând buna administrare a justiției:

- a.** în cadrul procedurilor penale:
 - i. să prevadă ca, la cererea uneia din părți, tribunalele să își desfășoare procedurile în limbile regionale sau minoritare; și/sau
 - ii. să garanteze acuzatului dreptul de a se exprima în limba regională sau minoritară; și/sau
 - iii. să prevadă că cererile și probele, scrise sau orale, să nu fie considerate ca inadmisibile numai pe motivul că sunt formulate într-o limbă regională sau minoritară; și/sau
 - iv. să administreze în aceste limbi regionale sau minoritare, la cerere, actele în legătură cu procedurile judiciare, dacă este necesar prin recurgerea la interpreți și traduceri care să nu implice cheltuieli suplimentare pentru cei interesați;
- b.** în cadrul procedurilor civile:
 - i. să prevadă ca, la cererea unei părți, tribunalele să își desfășoare procedurile în limbile regionale sau minoritare; și/sau
 - ii. să permită, ca atunci când o parte la un litigiu trebuie să compară personal în fața unui tribunal, aceasta să se exprime în limba sa regională sau minoritară, fără ca prin aceasta să se expună la cheltuieli suplimentare; și/sau
 - iii. să permită administrarea de documente și probe în limbile regionale sau minoritare, dacă este necesar prin recurgerea la interpreți și traduceri;
- c.** în procedurile în fața jurisdicțiilor competente în materie administrativă:
 - i. să prevadă ca jurisdicțiile la cererea unei părți, să conducă procedura într-una din limbile regionale sau minoritare;
 - ii. să permită, în cazul în care o parte aflată în litigiu trebuie să compare în persoană în fața unui tribunal, să se exprime în limba

sa regională sau minoritară fără ca pentru aceasta să se expună la cheltuieli suplimentare;

- iii. să permită producerea de documente și de probe în limbile regionale sau minoritare; dacă este necesar se va recurge la interpreți și traduceri.
 - d. să ia măsuri pentru a asigura aplicarea alineatelor i – iii ale paragrafelor b și c de mai sus și utilizarea eventuală de interpreți și traduceri, fără ca aceasta să atragă cheltuieli suplimentare pentru cei interesați.
2. părțile se angajează:
- a. să nu conteste validitatea actelor juridice întocmite în țară numai pe motivul că acestea sunt redactate într-o limbă regională sau minoritară; sau
 - b. să nu conteste validitatea între părți, a actelor juridice întocmite în țară numai pe motivul că acestea sunt redactate într-o limbă regională sau minoritară, și să prevadă că acestea pot fi invocate împotriva unor părți terțe interesate care nu folosesc respectivele limbi, cu condiția ca conținutul actului (-elor) să fie adus la cunoștința acestora de către persoanele care îl (le) invocă; sau
 - c. să nu conteste validitatea, între părți, a actelor juridice întocmite în țară numai pe motivul că sunt redactate într-o limbă regională sau minoritară.
3. Părțile se angajează să facă accesibile, în limbile regionale sau minoritare, textele legislative naționale cele mai importante și pe acelea care interesează în mod special pe cei ce utilizează aceste limbi, dacă aceste texte nu sunt deja disponibile în alt fel.

Primul paragraf al acestui articol se aplică doar acelor circumscripții teritoriale în care numărul rezidenților ce utilizează limbi regionale sau minoritare justifică măsurile prevăzute în textul european. În ceea ce privește situația procedurilor ce se desfășoară în fața unor instanțe superioare, aflate dincolo de raza teritorială în care limba în cauză este vorbită de un număr semnificativ de persoane, aparține statelor în cauză să ia măsurile necesare care să țină seama de natura specială a sistemului judiciar și a ierarhiei instanțelor de judecată¹⁰⁵. Domeniul utilizării limbii minoritare sau regionale în procedurile judiciare este unicul în care autorii Cartei au depășit zona în care se dispunea utilizarea limbii în situații în care există o necesitate practică, câtă vreme art. 9 din Carta nu condiționează utilizarea limbii neoficiale în fața instanțelor de judecată de faptul că una dintre părți nu cunoaște limba oficială. Cu alte cuvinte, art. 9 impune dreptul de a folosi limba minoritară sau regională în cadrul procedurilor judiciare și atunci când părțile cunosc suficient limba oficială a statului în cauză.

Utilizarea limbii minoritare sau regionale în raporturile cu administrația este reglementată prin art. 10 din Cartă care prevede că:

1. În circumscripțiile administrative ale statului locuite de un număr de vorbitori de limbi regionale sau minoritare, care justifică măsurile specificate mai jos, și în funcție de situația fiecărei limbi, părțile se angajează, în măsura în care este posibil:

105 *Op. cit.*, § 90.

- a.**
- i. să vegheze ca funcționarii autorităților administrative care asigură relația cu publicul să folosească limbile regionale sau minoritare în raporturile lor cu persoanele care li se adresează în aceste limbi; sau
 - ii. să vegheze ca vorbitorii de limbi regionale sau minoritare să poată prezenta cereri orale sau scrise și să primească răspunsuri în aceste limbi; sau
 - iii. să vegheze ca vorbitorii de limbi regionale sau minoritare să poată prezenta cereri orale sau scrise în aceste limbi;
 - iv. să vegheze ca vorbitorii de limbi regionale sau minoritare să poată prezenta ca valabil un document întocmit în aceste limbi;
- b.** să pună la dispoziție formulare și texte administrative de uz curent pentru populație în limbile regionale sau minoritare, sau în versiuni bilingve;
- c.** să permită autorităților administrative să întocmească documente într-o limbă regională sau minoritară.
- 2.** În ceea ce privește autoritățile locale și regionale din zonele locuite de un număr de vorbitori de limbi regionale sau minoritare în care se justifică măsurile specificate mai jos, părțile se angajează să permită și/sau să încurajeze:
- a. folosirea limbilor regionale sau minoritare în cadrul administrației regionale sau locale;
 - b. posibilitatea pentru vorbitorii de limbi regionale sau minoritare de a prezenta cereri orale sau scrise în aceste limbi;
 - c. publicarea de către autoritățile regionale a textelor oficiale și în limbile regionale sau minoritare;
 - d. publicarea de către autoritățile locale a textelor oficiale și în limbile regionale sau minoritare;
 - e. folosirea de către autoritățile locale a limbilor regionale sau minoritare în dezbaterile din Consiliile lor, fără a exclude, totuși, folosirea limbii (-ilor) oficiale a (ale) statului;
 - f. folosirea de către autoritățile locale a limbilor regionale sau minoritare în dezbaterile din Consiliile lor, fără a exclude, totuși, folosirea limbii (-ilor) oficiale a (ale) statului;
 - g. folosirea sau adoptarea, dacă este cazul, alături de denumirea în limba (-ile) oficială (-ale), a formelor tradiționale și corecte a toponimiei în limbile regionale sau minoritare.
- 3.** În ceea ce privește serviciile publice asigurate de către autoritățile administrative sau de către alte persoane care acționează în cadrul competenței acestora, părțile contractante se angajează, în zonele în care limbile regionale sau minoritare sunt folosite, în funcție de situația fiecărei limbi și în măsura în care acest lucru este posibil:
- a. să vegheze ca limbile regionale sau minoritare să fie folosite în cadrul serviciilor publice; sau
 - b. să permită vorbitorilor de limbi regionale sau minoritare să formuleze cereri și să primească răspunsul în aceste limbi; sau
 - c. să permită vorbitorilor de limbi regionale sau minoritare să formuleze cereri în aceste limbi.

4. În vederea aplicării dispozițiilor paragrafelor 1, 2 și 3 pe care le-au acceptat, părțile se angajează să ia una sau mai multe dintre măsurile ce urmează:

- a. traducerea sau interpretarea eventual solicitată;
- b. alegerea și, dacă este cazul, formarea unui număr suficient de funcționari și alți agenți publici;
- c. satisfacerea, în măsura în care este posibil, a cererilor agenților publici care cunosc o limbă regională sau minoritară de a fi repartizați în zona în care această limbă este folosită.

5. Părțile se angajează să permită, la cererea celor interesați, folosirea sau adoptarea de patronime în limbile regionale sau minoritare.

Această dispoziție are ca și obiectiv principal acela de a ameliora comunicarea între autoritățile publice și locuitorii vorbitori de limbă regională sau minoritară. E adevărat că marea majoritate a locuitorilor ce au ca limbă maternă altă limbă decât cea oficială o cunosc suficient de bine pe această din urmă pentru a putea interacționa cu autoritățile. Totuși, s-a considerat că permisiunea utilizării limbii materne în raporturile cu administrația este o problemă fundamentală în eforturile de a dezvolta și proteja utilizarea limbilor minoritare și regionale, întrucât recunoașterea acestor limbi nu poate reduce dreptul de a le utiliza doar în raporturile private. În plus, astfel se evită posibilitatea ca limbile minoritare sau regionale să devină limbi „handicapate”, incapabile să formuleze noțiuni pentru toate aspectele vieții sociale. Cu toate acestea, deși Carta permite formularea unor cereri orale sau scrise în altă limbă decât cea oficială, ea nu obligă autoritățile să formuleze răspunsuri în limba regională sau minoritară utilizată în formularea cererii. Angajamentele statelor părți sunt limitate la situațiile în care utilizarea acestor limbi este rezonabil posibilă, ținând cont de consecințele financiare, de personal sau de forma în care pot să apară, câtă vreme aplicarea generală a unor astfel de garanții ale utilizării limbilor minoritare este nerealistă¹⁰⁶.

Autorii Cartei au considerat necesar să trateze într-un text distinct și problema folosirii limbilor minoritare și regionale în mass-media. Astfel, art. 11 stabilește că:

1. Părțile se angajează, pentru vorbitorii limbilor regionale sau minoritare, în zonele în care aceste limbi sunt folosite, în funcție de situația fiecărei limbi, în măsura în care autoritățile publice au, în mod direct sau indirect, competențe, atribuții sau un rol în acest domeniu, cu respectarea principiilor de independență și autonomie a mijloacelor de comunicare:

- a. în măsura în care radioul și televiziunea au caracterul de servicii publice:
 - i. să asigure crearea cel puțin a unei stații de radio și a unui canal de televiziune în limbile regionale sau minoritare; sau
 - ii. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unei stații de radio și a unui canal de televiziune în limbile regionale sau minoritare; sau
 - iii. să ia măsuri corespunzătoare pentru ca difuzorii să programeze emisiuni în limbile regionale sau minoritare;

106 *Op. cit.*, § 103.

- b.**
 - i. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unei stații de radio în limbile regionale sau minoritare; sau
 - ii. să încurajeze și/sau să faciliteze emiterea de programe de radio în limbile regionale sau minoritare, în mod periodic;
 - c.**
 - i. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea cel puțin a unui canal de televiziune în limbile regionale sau minoritare; sau
 - ii. să încurajeze și/sau să faciliteze difuzarea de programe de televiziune în limbile regionale sau minoritare, în mod periodic;
 - d.** să încurajeze și/sau să faciliteze realizarea și difuzarea de producții audio și audiovizuale în limbile regionale sau minoritare;
 - e.**
 - i. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea și/sau menținerea cel puțin a unui organ de presă în limbile regionale sau minoritare; sau
 - ii. să încurajeze și/sau să faciliteze publicarea de articole de presă în limbile regionale sau minoritare, în mod periodic;
 - f.**
 - i. să accepte costurile suplimentare ale mijloacelor de comunicare ce utilizează limbile regionale sau minoritare, atunci când legea prevede o asistență financiară, în general, pentru mijloacele de comunicare; sau
 - ii. să extindă măsurile existente de asistență financiară la producțiile audiovizuale în limbile regionale sau minoritare;
 - g.** să sprijine formarea jurnaliștilor și a personalului pentru mijloacele de comunicare ce utilizează limbile regionale sau minoritare.
- 2.** Părțile se angajează să garanteze libertatea de recepție directă a emisiunilor de radio și televiziune ale țărilor vecine realizate într-o limbă folosită într-o formă identică sau apropiată de o limbă regională sau minoritară și să nu se opună retransmiterii de emisiuni de radio și televiziune din țările vecine, realizate într-o astfel de limbă. Ele se angajează în plus să vegheze ca nici o restricție a libertății de expresie și a liberei circulații a informației într-o limbă folosită într-o formă identică sau apropiată de o limbă regională sau minoritară, să nu fie impusă presei scrise. Exercițarea libertăților menționate mai sus, atrăgând cu sine obligații și responsabilități, poate fi supusă anumitor formalități, condiții, restricții sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare într-o societate democratică, în interesul securității naționale, al integrității teritoriale sau al siguranței publice, al apărării ordinii și al prevenirii criminalității, al protecției sănătății sau al moralei, al protecției reputației sau al drepturilor altora, pentru împiedicarea divulgării informațiilor confidențiale, sau pentru garantarea autorității și al imparțialității puterii judecătorești.
- 3.** Părțile se angajează să vegheze ca interesele vorbitorilor limbilor regionale sau minoritare să fie reprezentate sau luate în considerare în cadrul structurilor eventual create, în conformitate cu legea, având ca sarcină garantarea libertății și a pluralității mijloacelor de comunicare.

Locul, timpul și modalitatea în care limbile regionale sau minoritare sunt utilizate în mass-media este crucial pentru protejarea acestora, câtă vreme în

condițiile de astăzi, nicio limbă nu poate supraviețui fără a putea să aibă acces la noile forme de comunicare în masă. În aceste context, deși zonele media au fost lărgite semnificativ de evoluția tehnicii, locul televiziunii este fundamental, iar un sprijin public pentru asigurarea folosirii limbilor minoritare și regionale în programe de televiziune este esențial, în condițiile în care segmentul acoperit de persoanele vorbitoare de alte limbi decât cea oficială este redus. În același timp, un astfel de sprijin public depinde în măsură esențială de puterea care este recunoscută zonei publice și guvernamentale în funcționarea posturilor de televiziune, cea mai facilă modalitate de asigurare a respectării acestei garanții fiind impunerea difuzării unor programe și în limbile minoritare sau regionale la licențierea societăților de televiziune¹⁰⁷.

Carta conține și prevederi menite să încurajeze folosirea limbilor minoritare sau regionale în activitatea culturală. Astfel, art. 12 prevede că:

1. În ceea ce privește activitățile și facilitățile culturale – în special biblioteci, videoteci, centre culturale, muzee, arhive, academii, teatre și cinematografe, precum și operele literare și producția cinematografică, folclorul, festivalurile, industria culturală, incluzând în special utilizarea de noi tehnologii – părțile se angajează, în zonele în care aceste limbi sunt folosite și în măsura în care autoritățile publice au competențe, puteri sau un rol în acest domeniu:

- a. să încurajeze formele de exprimare și inițiativele specifice limbilor regionale sau minoritare și să favorizeze diferite mijloace de acces la operele produse în aceste limbi;
- b. să favorizeze diferitele modalități de acces în alte limbi la operele produse în limbile regionale sau minoritare, sprijinind și dezvoltând activitățile de traducere, dublare, post-sincronizare și subtitrare;
- c. să favorizeze accesul în limbile regionale sau minoritare la operele produse în alte limbi, sprijinind și dezvoltând activitățile de traducere, dublare, post-sincronizare și subtitrare;
- d. să vegheze ca organismele însărcinate să întreprindă și să susțină diferite forme de activități culturale, să integreze într-o măsură adecvată, cunoașterea și folosirea limbilor și culturilor regionale sau minoritare în acțiune a căror inițiativă o au, sau pe care le sprijină;
- e. să favorizeze punerea la dispoziția organismelor însărcinate să întreprindă sau să susțină activități culturale, a unui personal cunoscător al limbii regionale sau minoritare, ca și al limbii (-lor) restului populației;
- f. să încurajeze participarea directă a reprezentanților limbilor regionale sau minoritare la demersurile de organizare a facilităților și de planificare a activităților culturale;
- g. să încurajeze și/sau să faciliteze crearea unuia sau mai multor organisme însărcinate să colecteze, depoziteze și să prezinte sau să publice operele realizate în limbile regionale sau minoritare;
- h. dacă este necesar, să creeze și/sau să promoveze și să finanțeze servicii de traducere și de cercetare terminologică, în vederea, în special, a menținerii și dezvoltării în fiecare limbă regională sau minoritară a

107 *Op. cit.*, § 110.

unei terminologii administrative, comerciale, economice, sociale, tehnologice sau juridice adecvate.

2. În ceea ce privește alte zone decât cele în care limbile regionale sau minoritare sunt, în mod tradițional, folosite, părțile se angajează să autorizeze, să încurajeze și/sau să prevadă, dacă numărul vorbitorilor unei limbi regionale sau minoritare justifică aceasta, activități sau facilități culturale adecvate, în conformitate cu paragraful precedent.

3. Părțile se angajează ca în politica lor culturală pe plan extern să acorde un loc corespunzător limbilor regionale sau minoritare și culturii pe care ele o exprimă.

Este evident că aceste obligații impuse statelor sunt incidente doar în măsura în care acestea dispun de mijloacele juridice și practice de a interveni în viața culturală. Totuși, lor li se cere în principal să se asigure că viața culturală acoperă și zona minorităților lingvistice, să încurajeze dezvoltarea unei vieți culturale în limbi regionale sau minoritare, precum și să asimileze în cultura națională creațiile în alte limbi decât cea oficială.

În fine, ultimul aspect al vieții cotidiene, cel al vieții economice, a condus la adoptarea art. 13 din Cartă care stipulează că:

1. În ceea ce privește activitățile economice și sociale, părțile se angajează, pentru ansamblul țării:

- a. să excludă din propria legislație, orice dispoziție care interzice sau limitează în mod nejustificat, folosirea limbilor regionale sau minoritare în documentele referitoare la viața economică sau socială, și, mai ales, în contractele de muncă și în documentele tehnice, cum ar fi instrucțiunile de utilizare a produselor sau a echipamentelor tehnice;
- b. să interzică introducerea în regulamentele interne ale întreprinderilor și în actele private a oricăror clauze ce exclud sau limitează folosirea limbilor regionale sau minoritare, cel puțin între vorbitorii aceleiași limbi;
- c. să se opună practicilor ce tind să descurajeze folosirea limbilor regionale sau minoritare în cadrul activităților economice și sociale;
- d. să faciliteze și/sau să încurajeze prin alte mijloace decât cele vizate în alineatul precedent, folosirea limbilor regionale sau minoritare.

2. În domeniul activităților economice și sociale, părțile se angajează, în măsura în care autoritățile publice sunt competente în zona în care limbile regionale sau minoritare sunt folosite, și dacă acest lucru este posibil:

- a. să definească, prin reglementările financiare și bancare, modalitățile ce permit, în condiții compatibile cu uzanțele comerciale, folosirea limbilor regionale sau minoritare la redactarea ordinilor de plată (cec, cambie etc.) sau a altor documente financiare sau, dacă este cazul, să vegheze la inițierea unui astfel de proces;
- b. în sectoarele economice și sociale aflate direct sub controlul lor (sectorul public) să realizeze acțiuni destinate să încurajeze folosirea limbilor regionale sau minoritare;
- c. să vegheze ca instituțiile sociale cum ar fi spitalele, căminele de bătrâni, azilurile să ofere posibilitatea de a primi și de a îngriji, în propria lor limbă, pe vorbitorii unei limbi regionale sau minoritare, care necesită îngrijiri din motive de sănătate, vârstă sau altele;

- d. să supravegheze, prin mijloace corespunzătoare, ca instrucțiunile de siguranță să fie înscrise și în limbile regionale sau minoritare;
- e. să facă accesibile în limbile regionale sau minoritare informațiile furnizate de autoritățile competente, în ceea ce privește drepturile consumatorilor.

În sistemele economice și sociale care caracterizează țările Consiliului European, interferența puterii publice în viața economică și socială este limitată în principal la funcția legislativă și de supraveghere. În aceste condiții, posibilitățile autorităților publice de a interveni pentru a asigura locul convenit limbilor minoritare sau regionale sunt inevitabil limitate. De aceea, art. 13 privește mai degrabă obligația de a adopta anumite măsuri care să încurajeze folosirea limbilor neoficiale și să limiteze puterea de interdicție a utilizării limbilor regionale sau minoritare.

Pe lângă aceste dispoziții, unica prevedere a Cartei care merită o atenție sporită este cea din art. 14 care privește schimburile transfrontaliere. Potrivit acestui text „*părțile se angajează: să aplice acordurile bilaterale și multilaterale existente care le angajează față de statele în care aceeași limbă este folosită într-o formă identică sau apropiată sau, dacă este necesar, să depună toate eforturile pentru a încheia astfel de acorduri, de natură să favorizeze contactele între vorbitorii aceleiași limbi din statele respective, în domeniile culturii, învățământului, informației, formării profesionale și educației permanente; să faciliteze și/sau să promoveze cooperarea transfrontalieră, în interesul limbilor regionale sau minoritare mai ales între autoritățile regionale sau locale din zonele în care aceeași limbă este folosită într-o formă identică sau apropiată*”. Cooperarea la care se referă acest text poate să se extindă în domenii precum ridicarea de școli, schimburi de elevi și studenți, recunoașterea reciprocă a diplomelor și calificărilor, organizarea în comun de activități culturale. Astfel, această dispoziție vine să indice statelor o modalitate destul de eficace și mai puțin costisitoare pentru îndeplinirea unora dintre obligații instituite în partea a III-a a Cartei, în special în raport de cele prevăzute de art. 8 și 13.

d) Opțiunile statului român privind aplicarea obligațiilor prezentate mai sus

Prin legea de ratificare a Cartei¹⁰⁸, România și-a exprimat opțiunile legate de aplicarea părții a III-a a Cartei către limbile cărora statul român a decis să le facă incidente aceste prevederi. Astfel, în raport de fiecare limbă în parte, s-a decis care dintre dispoziții sunt aplicabile.

3.2.2 *Tratatele și convențiile internaționale privind protejarea generală a drepturilor fundamentale. Dispoziții aplicabile în raport de drepturile minorităților naționale*

3.2.2.1 *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Minoritățile naționale în fața Curții Europene a Drepturilor Omului*

Adoptată la Roma în 1950 și ratificată de România în 1994, Convenția europeană a drepturilor omului a devenit, în mod incontestabil, tratatul internațional privind protejarea drepturilor fundamentale ale persoanei care a reușit să se apropie cel mai mult de obiectivele propuse odată cu adoptarea sa.

108 Este vorba despre *Legea nr. 282 din 24 octombrie 2007*, publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 752, din 6 noiembrie 2007.

Grație sistemului jurisprudențial creat prin activitatea prodigioasă a Curții Europene a Drepturilor Omului¹⁰⁹, Convenția europeană a devenit, cel puțin în ultima perioadă, cel mai util instrument invocat atât în fața instanțelor și organelor interne, cât și a CEDO de orice persoană care se consideră victimă a unei violări a drepturilor sale fundamentale.

Convenția nu are nicio dispoziție expresă care să vizeze situația drepturilor minorităților naționale de pe teritoriul statelor europene, însă conține drepturi, recunoscute oricărei persoane, dar care au incidență și în raport de situația minorităților naționale, cele mai importante din acest punct de vedere fiind dreptul la nediscriminare (art. 14 din Convenție), dreptul la un interpret în procedurile judiciare (art. 5 § 2, art. 6 § 1, art. 6 § 3 lit. a și e din Convenție), dreptul la libertatea de asociere (art. 11 din Convenție), dreptul la instrucție școlară (art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție) și drepturile cu caracter electoral (art. 3 din Protocolul nr. 1 la Convenție). Câtă vreme Convenția este, de departe, cel mai util instrument de luptă împotriva abuzurilor statelor, vom prezenta mai jos principalele linii tratate în jurisprudența Curții în raport cu interpretarea acestor prevederi în contextul protejării drepturilor minorităților naționale.

a) Interdicția discriminării potrivit art. 14 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului

Curtea europeană a precizat, ferindu-se să ofere o definiție foarte formală, că noțiunea de discriminare cuprinde în mod obișnuit cazurile în care un individ sau un grup este, fără nici o justificare obiectivă și rezonabilă, mai puțin bine tratat decât altul¹¹⁰. Cu alte cuvinte, într-o viziune modernă în care egalitatea persoanelor nu este neapărat antonimul discriminării, Curtea europeană a considerat că a face diferențe nu înseamnă a discrimina, iar art. 14 din Convenție nu interzice orice diferență de tratament în exercitarea drepturilor recunoscute¹¹¹. În consecință, pentru a se putea discuta despre discriminare, trebuie îndeplinite două condiții cumulative: existența unei diferențe de tratament și lipsa unei justificări obiective și rezonabile care să explice aceste diferențe de tratament. Tot instanța europeană a mai precizat, în raport de prima condiție, că pentru a determina existența unei diferențe de tratament, trebuie realizată o comparație între două persoane aflate în situații similare: o persoană reală aflată într-o anumită situație și o persoană ipotetică, ce face parte din alt grup, aflată în aceeași situație¹¹².

În general, o astfel de diferență de tratament constituie discriminare doar dacă este lipsită de o justificare obiectivă și rezonabilă, adică doar în măsura în care diferența de tratament instituită vizează un scop legitim și este proporțională cu scopul vizat¹¹³. Cu alte cuvinte, atunci când statul este în

109 Numită, în cele ce urmează, CEDO.

110 CEDO, hotărârea din afacerea lingvistică belgiană din 23 iulie 1968 la www.echr.coe.int.

111 F. Sudre, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, Iași, Polirom, 2006, p. 208; J.-F. Renucci, *Droit européen des droits de l'homme*, Editura L.G.D.J., Paris, 2001, p. 90-91.

112 CEDO, hotărârea Koua Poirrez c. Franța din 20 septembrie 2003, în R. Chiriță, *Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Culegere de hotărâri pe 2003*, Editura C.H. Beck, București, 2007, p. 232.

113 CEDO, hotărârea din afacerea lingvistică belgiană din 23 iulie 1968, precit.

măsură să ofere o justificare obiectivă, rezonabilă și proporțională cu scopul propus, el este în drept să creeze diferențe de tratament între diverse grupuri de persoane. În același timp, însă, până la acest moment, instanța europeană nu pare să fi dorit să includă în domeniul de aplicabilitate al art. 14 și discriminarea pozitivă și să instituie o astfel de sarcină suplimentară în sarcina statelor¹¹⁴, cu atât mai mult cu cât, în urmă cu ceva vreme, instanța europeană a afirmat în mod explicit că art. 14 nu implică discriminarea pozitivă¹¹⁵. În același timp însă, trebuie subliniat faptul că art. 14 nici nu interzice discriminarea pozitivă, pentru că, deși o astfel de măsură creează o diferență de tratament în contra intereselor unui grup care, prin raportare la grupul ce beneficiază de discriminarea pozitivă se află într-o poziție dezavantajoasă, o astfel de diferență de tratament poate fi justificată rezonabil și obiectiv tocmai de ideea ce a stat la baza apariției discriminării pozitive¹¹⁶.

Dacă acestea sunt criteriile generale după care se determină existența unei discriminări¹¹⁷, rămâne să vedem modul special în care aceste criterii se aplică în raport de discriminarea fondată pe rasă sau pe originea etnică. În acest domeniu, trebuie subliniat întreit faptul că unica condiție de existența unei discriminări este doar existența unei diferențe de tratament pe baza originii etnice sau rasiale, Curtea europeană admitând faptul că diferențele de tratament bazate pe criterii de rasă sau de etnie nu pot fi justificate vreodată, considerându-se că discriminarea rasială este cea mai odioasă formă de discriminare¹¹⁸.

Astfel, pot fi considerate drept acte contrare prevederilor art. 14 din Convenție două categorii generale de acte ale unor persoane ori autorități¹¹⁹: actele de *discriminare directă*, care constau în punerea unei persoane într-o poziție de inferioritate față de alte persoane aflate în situația sa, aparținând altui grup etnic¹²⁰; actele de *discriminare indirectă* care, la rândul lor sunt de trei feluri: acte care, fără să creeze o discriminare directă, fiind în aparență neutre, duc la

114 În același sens, a se vedea F. Sudre, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, precit., p. 209.

115 CEDO, hotărârea Chapman c. Marea Britanie din 18 ianuarie 2001 la www.echr.coe.int.

116 O. De Schutter, *The Prohibition of Disability-Based Discrimination under the Instruments of the Council of Europe*, course outline, Național University of Ireland, Faculty of Law, p. 9.

117 Pentru mai multe detalii asupra condițiilor generale, a se vedea C. Bârsan, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*, Editura CH Beck, București, 2006., vol. I; R. Chiriță, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*, Editura CH Beck, București, 2007., vol. II, p. 229-239.

118 CEDO, hotărârea Timichev c. Rusia din 13 decembrie 2005 în R. Chiriță, *Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Culegere de hotărâri pe 2005*, Editura C.H. Beck, București, 2007, p. 365-366.

119 O. De Schutter, *The Prohibition of Discrimination under European Human Rights Law*, European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, raport din 2005, p. 16.

120 Spre exemplu, refuzul unui comerciant de vinde un produs unui rom, din cauza originii sale etnice ori rasiale sau refuzul unui primar de a discuta posibilitatea concesiunii unui teren către o societate în vederea realizării unor investiții din cauza originii etnice maghiare a acționarilor societății.

constatarea unei practici generale care conduce la punerea, în concret, a unui grup etnic ori rasial într-o poziție dezavantajoasă¹²¹; acte care nu vizează un grup anume, dar care produc efecte în principal asupra unui grup anume de persoane¹²²; acte prin care un grup de persoane este exceptat de la aplicarea unei reguli generale și de care profită ceilalți¹²³.

Precum toate celelalte dispoziții ale Convenției europene, și art. 14 impune două tipuri de obligații în sarcina statelor membre ale Consiliului European: obligații negative, constând în obligația de a se abține de la anumite acte, și obligații pozitive, constând în obligația de a adopta anumite măsuri. Obligația negativă a statului impusă prin prevederile art. 14 este cea de a nu supune nicio persoană aflată sub jurisdicția sa unei discriminări. În consecință, statul are obligația ca, prin toate autoritățile sale, să nu adopte nicio o normă juridică, să nu pronunțe nicio hotărâre judecătorească și să nu emită niciun act administrativ în cuprinsul căruia originea etnică a unei persoane să producă consecințe defavorabile pentru aceasta. Obligațiile pozitive ale statului sunt acelea de a adopta toate reglementările necesare protejării tuturor persoanelor contra unor măsuri discriminatorii, sancționării penale a faptelor grave de discriminare, măsuri legislative ce trebuie însoțite de o activitate concertată a organelor de justiție pentru asigurarea aplicării la situații reale a acestor norme juridice.

Cu privire la acest din urmă aspect, precizăm faptul că România a ratificat Protocolul nr. 12 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului¹²⁴ și a recunoscut „*competenta Comitetului pentru Eliminarea tuturor formelor de Discriminare Rasială de a primi și examina plângeri (comunicări) provenind de la persoane care se află în jurisdicția statului român și care susțin că sunt victime ale încălcării de către România a vreunui dintre drepturile prevăzute în Convenția Internațională privind Eliminarea tuturor formelor de Discriminare Rasială*”¹²⁵.

b) Dreptul la un interpret în procedurile judiciare, potrivit art. 5 și 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului

- 121 Spre exemplu, o astfel de situație a fost constatată de către Curtea europeană într-o speță recentă legată de discriminarea rasială a romilor cu privire la educația școlară. Marea Cameră a Curții a constatat că, în Republica cehă, peste jumătate dintre copiii care învață în școli speciale, în care gradul de educație realizat este minim, sunt de origine romă, deși populația romă nu depășește 5 procente din totalul populației. În aceste condiții, deși, în raport cu situația reclamantului care a introdus plângerea, nu părea să existe vreun act fâțiș de discriminare, decizia de plasare a acestuia în școala specială părănd a fi justificată neutru, instanța europeană a constatat existența unei discriminări, întrucât statul ceh nu a putut să explice procentul imens de copii romi care ajuns să frecventeze astfel de forme de învățământ (Marea cameră a CEDO, hotărârea D.H. și alții c. Republica Cehă din 13 noiembrie 2007, la www.echr.coe.int).
- 122 De pildă, într-o astfel de categorie s-ar putea situa o decizie de a impune impozite mai ridicate în sarcina persoanelor cu peste 5 copii, cunoscut fiind că mare parte a familiilor atât de numeroase sunt de origine romă.
- 123 Spre exemplu, prin excluderea maghiarilor de la posibilitatea de a promova în cadrul armatei, în urma unui ordin care creează o astfel de excepție.
- 124 *Protocolul 12 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului* a fost ratificat prin legea nr. 103/2006, publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 376 din 2 mai 2006.
- 125 *Legea 612/2002*, publicată în *Monitorul Oficial, Partea I*, nr. 851/2002, pentru formularea unei declarații privind recunoașterea de către România a Comitetului pentru Eliminarea Discriminării Rasiale, conform art. 14 din ICERD.

Art. 6 al Convenției, care garantează dreptul la un proces echitabil, precum și art. 5 § 2 din Convenție, care vizează drepturile procedurale ale unei persoane private de libertate, nu cuprinde nicio prevedere specială relativă la situația utilizării limbii unei minorități naționale în fața justiției. Totuși, aceste texte cuprind dispoziții relative la situațiile în care este obligatorie utilizarea altei limbi decât cea oficială pentru diferite acte procedurale atunci când una dintre persoanele implicate în cadrul procedurii nu cunoaște într-o măsură suficientă limba oficială a statului. În consecință, aceste prevederi ale Convenției pot viza o persoană aparținând uneia dintre minoritățile naționale, însă doar în măsura în care persoana în cauză nu cunoaște în mod suficient limba oficială a statului în care se desfășoară procedura judiciară. Aprecierea acestui fapt rămâne de competența instanței naționale, care beneficiază de o anumită marjă de apreciere controlată de organele de jurisdicție instituite de către Convenție¹²⁶. În aprecierea gradului de cunoaștere a limbii procedurii de către cel acuzat, instanțele pot ține cont de mai multe elemente, între care cele mai relevante sunt naționalitatea, cetățenia și locul de rezidență al persoanei în cauză, pentru a se evita cereri de acordare a unui interpret cu rol dilatatoriu ori șicanator.

Conținutul concret al acestui drept al persoanei care nu cunoaște limba oficială a statului, indiferent de cetățenia sa, diferă după cum procesul în care apare ca parte este unul penal sau unul civil.

În materie penală, dreptul la un interpret este cuprins în prevederile art. 5 § 2, aplicabil cu ocazia oricăror proceduri de privare de libertate a unei persoane, precum și între prevederile art. 6 § 3 lit. a) și e) care sunt incidente în cadrul procedurilor penale pe fond. Art. 5 § 2 obligă autoritățile să comunice oricărei persoane private de libertate, indiferent de motivul privării de libertate, într-o limbă pe care aceasta o înțelege motivele pentru care este privată de libertate. La rândul său, art. 6 § 3 lit. a) obligă autoritățile să comunice oricărei persoane acuzată oficial de comiterea unei infracțiuni, într-o limbă pe care aceasta o înțelege, natura și motivele de drept și de fapt pe care se bazează acuzația îndreptată împotriva sa. În ambele situații, stabilirea limbii pe care o înțelege persoana vizată se realizează la nivel real și nu teoretic, fiind indiferentă cetățenia persoanei în cauză, care însă nu are recunoscut dreptul de a alege limba în care se face informarea atunci când cunoaște mai multe limbi¹²⁷. În fine, art. 6 § 3 lit. e) recunoaște oricărei persoane care nu cunoaște suficient limba oficială a statului, dreptul de a beneficia, în mod gratuit, de serviciile unui interpret. Acest drept trebuie recunoscut nu doar pentru faza de judecată a procesului penal, ci pe tot parcursul procedurii penale, incluzând și faza de urmărire penală¹²⁸.

Handicapul lingvistic de care suferă persoana căreia îi este recunoscut acest drept se poate referi atât la dificultățile acesteia de a înțelege limba

126 Comisia Europeană a Drepturilor Omului, *decizia din 7 decembrie 1978, plângerea nr. 8124/77*, în „*Digest on the Strasbourg Case-Law relating to the European Convention on Human Rights*” nr. II, p. 916.

127 M. Macovei, *Un guide sur la mise en oeuvre de l'article 5 de la Convention européenne des Droits de l'Homme*, Editura Conseil de l'Europe, Strasbourg, 2003, p. 52.

128 CEDO, hotărârea Luedicke, Belkacem și Koç c. Germania din 28 noiembrie 1978; hotărârea Öztürk c. Germania din 21 februarie 1984.

oficială, cât și la dificultățile ei de a vorbi sau de a scrie în limba oficială, caz în care se impune asigurarea dreptului la un interpret pentru acele faze ale procedurii în care persoanei acuzate i se cere ori are dreptul de a se exprima¹²⁹. Această obligație implică traducerea atât a actelor existente la dosarul cauzei, cât și celor discutate cu ocazia audierilor orale desfășurate în cauză. Astfel, în raport de partea orală a procedurii, inculpatului trebuie să i se traducă integral dezbaterile care au loc în fața judecătorului, precum și declarațiile martorilor și a celorlalte persoane audiate, mai puțin în situația în care inculpatul nu se prezintă la audieri¹³⁰. Obligația de a traduce există inclusiv pentru faza pronunțării hotărârii judecătorești, întrucât lipsirea, chiar dacă temporară, a inculpatului de posibilitatea de a cunoaște decizia care s-a luat cu privire la el nu poate fi nicidecum socotită drept un element care să caracterizeze o bună administrare a justiției¹³¹. În privința fazei scrise a procedurii, s-a precizat faptul că nu este necesară traducerea tuturor actelor procedurale întocmite, ci doar a celor necesare pentru ca inculpatul să înțeleagă exact acuzarea care i se aduce și cele necesare pregătirii apărării sale¹³². De asemenea, mai trebuie precizat că, dacă cel acuzat nu cunoaște suficient limba procedurii, dreptul său la un interpret nu poate fi negat de faptul că avocatul acestuia cunoaște și vorbește limba în cauză¹³³.

În materie civilă, multe din regulile impuse în privința dreptului la un interpret în penal, nu primesc aceeași recunoaștere. Astfel, pentru a da câteva exemple, s-a decis că dreptul la un proces echitabil nu este violat atunci când o persoană este citată în cadrul unei proceduri desfășurată într-o limbă pe care nu o cunoaște, însă dispune de timpul și facilitățile necesare pentru a asigura traducerea documentelor¹³⁴. De asemenea, s-a constatat lipsa încălcării dreptului la un proces echitabil și atunci când partea este însoțită de o persoană, soția sa, care cunoaște limba procedurii și i-a fost permis să îi traducă¹³⁵ sau atunci când avocatul părții cunoaște limba în care se desfășoară judecata¹³⁶. Aceasta nu înseamnă însă inexistența unui drept la un interpret în materie civilă, chiar dacă determinările sale sunt mult reduse față de materia penală,

129 R. Chiriță, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*, precit., vol. I.

130 Cass. fr., s. pen., decizia Barbie din 3 iunie 1988, în M. Fabre; A. Gouron-Mazel, *Convention européenne des droits de l'homme. Application par le juge français*, Editura Litec, Paris, 2000, p. 132.

131 CEDO, hotărârea Cuscani c. Marea Britanie din 24 septembrie 2002.

132 CEDO, hotărârea Kamasinski c. Austria din 19 decembrie 1989.

133 J. Velu, R. Ergec, *La Convention européenne des droits de l'homme*, Editura Bruylant, Bruxelles, 1999, p. 507.

134 Comisia Europeană a Drepturilor Omului, decizia din 9 decembrie 1981, plângerea nr. 9099/80, în *Décisions et Rapports de la Commission européenne des droits de l'homme*, nr. 27, p. 212.

135 Comisia Europeană a Drepturilor Omului, decizia din 10 decembrie 1979, plângerea nr. 7952/77, în *Digest on the Strasbourg Case-Law relating to the European Convention on Human Rights*, nr. II, p. 412.

136 Comisia Europeană a Drepturilor Omului, decizia din 23 mai 1966, plângerea nr. 1794/63, în *Annuaire de la Convention européenne des droits de l'homme*, nr. IX, p. 179.

însă jurisprudența instanței europene este încă destul de puțin dezvoltată în această materie.

c) Libera asociere a minorităților naționale potrivit art. 11 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului

Din punct de vedere al domeniului de incidență, libertatea de asociere presupune dreptul de a crea o asociație¹³⁷, dreptul acesteia de a-și desfășura activitatea¹³⁸ și dreptul persoanelor fizice de a fi membri ai asociației, prin aderarea la aceasta și desfășurarea activității în cadrul acesteia¹³⁹. În raport cu asociațiile de protejare a intereselor minorităților naționale, Curtea europeană a afirmat constant că, simplul fapt al situației când aceste asociații au obiective contrare celor oficiale ale statului, precum solicitările de autonomie sau independență a unor teritorii ale statului, nu este suficient pentru ca autoritățile să poată interzice activitatea lor, în măsura în care asociația vizează atingerea acestor scopuri într-o manieră perfect compatibilă cu democrația. Doar în măsura în care există probe ale faptului că asociația încearcă să-și atingă obiective prin mijloace violente ori nedemocratice, se pot dispune măsuri care să afecteze activitatea asociației¹⁴⁰.

În privința creării de partide politice, Curtea europeană a stabilit că, în principiu, astfel de partide nu pot fi interzise prin prevederile Convenției, cu excepția situației în care partidul este constituit numai pe baze etnice, criteriul de admitere în rândurile partidului fiind unul exclusiv etnic, iar obiectivele partidului fiind exclusiv etnice¹⁴¹. Pe de altă parte, art. 11 permite, în situații excepționale, ca activitatea unui partid să fie interzisă, dacă aceasta contravine principiilor de funcționare a unei democrații. Considerarea unui partid ca fiind contrar ordinii democratice nu trebuie confundată cu interdicția partidelor de a avea ca și obiective **modificarea sistemului constituțional**, în măsura în care aceasta se realizează prin mijloace pașnice și democratice.

137 Spre exemplu, constituie o ingerință în exercitarea dreptului de a crea o asociație nu numai refuzul de a o înregistra, ci și întârzierea repetată și nejustificată de autorizare a funcționării acesteia (CEDO, hotărârea Ramazanova și alții c. Azerbaidjan, hotărârea din 1 februarie 2007, la www.echr.coe.int).

138 În consecință, refuzul reautorizării unei asociații constituie o ingerință în dreptul acesteia garantat prin prevederile art. 11 (CEDO, hotărârea Biserica Scientologică din Moscova c. Rusia din 5 aprilie 2007, la www.echr.coe.int)

139 De aceea, o interdicție cu privire la exercitarea dreptului de vot, aplicată unei persoane din cauza apartenenței sale la o asociație politică, este o ingerință în dreptul garantat prin art. 11 (CEDO, hotărârea Zdanoka c. Letonia din 17 iunie 2004, în R. Chiriță, *Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Culegere de hotărâri pe 2004*, Editura C.H. Beck, București, 2007, p. 279).

140 CEDO, hotărârea İzmir Savaş Karşıtları Derneği și alții c. Turcia din 2 martie 2006, în R. Chiriță, *Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Culegere de hotărâri pe 2006*, Editura C.H. Beck, București, 2007, p. 434.

141 CEDO, decizia Artyomov c. Rusia din 7 decembrie 2006, în R. Chiriță, *Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Culegere de hotărâri pe 2006*, precit., 2007, p. 442. Această decizie nu trebuie însă interpretată în sens contrar, întrucât Curtea nu a afirmat vreodată că o legislație ce permite existența unor partide etnice ar fi contrară vreunei prevederi din Convenție. Pe de altă parte, decizia citată a Curții nici măcar nu ar trebui interpretată prea general, întrucât se referea la o situație specială din acest punct de vedere, cea din Rusia, iar partidul în discuție viza protejarea intereselor rușilor, nu cele ale vreunei minorități.

Curtea consideră că art. 11 permite constituirea de asociații și partide politice care să urmărească și modificarea Constituției, cu condiția ca acest lucru să se petreacă prin acțiuni democratice¹⁴². Astfel, în raport de dizolvarea unui partid pe motiv că avea drept scop separarea teritorială a Bulgariei, Curtea a afirmat că nu este nerezonabil ca autoritățile să fi suspectat faptul că o parte dintre membrii partidului susțin teze separatiste și un calendar politic care să includă autonomia sau secesiunea regiunii locuite de macedoneni. Totuși, Curtea a amintit că un partid politic poate promova schimbarea legislației sau a structurii legale ori constituționale a unui stat, dacă sunt respectate două condiții: mijloacele utilizate să fie cele legale și democratice, iar schimbările să se poată concilia cu principiile democratice fundamentale. Chiar presupunând că partidul dorește o secesiune a teritoriului bulgar, Curtea a considerat că, într-o societate democratică, astfel de idei pot fi susținute pe scena politică, cât timp mijloacele utilizate sunt pașnice și legale, chiar dacă ideea poate să pară șocantă pentru o bună parte a populației. Faptul că programul partidului reclamant poate fi contrar principiilor constituționale bulgare nu înseamnă că acesta este contrar și principiilor democratice¹⁴³.

d) Dreptul la instrucție școlară în limba minorităților potrivit art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție

Art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenție garantează dreptul la instrucție școlară tuturor persoanelor. Acest text nu face însă niciun fel de referire la limba în care se desfășoară instruirea persoanei și la problemele legate de acest aspect. În jurisprudență, Curtea a adoptat deocamdată o interpretare restrictivă a acestor prevederi, decizând că, atâta vreme cât dreptul la instrucție școlară este formulat în termeni negativi – *nimănui nu i se poate refuza dreptul de instruire* – această dispoziție nu implică obligația statelor de a organiza sau finanța instituții de învățământ pentru un anumit grup determinat de persoane¹⁴⁴. În consecință, s-a hotărât că prima frază a art. 2 din Protocolul nr. 1 garantează în primul rând dreptul de acces la instituțiile de învățământ existente la un moment dat, fără niciun fel de restricție nejustificată¹⁴⁵, și de a obține recunoașterea oficială a studiilor efectuate¹⁴⁶.

e) Drepturile electorale ale minorităților naționale în lumina art. 3 din Protocolul nr. 1

Articolul 3 al Primului protocol adițional la Convenție impune părților contractante să organizeze, la intervale rezonabile, alegeri libere prin scrutin secret, în condiții care să asigure libera expresie a voinței cetățenilor asupra alegerii corpului legislativ. În raport de situația minorităților naționale în cursul unor alegeri legislative, Curtea a precizat că art. 3 din Protocolul nr. 1 nu

142 CEDO, hotărârea Partidul Democrației și Evoluției și alții c. Turcia 26 aprilie 2005, în R. Chiriță, *Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Culegere de hotărâri pe 2005*, precit, p. 279.

143 CEDO, hotărârea Uniunea organizațiilor macedonene Ilinden – Pirin și altele c. Bulgaria din 20 octombrie 2005.

144 CEDO, hotărârea afacerea lingvistică belgiană din 23 iulie 1968, la www.echr.coe.int.

145 CEDO, hotărârea Timichev c. Rusia din 13 decembrie 2005, în R. Chiriță, *Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Culegere de hotărâri pe 2005*, precit, p. 365.

146 CEDO, hotărârea Kjeldsen și alții alții c. Danemarca, hotărârea din 7 decembrie 1976, la www.echr.coe.int.

impune statelor să instituie sisteme prin care orice minoritate lingvistică să poată obține reprezentanți electorali care să vorbească în organul legislativ limba minoritară¹⁴⁷.

Întrucât art. 3 din Protocolul nr. 1 nu garantează doar dreptul de a vota în cadrul scrutinelor legislative, ci și dreptul de a candida la astfel de alegeri, Curtea a admis faptul că acest drept poate fi supus unor limitări. Un exemplu de astfel de limitări implicite este cel al limitării dreptului de a candida de cunoașterea limbii oficiale a statului în cauză. Curtea a considerat că obligația impusă de legea internă viza un scop legitim, dat fiind că orice stat are un interes legitim ca funcționarea sistemului său instituțional, care presupune utilizarea limbii oficiale, să fie cât mai bună. Totuși, dreptul oricărei persoane de a-și depune candidatura pe listele electorale nu trebuie să poată fi afectat în mod arbitrar. În consecință, decizia care constată nerespectarea unor condiții de eligibilitate trebuie luată de un organ care să prezinte un minim de garanții contra arbitrarului, fiind necesar ca acest organ să poată fi considerat imparțial¹⁴⁸.

3.2.2.2 Tratatul de constituire a Uniunii Europene

În art. II-82 al acestuia se prevede că Uniunea trebuie să respecte diversitatea culturală, religioasă și lingvistică a cetățenilor săi. Cu toate că acest text recunoaște existența unor minorități pe teritoriul statelor membre ale Uniunii, nu rezultă cu claritate din exprimarea textului în ce măsură acesta impune și anumite obligații în sarcina statelor membre, neclaritatea acestui aspect fiind determinată și de lipsa vreunei soluții a Curții de Justiție a Comunităților Europene pronunțată sub acest aspect până în momentul de față¹⁴⁹.

3.2.2.3 Convenția Națiunilor Unite pentru reprimarea tuturor formelor de discriminare rasială

Aceasta cuprinde mai multe clauze de nediscriminare raportate la exercitarea tuturor drepturilor prevăzute în Carta universală a drepturilor omului. În lipsa unor prevederi speciale față de cele existente în art. 14 din Convenția europeană a drepturilor omului, acest text are o incidență redusă pentru situația din România.

3.2.3 Acte adoptate în cadrul organismelor internaționale la care România este parte

Pe lângă tratatele internaționale menționate mai sus și ratificate de către România dreptul internațional în materia drepturilor fundamentale mai cuprinde și o sumă de acte adoptate în cadrul unor organisme internaționale la care statul român este parte. Cu excepția directivelor Uniunii Europene, restul documentelor au valoare de recomandare pentru autoritățile naționale ale

147 CEDO, hotărârea Mathieu-Mohin și Clerfayt c. Belgia din 2 martie 1987, la www.echr.coe.int.

148 CEDO, hotărârea Podkolzina c. Letonia din 9 aprilie 2002, în R. Chiriță, *Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Culegere de hotărâri pe 2002*, Editura C.H. Beck, București, 2007, p. 228.

149 I. Pogany, „Minority Rights and the Roma of Central and Eastern Europe”, în *Human Rights Law Review*, 2006, p. 7.

statelor membre, însă sunt importante pentru analiza stadiului dreptului internațional în materie prin faptul că acestea tind să creeze un numitor comun în domeniu. Numărul acestor documente adoptate de către organisme precum ONU sau Consiliul Europei este de ordinul sutelor, fiind astfel imposibil să facă toate obiectul unei analize cu caracter exhaustiv. Cele mai importante din aceste, prezentate în ordine cronologică, sunt următoarele:

a) *Recomandarea nr. 1203 (1993) a Adunării parlamentare a Consiliului Europei privind situația romilor în Europa.* Între alte recomandări, Adunarea parlamentară sugerează statelor europene să asigure, în cadrul instituțiilor de studiu al muzicii, studierea muzicii rome.

b) *Recomandarea nr. 1275 (1995) a Adunării parlamentare a Consiliului Europei privind lupta împotriva rasismului, xenofobiei, antisemitismului și intoleranței.* Textul adoptat impune statelor membre ale Consiliului Europei să creeze organe centrale destinate luptei împotriva rasismului, xenofobiei, antisemitismului și intoleranței, care să aibă capacitatea de a examina plângeri individuale și a aplica sancțiuni. De asemenea, se recomandă adoptarea unor măsuri de acordare a sprijin judiciar eficient oricărei persoane care se consideră victimă a unor astfel de manifestări pentru ca aceasta să poată urma căile legale de redresare a situației sale.

c) *Recomandarea nr. 1277 (1995) a Adunării parlamentare a Consiliului Europei privind emigranții, minoritățile etnice și mass-media.* Aceasta recomandă, între altele, statelor membre ale Consiliului Europei să pună în practică cu o mai mare forță legislația ce sancționează rasismul și xenofobia prin mass-media și, acolo unde este cazul, să adopte astfel de legislații și să analizeze, pe calea unor studii realizate, calitatea modului de tratare a situației minorităților în mass-media.

d) *Recomandarea nr. 1353 (1998) a Adunării parlamentare a Consiliului Europei privind accesul minorităților la educație școlară.* Aceasta impune, cu titlul de recomandare, statelor să se asigure de faptul că persoanele aparținând unei minorități lingvistice au acces eficace la instituții de învățământ cu predare în limba maternă, în vederea pregătirii pentru admiterea la instituțiile universitare și post-universitare. De asemenea, se recomandă statelor membre ca tuturor cetățenilor să le fie recunoscută posibilitatea de studia limba proprie și cultura lor la nivel universitar, iar persoanele aparținând unor minorități lingvistice trebuie încurajate prin politici de stat să urmeze cursuri universitare atât în statul lor, cât și peste granițe, prin promovarea recunoașterii mutuale a studiilor, în special în cazul statelor vecine. În fine, se mai recomandă statelor să asigure posibilitatea persoanelor aparținând unor minorități naționale de a susține în limba maternă examenele de admitere la universitate.

e) *Recomandarea nr. 1773 (2006) a Adunării parlamentare a Consiliului Europei privind utilizarea limbilor minorităților în emisiunile de televiziune.* Printre altele, actul european recomandă statelor membre să se asigure de faptul că persoanele aparținând unei minorități naționale sau care utilizează o limbă minoritară au acces la emisiunile posturilor de televiziune publică.

f) *Rezoluția nr. 1563 (2007) a Adunării parlamentare a Consiliului Europei privind combaterea antisemitismului în Europa.* Prin aceasta se recomandă statelor membre ale Consiliului Europei să aplice cu vigoare legislația penală

care sancționează faptele de violență fizică sau verbală împotriva populației de origine evreiască, în special în raport de violențele fizice și de cele verbale prilejuite de manifestări sportive. De asemenea, se recomandă, între altele, urmărirea penală și sancționarea partidelor care promovează un discurs anti-semitic.

g) *Recomandarea CM/Rec(2008)5 a Consiliului de Miniștri a statelor membre ale Consiliului Europei privind politicile publice legate de situația romilor.* Pe linia politicii generale a organismelor europene, Consiliul recomandă tuturor statelor să adopte o legislație specifică împotriva discriminării, să creeze organe publice de luptă împotriva discriminării care să promoveze tratamentul egal al cetățenilor și să asiste victimele actelor de discriminare, precum și să se asigure că o astfel de legislație este pusă în practică. Consiliul recomandă, de asemenea, ca, măcar în materie civilă și administrativă, sarcina probei cu privire la existența unui act de discriminare să fie împărțită între persoana care se pretinde victimă a unui act de discriminare și cel acuzat de comiterea acestuia. În plus, statele trebuie să se asigure că legislația internă nu permite impunitatea pentru infracțiunile determinate de mobiluri rasiale sau etnice, iar victimele unor astfel de infracțiuni trebuie încurajate să se adreseze poliției sau autorităților competente.

5. Lista drepturilor recunoscute membrilor minorităților naționale

Ca și concluzie a capitolului precedent, în raport de enumerarea unei sume a drepturilor de care beneficiază persoanele ce aparțin unor minorități naționale, subliniem o dată în plus că aceste persoane se bucură, în aceleași condiții ca toți cetățeni români, de o sumă de drepturi și libertăți constituționale de la dreptul la viață la dreptul la un proces echitabil, de la libertatea de circulație la dreptul la muncă.

Drepturile specifice minorităților naționale, care le sunt recunoscute doar persoanelor ce fac parte din aceste comunități sunt, în raport de convențiile și tratatele internaționale la care România este parte și în raport cu legislația română aplicabilă, următoarele:

- dreptul la nediscriminare în exercitarea unui drept legitim
- dreptul la utilizarea limbii materne, ce include:
 - dreptul la utilizarea limbii materne în raporturile cu administrația
 - dreptul de a studia limba maternă
 - dreptul la utilizarea limbii materne în justiție
 - dreptul la utilizarea limbii materne în raporturile publice
 - dreptul la utilizarea limbii materne în raporturile private
- dreptul la identitate
- dreptul la reprezentare în organele legiuitoare

Mai special privită problema, prin raportare la drepturile prevăzute în Convenția cadru privind protecția minorităților naționale, exprimarea acestor drepturi în legislația română se poate sintetiza în următorul tabel, care are ca punct central drepturile recunoscute prin Convenția Cadru referitoare la protecția minorităților naționale.

Convenția Cadru referitoare la Protecția Minorităților Naționale	Constituția Română	Principalele acte normative interne
Art. 3.1. Dreptul persoanei de a alege să fie tratată ca o persoană aparținând minorității naționale	– nu există prevedere	– nu există prevederi
Art. 4.1. Garantarea egalității în fața legii a persoanelor aparținând minorităților naționale Art. 4.2. Adoptarea de măsuri în vederea promovării, în toate domeniile vieții economice, sociale, politice și culturale, egalitatea deplină dintre persoanele aparținând minorităților și majoritatea	– art. 16 – art. 30	– Ordonanța de Guvern nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, ulterior modificată și completată prin Legea 48/2002, OG 77/2003, Legea 27/2004, Legea 324/2006 – Ordonanța de Urgență nr. 31/2002 privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii, modificată prin Legea 107/2006 și prin revizuirea Codului penal
Art. 5. Păstrarea culturii și a elementelor esențiale ale identității: religia, limba, tradițiile și patrimonial cultural. 5.2. Abținerea de la politici sau practici de asimilare	– nu există prevedere	– Hotărârea Guvernului nr. 111/2005
Art. 6.1. Încurajarea spiritului de toleranță și multiculturalismului. 6.2. Măsuri pentru protejarea persoanelor care ar putea fi victime ale violenței din cauza identității lor etnice, culturale, etc.	– nu există prevedere	– art. 75 din Codul penal – art. 317, 318 din Codul penal
Art. 7. Libertatea de asociere	– art. 40 – art. 62 alin. 2	– art. 4, alin. 1 din Legea pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului nr. 68/992 – art. 92 din Legea privind desfășurarea alegerilor locale nr. 67/2004
Art. 8. Libertatea religioasă	– art. 29	– Legea nr. 289/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor
Art. 9. Libertatea de exprimare	– art. 30	Nu există prevederi specifice minorităților

Art. 10. Dreptul la folosirea limbii minoritare în viața publică și privată	– art. 120 alin. 2	– Legea administrației publice locale nr. 215/2001 – Hotărârea de Guvern nr. 1206 din 27 noiembrie 2001 art. 82, alin. 4 din Legea audiovizualului nr. 504/2002
Art. 11. Dreptul la folosirea numelui și prenumelui în limba minoritară. 11.2. Dreptul de a expune în limba minoritară însemne, inscripții și alte informații cu caracter privat. 11.3. Dreptul de expunere a denumirilor străzilor, indicațiilor topografice deopotrivă în limba minoritară	– nu există prevedere	– Legea privind folosirea limbii române în locuri, relații și instituții publice nr. 500/2004 – art. 91 din Legea privind statutul funcționarilor publici nr. 188/1999
Art.12. Eforturi în domeniul educației și cercetării pentru încurajarea cunoașterii culturii, istoriei, religiei și limbii minorităților și majorității.	– nu există prevedere	– Hotărârea Guvernului nr. 111/2005
Art. 13. Dreptul la instituții de educație în limba minoritară	– art. 32	– art. 123 din Legea nr. 85/1995 privind învățământul
Art. 14. Dreptul la învățătură în limba minoritară	– art. 32	– art. 118 din Legea nr. 85/1995 privind învățământul
Art.15. Participarea minorităților la viața culturală, socială și economică și la treburile publice.	– nu există prevedere	– Hotărârea Guvernului nr. 111/2005

6. Recomandări cu privire la măsuri legislative de adaptare a legislației privind minoritățile. Către un Cod al minorităților

Față de cele expuse mai sus, considerăm că sistemul de protejare al drepturilor minorităților naționale realizat în cadrul sistemului de drept român prezintă o serie de deficiențe. Chiar dacă, spre deosebire de alte materii, cadrul legal intern nu cunoaște contradicții între mai multe prevederi legislative, iar actele juridice internaționale au fost transpuse în dreptul intern cu destul de multă fidelitate, sistemul juridic creat nu reușește să creeze toate instrumentele juridice necesare asigurării unei respectări depline a drepturilor de care se bucură membrii comunităților minorităților naționale.

În consecință, considerăm oportună formularea următoarelor recomandări, ținând cont și de recomandările făcute de instituțiile internaționale de control a respectării prevederilor actelor internaționale ratificate¹⁵⁰:

150 Avem în vedere în special Rezoluția CM/ResCMN(2007)8 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind implementarea de către România a Convenției cadru privind minoritățile naționale, adoptată la 23 mai 2007.

- Adoptarea unei legi a minorităților naționale sau a unui cod al minorităților naționale, care să regrepeze toate prevederile legale în materie, astăzi extrem de disparate în diverse acte normative care reglementează aspecte generale ale vieții sociale
- Unificarea instituțiilor cu competențe în domeniul protejării și promovării drepturilor persoanelor aparținând comunităților minorităților naționale într-o singură instituție ale cărei atribuții și competențe să asigure o politică de protecție reală în acest domeniu, ținând cont de faptul că:
 - o bună parte dintre instituțiile existente la acest moment au atribuții care se suprapun peste cele ale altor organe ale administrației centrale;
 - atribuțiile acestora fie nu sunt specificate în actele constitutive, fie sunt privite la un nivel extrem de general, fără asigurarea unei posibilități reale de intervenție, care să conducă la adoptarea unor măsuri cu rezultate concrete și vizibile;
 - lipsa unor obiective ale acestor instituții ce pot face obiectul unui control;
 - lipsa unor sancțiuni pentru neatingerea obiectivelor propuse, acolo unde acestea sunt descrise;
 - lipsa oricărui sistem de monitorizare, la nivel guvernamental, al aplicării de către România, prin organele sale administrative, a legislației internaționale în materie, în special a Convenției Europene a Drepturilor Omului și a Convenției cadru pentru protejarea minorităților naționale, care să poată conduce la impunerea unor sancțiuni în sarcina funcționarilor publici sau a organelor de stat cu o activitate defectuoasă în materie.
- Adoptarea unor strategii naționale de protejare a drepturilor minorităților, ale cărei obiective să fie realiste, determinate obiectiv și care să conțină sancțiuni în cazul neatingerii obiectivelor la momentul anticipat.
- Modificarea legislației actuale cu privire la interdicția discriminării, ținând cont următoarele aspecte:
 - Legislația română în vigoare nu reglementează în mod explicit noțiuni precum segregarea, discriminarea prin asociere, ordinul de a discrimina, incitarea la discriminare, complicitatea la discriminare, în condițiile în care acte internaționale la care România este parte impun o astfel de obligație;¹⁵¹
 - Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării nu se poate auto-sesiza cu fapte de discriminare, astfel încât multe dintre acestea, făcute publice pe diverse căi, rămân nesancționate.¹⁵²

151 În interpretarea reprezentanților CNCD reglementările oficiale care explicitează aceste noțiuni sunt următoarele: Ordonanța Guvernului 137/2000 (art. 2 alin. 1; art. 2 alin. 3; art. 2 alin. 4) și Constituția României, art. 20 alin. 1. Cf.: *Raportul CNCD 2007*, p. 6.

152 Conform raportului amintit, dat publicității ulterior elaborării prezentului material, în anul 2007, membrii CNCD s-au autosesizat în 19 cazuri. Cele mai multe dintre aceste cazuri au vizat criteriul etniei (9), categoria socială și apartenența la o naționalitate (3), gen (2), limbă și orientare sexuală (1). Cf.: *Raportul CNCD 2007*, p. 51.

- Punerea în aplicare reală a legislației interne existente, în special în următoarele domenii:
 - Exercițarea dreptului la identitate și a dreptului de a folosi limba maternă a minorităților naționale reduse ca număr și a minorității rome
 - Restituirea bunurilor ce au aparținut comunităților religioase ale minorităților naționale, prin aplicarea legislației existente
 - Respectarea obligației de utilizare a limbilor minoritare în activitatea organelor administrative locale;
 - Sancționarea penală a formațiunilor politice și a liderilor politici ce promovează un discurs bazat pe ură etnică și rasială;
 - Sancționarea penală sau contravențională a oricărei manifestări rasiste, xenofobe sau incitatoare la ură rasială ori etnică realizată în public, mai ales în cazul în care impactul asupra publicului este ridicat, precum în cazul în care impactul asupra publicului este ridicat, precum în cazul unor astfel de discursuri promovate prin presă sau în activitatea suporterilor echipelor de fotbal;

6 Concluzii

În urma analizei legislației internaționale și naționale cu privire la drepturile minorităților așa cum acestea sunt prevăzute pot fi ușor trase trei concluzii.

Prima dintre acestea vizează modul în care reglementările legale interne sunt repartizate. Astfel, trebuie menționat *a priori*, după cum reiese și din structura lucrării, că dreptul român nu duce deloc lipsă de norme legale care să regleze situația minorităților naționale. În aceste condiții, cu greutate s-ar putea afirma că dreptul minorităților ar fi unul lacunar. Cu toate acestea, reglementările legale existente sunt extrem de disparate, ele fiind cuprinse în textul a numeroase acte ale legiuitorului. Fără a pleca de la premisa că acesta reprezintă un aspect negativ în materie, considerăm că sistemul disparat de organizare poate avea repercusiuni la nivelul receptării efective a conținutului normelor juridice. Avem în primul rând în vedere principalul scop al acestor reglementări și anume crearea unui cadru legislativ clar și coerent care să permită o protecție efectivă și eficientă a drepturilor cetățenilor aparținând minorităților naționale. Or, o protecție eficientă presupune, cu necesitate, asigurarea exercitării efective a acestor drepturi. Suntem de părere că, pentru a putea fi exercitate efectiv de destinatarii lor, drepturile trebuie să fie cunoscute de către aceștia. Aceasta implică în primul rând ca legile care garantează aceste drepturi să fie accesibile publicului vizat. În aceste condiții, suntem de părere că o structurare unitară a reglementărilor legale în materie ar fi de preferat. Conținutul prevederilor legale ar fi mult mai ușor de receptat dacă acestea ar fi grupate într-un tot unitar. De aceea, propunem *de lege ferenda* crearea unui Cod al Minorităților care să cuprindă toate normele legale existente în prezent cu privire la drepturile minorităților. Totodată, credem că în cazul în care normele juridice ar fi organizate în așa fel, aceasta ar facilita procesul lor de „actualizare”. Altfel spus, alinierea progresivă a normelor juridice interne la

cele internaționale, precum și coroborarea normelor de drept intern între ele, ar îmbunătăți simțitor în cazul creării unui unic Cod.

O a doua concluzie se raportează la principalii destinatari ai conținutului reglementărilor legale interne în materia dreptului minorităților. Astfel, în ciuda faptului că Constituția – legea fundamentală a statului – garantează, fără nici un fel de distincție bazată pe naționalitate, drepturile cetățenilor aparținând tuturor minorităților naționale, numeroasele legi speciale în materie se referă cu precădere la minoritățile maghiară și romă. Fără a pierde din vedere faptul că în România aceste două minorități sunt cele care predomină, considerăm că prin referirea strict la ele se periclitează dreptul la identitate al celorlalte minorități. Făcând din nou apel la prevederile constituționale, pare să se fi pierdut din vedere faptul că potrivit art. 6 din legea fundamentală, este garantată protecția dreptului la identitate al cetățenilor aparținând minorităților, indiferent de naționalitate. Având astfel în vedere acest articol, coroborat cu principiile nediscriminării și a egalității în drepturi între cetățeni, credem că referirea punctuală la o minoritate sau alta este lipsită de sens. Mai mult decât atât, considerăm că aceasta constituie o diferență de tratament juridic nejustificată care poate avea consecințe nefaste, în sensul negării dreptului la identitate a cetățenilor aparținând celorlalte minorități. Propunem *de lege ferenda* corelarea reglementărilor legale speciale cu cele constituționale și organice, în sensul eliminării referirilor punctuale la o naționalitate minoritară.

Ultima observație pe care o avem de făcut după studiul efectuat în paralel asupra reglementărilor legale naționale și internaționale în paralel, vizează modul de receptare al acestora din urmă în dreptul intern. Astfel, considerăm că dispozițiile legislative privind drepturile minorităților din dreptul internațional au fost transpuse în dreptul român în general prin intermediul legilor speciale. Deci, din punct de vedere teoretic, nu credem că se ridică nici un fel de probleme.

Cu toate acestea, lucrurile stau cu totul altfel la nivelul implementării practice. În primul rând dorim să reiterăm în acest context ideea afirmată cu prilejul primei concluzii, potrivit căreia o protecție eficientă și efectivă a drepturilor minorităților presupune crearea unui cadru în care acestea să poată fi exercitate. Considerăm că în prezent, în România, existența unui astfel de cadru ridică mari semne de întrebare. În acest sens, ne referim pentru început la organismul care, deși a fost special creat în acest scop – Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării – acesta a fost până în prezent sesizat de aproximativ 20 de ori în 2007 pentru atingeri aduse drepturilor minorităților¹⁵³. Mai mult decât atât, marea majoritate a sesizărilor provin din partea unor organizații non-guvernamentale, nu de la persoanele ale căror drepturi au fost efectiv lezate. În opinia noastră, acest aspect se datorează în principal faptului că cetățenii aparținând minorităților naționale nu își cunosc drepturile. În acest context reiterăm propunerea *de lege ferenda* făcută cu prilejul primei concluzii. Totodată, considerăm că ar fi absolut necesar și firesc, având în vedere scopul pentru care a fost creat – combaterea discriminării – ca CNCD-ul

153 Conform raportului CNCD, dat publicității ulterior elaborării prezentului material, în cursul anului 2007 plângerile pe criteriul de etnie au fost în număr de 82, de naționalitate în număr de 39 și pe criteriul de limbă 7. Vezi *Raportul CNCD 2007*, p.34

să aibă clar stipulată de lege prerogativa de a se autosesiza vis-a-vis de diverse fapte de discriminare. Practic vorbind, în lipsa unei asemenea prerogative și având în vedere situația actuală de necunoaștere a publicului la care am făcut referire, este absolut imposibilă garantarea efectivă și eficientă a dreptului la nediscriminare al minorităților.

Aceasta este și poziția Curții Europene a Drepturilor Omului, care în repetate rânduri, a condamnat statul român pentru nesancționarea numeroaselor fapte de discriminare a cetățenilor aparținând minorităților naționale.

În opinia noastră este inacceptabil ca și după aceste condamnări, autoritățile române să nu efectueze nici un fel de demers concret în sensul garantării efective a drepturilor minorităților. Cu alte cuvinte, dreptul intern a „absorbit” formele impuse de dreptul internațional, lăsându-le fără fond. *De lege ferenda* propunem deci crearea fondului ca substanță a formei, în primul rând prin lărgirea prerogativelor organismelor competente. De asemenea, credem că un asemenea demers ar impune o informare mai bună a titularilor drepturilor ocrotite și totodată, sancționarea celor care nu se conformează prevederilor legale în materie.

Ca și concluzie globală, credem că este de maximă urgență și trebuie situat pe primul loc în ierarhia propunerilor noastre crearea unui mecanism de protecție efectivă a drepturilor minorităților – fondul, grefat pe formele deja existente. În caz contrar, aceste prevederi legale ce reprezintă nucleul protecției datorate de stat, riscă să fie vide de substanță.

Bibliografia

- C. Bârsan, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*, Editura CH Beck, București, 2006
- R. Chiriță, *Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Culegere de hotărâri pe 2002*, Editura C.H. Beck, București, 2007
- R. Chiriță, *Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Culegere de hotărâri pe 2003*, Editura C.H. Beck, București, 2007
- R. Chiriță, *Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Culegere de hotărâri pe 2004*, Editura C.H. Beck, București, 2007
- R. Chiriță, *Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Culegere de hotărâri pe 2005*, Editura C.H. Beck, București, 2007
- R. Chiriță, *Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Culegere de hotărâri pe 2006*, Editura C.H. Beck, București, 2007
- R. Chiriță, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*, Editura CH Beck, București, 2007
- D. Crowe, *A History of Gypsies of Eastern Europe and Russia*, St. Martin's Griffin, New York, 1999
- Șt. Daneș, *Drept penal – Partea generală*, Editura Sylvi, București 2001
- M. Fabre; A. Gouron-Mazel, *Convention européenne des droits de l'homme. Application par le juge français*, Editura Litec, Paris, 2000
- A. Fraser, *The Gypsies*, Blackwell, Oxford, 1995

- Gh. Iancu, *Problema minorităților etnice din România în documente ale Societății Națiunilor (1923-1932)*, Editura Napoca, Cluj-Napoca, 2002
- D. Kenrik, G. Puxon, *The Destiny of Europe's Gypsies*, Chatto and Heinemann, London, 1972
- M. Macovei, *Un guide sur la mise en oeuvre de l'article 5 de la Convention européenne des Droits de l'Homme*, Editura Conseil de l'Europe, Strasbourg, 2003
- M. Mandache, M. Matache, C. Mihalache și M. Morteau, *Protecția legală împotriva discriminării și politicile publice față de romi*, Editura ECA, București, 2007
- I. Pogany, „Minority Rights and the Roma of Central and Eastern Europe”, în *Human Rights Law Review*, 2006
- J.-F. Renucci, *Droit européen des droits de l'homme*, Editura L.G.D.J, Paris, 2001
- O. De Schutter, *The Prohibition of Discrimination under European Human Rights Law*, European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, 2005
- F. Sudre, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, Iași, Polirom, 2006
- S. E. Tănăsescu, *Principiul egalității în dreptul românesc*, Editura All Beck, București 1999
- V. Tismăneanu, D. Dobrin, C. Vasile (ed.), *Raport Final al Comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România*, Editura Humanitas, București, 2007
- J. Velu, R. Ergéc, *La Convention européenne des droits de l'homme*, Editura Bruylant, Bruxelles, 1999

Buletinul Oficial
Monitorul Oficial

Raportul anual Romani CRISS, 2003-2004

Raportul CNCD 2007

Rapport explicatif sur la Convention cadre sur la protection des minorités, Editura Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1995

Rapport explicatif sur la Charte européenne sur les langues régionaux or minoritaires, Ed. du Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1993

Raportul periodic al Comisiei Europene cu privire la Progresele României în procesul de aderare, 2004

DALMA JÁNOSI

Cadrul instituțional privind protecția minorităților naționale din România

Introducere

Obiectivul acestui studiu este de a prezenta instituțiile existente în România, care au ca obiect de activitate drepturile minorităților naționale, promovarea bunelor relații interetnice ori combaterea discriminării. Pe lângă prezentarea instituțiilor, materialul evidențiază atât rezultatele cât și unele probleme cu care aceste instituții se confruntă.

După căderea comunismului, problematica minorităților a devenit un subiect important, dar și controversat, atât pe planul dezbaterii publice, cât și pe cel al agendei politice. Rezultatele la care s-a ajuns au fost obținute prin multe eforturi, ele fiind încă departe de a fi finale. În primul rând, în decembrie 1989 se înființa Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (UDMR) care își propunea „*apărarea și reprezentarea intereselor comunităților maghiare*”¹. Prin prezența sa, UDMR a inițiat sau a contribuit la realizarea unor proiecte de lege, acte normative, și chiar strategii guvernamentale, care au condus la îmbunătățirea situației comunității maghiare, dar și a celorlalte grupuri etnice. În al doilea rând, pe parcursul anilor 1990, presiunea internațională a avut un efect benefic asupra statutului minorităților naționale, România fiind monitorizată continuu în această perioadă. Așadar, aspirând la aderarea la Consiliul European, România, a adoptat o nouă lege electorală care permite prezența câte unui reprezentant în Camera Deputaților al fiecărei minorități naționale care nu reușește să obțină acest obiectiv prin alegeri.

Încă din 1991, într-o declarație, Guvernul României și-a exprimat dorința de a respecta egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor, incluse fiind și persoanele aparținând minorităților naționale, favorizându-se păstrarea identității lor etnice, lingvistice, culturale și religioase. Totuși, abia în 1993 se înființa (prin HG 137/1993) Consiliul pentru Minoritățile Naționale, având statut de organism consultativ al Guvernului României și fiind compus din acele organizații care aveau reprezentare parlamentară, cât și un reprezentant cu rang de secretar de stat sau director general în ministerele de specialitate. În cadrul acestui Consiliu funcționa Secretariatul Tehnic, condus de un secretar, numit prin ordin de către Secretariatul General al Guvernului. Acest consiliu era folosit de către autorități ca un bun element de imagine, „*gândit ca o tentativă de izolare al UDMR din punct de vedere politic și propagandistic*”². La scurt timp

1 www.rmdsz.ro.

2 *Raport privind politicile publice în domeniul minorităților naționale și etnice din România*, 2005.

după înființarea acestuia, Uniunea Democrată a Maghiarilor se auto-suspenda din Consiliu, după care și reprezentanții romilor renunțau la participare, Consiliul pierzând astfel din credibilitate.

În 1997 HG 137/1993 este abrogată prin Legea 17/1997 care prevede înființarea tot în cadrul Guvernului României, a Departamentului pentru Protecția Minorităților Naționale (DPMN). Acesta este condus de un ministru delegat pe lângă Primul Ministru, iar în structura sa cuprinde și un Oficiu Național pentru Integrarea Socială a Romilor. Se înființează și 5 birouri teritoriale ale DPMN în Constanța, Cluj Napoca, Drobeta Turnu Severin, Suceava și Arad, ultimul fiind neoperațional. Se reorganizează și Consiliul pentru Minoritățile Naționale ca alianță a organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, sub denumirea de Consiliul Minorităților Naționale (organism consultativ al DPMN, de data aceasta fără participarea reprezentanților ministerelor³.) Cele mai importante atribuții al Consiliului Minorităților Naționale (CMN) sunt următoarele: propune spre aprobare ministrului delegat pe lângă Primul Ministru pentru minoritățile naționale, repartizarea fondurilor alocate în bugetul de stat pentru organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale; înaintază departamentului propuneri în scopul soluționării mai eficiente a problemelor ce intră în competența sa.

În 1997 se înființează Instituția Avocatul Poporului, prin Legea nr. 35/1997, ca autoritate independentă de orice autoritate publică. Deși stipulată prin prevederile constituționale încă din 1991, Avocatul Poporului intră în atribuții doar în toamna anului 1997. Principalul scop este apărarea drepturilor și libertăților cetățenilor împotriva abuzului sau ingerințelor autorităților publice. Institutul cuprinde în structura sa un Departament privind problemele minorităților, cultele și mass-media.

În 1998 Direcția pentru Minorități din cadrul Ministerului Educației Naționale se transformă în Direcție Generală, condusă de un secretar de stat.

În 2000, DPMN este reorganizat ca structură din cadrul Ministerului Informațiilor Publice, cu denumirea de Departamentul pentru Relații Interetnice.

Constituția României prevede egalitatea tuturor cetățenilor indiferent de rasă, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială. De asemenea, legislația în domeniul nediscriminării prevede înființarea unui organism independent, Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD), fapt realizat în 2002, în baza Ordonanței 137/2000 privind prevenirea și combaterea tuturor formelor de discriminare.

În 2003 este reorganizat Departamentul pentru Relații Interetnice, subordonat Primului Ministru, aflat în coordonarea Secretariatului General al Guvernului. De asemenea, în toamna anului 2007 începe să funcționeze Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, legea privind înființarea ei fiind adoptată încă din 2001.

Existența acestor structuri este dovada eforturilor pe care România le-a depus împreună cu reprezentanții minorităților și ai societății civile pentru a oferi condiții mai adecvate și drepturi egale minorităților naționale. Îmbunătă-

3 Attila Markó, *Evoluția sistemului de promovare a relațiilor interetnice de la crearea Consiliului Minorităților Naționale în 1993*, în: „Sistemul complementar de protecție a drepturilor omului și combaterea discriminării în România”, Editura Universității Transilvania, Brașov, 2004.

țirea cadrului instituțional este un proces care nu se încheie, activitățile de consolidare a cadrului de protecție trebuind să continue, pentru că instituțiile reprezintă una dintre pârgurile esențiale prin care putem preveni și combate actele de intoleranță care persistă în fiecare societate.

Departamentul pentru Relații Interetnice (DRI)

Departamentul pentru Relații Interetnice este o instituție guvernamentală, fără autoritate juridică, în subordinea Primului Ministru, și sub coordonarea Secretariatului General al Guvernului. Departamentul are misiunea de a promova diversitatea etnică din România prin consolidarea și lărgirea cadrului de protecție oferit societății multiculturale. În acest scop are următoarele atribuții principale (conform HG 111/2005):

- elaborează și supune Guvernului spre aprobare strategii și politici pentru păstrarea, afirmarea și dezvoltarea identității etnice a persoanelor aparținând minorităților naționale;
- elaborează proiecte de legi și alte acte normative din domeniul său de activitate;
- avizează proiecte de lege și alte acte normative, care au incidență asupra drepturilor și îndatoririlor persoanelor aparținând minorităților naționale;
- monitorizează aplicarea actelor normative interne și internaționale referitoare la protecția minorităților naționale;
- stimulează dialogul majoritate – minorități naționale în vederea îmbunătățirii actului decizional și a măsurilor de implementare;
- promovează și organizează programe privind garantarea, păstrarea, exprimarea, promovarea și dezvoltarea identității etnice, culturale, lingvistice și religioase a persoanelor aparținând minorităților naționale;
- sprijină realizarea unor programe sau activități interetnice inițiate de organizații, asociații, fundații sau instituții publice, pe bază de proiecte;
- stabilește și menține relații cu organizații neguvernamentale din țară și din străinătate, precum și cu organisme și instituții internaționale cu activitate în domeniul minorităților naționale și al combaterii discriminării pe criterii etnice;
- menține legături permanente și colaborează cu autoritățile administrației publice locale, prin reprezentanți cu competențe teritoriale, în vederea identificării problemelor specifice și soluționării acestora;
- sprijină cercetările științifice în domeniul relațiilor interetnice, prin menținerea de contacte și colaborarea cu organizații, instituții și personalități din domeniu.

Departamentul pentru Relații Interetnice este condus de un secretar de stat, ajutat de doi subsecretari de stat, numiți prin decizie a Primului Ministru. În cadrul Departamentului își desfășoară activitatea și reprezentanții teritori-ali. Reprezentanțele se află la Cluj Napoca, Constanța, Drobeta Turnu Severin, Suceava, la care se mai adaugă după 2005 încă două, cele din Timișoara și Miercurea Ciuc.

Una dintre atribuțiile Departamentului este colaborarea cu Consiliul Minorităților Naționale, un organism consultativ al Guvernului care funcționează în baza HG 589/2001, cu completările ulterioare, și este format din câte trei reprezentanți ai organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale reprezentate în Parlamentul României. Organizațiile membre ale CMN sunt:

- Uniunea Democrată a Maghiarilor din România
- Forumul Democrat al Germanilor din România
- Partida Romilor Social-Democrată
- Uniunea Sârbilor din România
- Uniunea Armenilor din România
- Uniunea Democrată a Tătarilor Turco-Musulmani din România
- Uniunea Democrată Turcă din România
- Uniunea Ucrainenilor din România
- Uniunea Culturală a Rutenilor din România
- Uniunea Polonezilor din România Dom Polski
- Uniunea Democrată a Slovacilor și Cehilor din România
- Uniunea Bulgară din Banat-România
- Comunitatea Rușilor Lipoveni din România
- Federația Comunităților Evreiești din România
- Uniunea Croaților din România
- Asociația Macedonenilor din România
- Asociația Liga Albanezilor din România
- Uniunea Elenă din România
- Comunitatea Italiană din România.

Prin intermediul Departamentului, organizațiilor CMN le sunt repartizate fonduri ce au ca destinație sprijinirea activităților lor, de la administrarea sediilor până la editarea cărților, proiectelor educaționale și culturale intracomunitare. Bugetul alocat de DRI în anul 2005 a inclus suma de 26.443.400 lei noi pentru sprijinirea celor 19 organizații membre ale Consiliului Minorităților Naționale, sumă care a crescut în ultimii ani, ajungând în 2008 la 65.700.000 lei noi. De asemenea, DRI ca structură guvernamentală, are la dispoziție fonduri alocate anual de la bugetul de stat pentru a sprijini proiecte interetnice. Bugetul alocat pentru finanțarea unor proiecte a crescut de la an la an. (Fig. 1) Dacă în anul 2004 DRI a gestionat un buget de 1.500.000 de lei noi în 2007 și 2008 bugetul alocat a ajuns la 4.000.000 de lei.

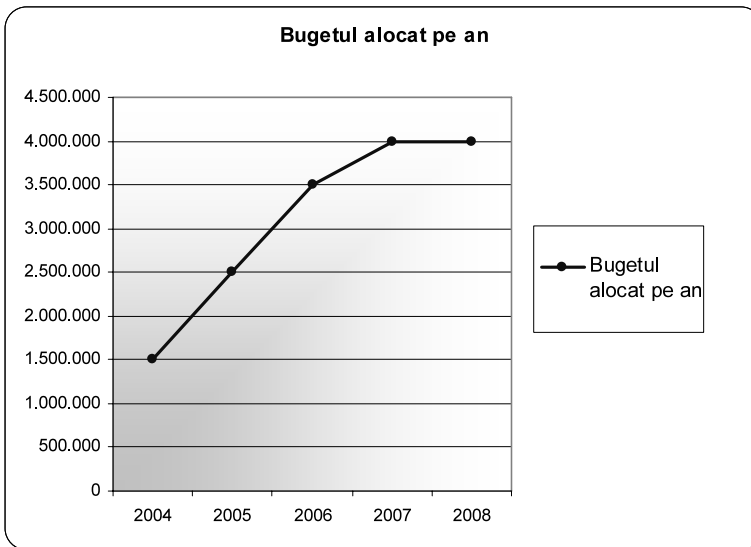

Fig 1: Creșterea bugetului alocat pe an Direcției de Relații Interetnice

Din acest buget Departamentul a finanțat mai mult de 70 de proiecte anuale. (Tabel 1).

Anul	2005	2006	2007	2008
Numărul total de programe și proiecte	75	106	107	87

Tabel 1. Numărul total al proiectelor finanțate și a programelor desfășurate în parteneriate

Proiectele realizate în acești ani se axează pe domeniile culturii și educației, editarea sau traducerea unor cărți pentru minoritate/majoritate, prezentarea culturii și a tradiției prin teatre, expoziții, festivaluri etc. Departamentul pune accent pe implicarea generației tinere, finanțând programe comune cu tineri aparținând majorității și minorității, pentru încurajarea dialogului intercultural, dialogul între majoritate și minoritate. De asemenea, se preocupă și de implicarea minorităților în probleme actuale importante ale vieții publice, motiv pentru care au existat și acțiuni care aveau ca temă cunoașterea legislației europene, informarea asupra fondurilor existente în Uniunea Europeană, ori informarea asupra politicilor publice existente pentru minorități în România.

Colaborarea între DRI și societatea civilă are o mare importanță prin legătura pe care o menține cu societatea civilă activă în domeniul drepturilor omului în general și al minorităților naționale, prin consultările și realizarea programelor și proiectelor comune. Astfel, Departamentul devine punctul de legătură între autorități și societatea civilă.

În afara elaborării de proiecte și stabilirea de parteneriate, Departamentul mai are o altă funcție importantă – elaborarea de acte normative, de exemplu propunerea spre ratificare a Cartei Europene a Limbilor regionale și minori-

tare, instrument juridic al Consiliului Europei, semnat de România în 1995 și ratificat în mai 2008. DRI a inițiat proiectul de Hotărâre a Guvernului pentru organizarea și funcționarea Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale (înființat în toamna anului 2007); proiectul de lege al statutului minorităților naționale care ar crea un cadru al legilor existente în domeniu, demers inițiat de asemenea de DRI în anul 2005, și care a întâmpinat mari dificultăți, fiind încă în prelucrare la comisiile speciale ale Camerei Deputaților. De asemenea, a semnat un protocol cu Ungaria, pentru efectuarea unor studii comune, în curs de realizare prin Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale și instituțiile omoloage maghiare.

Exemplele menționate anterior indică atât efortul depus de către DRI pentru îmbunătățirea situației minorităților naționale în România, cât și rezultatele obținute în urma încercărilor de îmbunătățire a cadrului legislativ și instituțional.

Agencia Națională pentru Romi (ANR)

Pe baza tipologiei lui Horváth și Sacco⁴, minoritățile naționale existente în România pot fi grupate în trei categorii distincte, care sunt foarte diferite din punct de vedere al integrării sociale, politice și economice. De asemenea, aceste grupuri sunt foarte diferite și în nevoile lor, numărul, gradul mobilizării politice și obiectivele politice. Aceste trei categorii sunt: romii, grupurile minoritare reduse numeric, și minoritatea maghiară. Până în anul 2003 în România modul de abordare era unitar față de minoritățile naționale. În cadrul reorganizării Guvernului din anul 2003 prin OUG 64/2003, Oficiul pentru Problemele Romilor este preluat de Secretariatul General al Guvernului. În 2004 Oficiul pentru Problemele Romilor este preluat de la Secretariatul General al Guvernului de către Departamentul pentru Relații Interetnice. Totodată este preluată și Unitatea de Implementare a programului PHARE „Sprijin pentru strategia de îmbunătățire a situației romilor”, pentru ca în anul 2005 să se înființeze Agenția Națională pentru Romi (ANR). ANR este o structură guvernamentală care preia activitatea Oficiului pentru Problemele Romilor inclusiv responsabilitățile și angajamentele privind minoritatea romilor. Din 2003, cu înființarea ANR, putem vorbi de o abordare mai sensibilă, o abordare pluralistă față de nevoile și cerințele minorității rome.

Principala atribuție a instituției este elaborarea politicii și strategiei Guvernului în privința protecției drepturilor minorității romilor. Conform HG 78/2004 privind organizarea și funcționarea Agenției Naționale pentru Romi, aceasta lucrează pe diferite domenii cum ar fi evaluarea nevoilor comunităților de romi, reabilitarea locuințelor și mediului înconjurător în zonele locuite de romi, programe de formare și reconversie profesională, programe cu finanțare guvernamentală sau în parteneriat pentru asigurarea condițiilor minime de locuit. ANR sprijină tinerii romi în vederea angajării și monitorizează evoluția profesională a tinerilor romi cu studii superioare, identifică soluții pentru includerea romi-

4 István Horváth, Alexandra Sacco, *De la o abordare unitară la o abordare pluralistă. Îmbunătățirea politicilor publice destinate minorităților*, în Bíró, Anna-Mária și Petra Kovács (Edit.), „Diversitatea în acțiune: Managementul local public al comunităților multietnice din Europa Centrală și de Est”, Budapesta, 2001, p. 243–271.

lor în sistemul asigurărilor de sănătate, sau desfășoară campanii de depistare TBC, infecțiilor HIV/SIDA, afecțiunilor dermatologice, bolilor cu transmitere sexuală. De asemenea, lucrează la elaborarea programelor în domeniul reducerii ratei șomajului în rândul cetățenilor de etnie romă, programe de combatere a discriminării în mass-media, acționează pentru respectarea drepturilor fundamentale ale omului, a drepturilor civile, politice și sociale în rândul minorității romilor. Analizează fenomenul „copiii străzii”, posibilitățile de organizare a unor instituții de învățământ primar, secundar și profesional pentru romi, inițiază proiecte culturale de reconstrucție a identității romilor, precum și promovarea participării liderilor romi la procesul de luare a deciziilor politice cu impact asupra vieții economice și sociale a comunităților.

Din punct de vedere al structurii Agenția este condusă de un președinte cu rang de secretar de stat, numit prin decizie a Primului Ministru, la propunerea ministrului pentru coordonarea Secretariatului General al Guvernului. (conform completării HG. 1124/2005).

Agenția lucrează pe patru nivele:

1. Comitetul mixt de implementare și monitorizare, a cărui atribuție este să răspundă de organizarea, planificarea, coordonarea și controlul activităților pentru aplicarea Strategiei de îmbunătățire a situației romilor. Comitetul este format din președintele ANR cu rang de secretar de stat, secretarii de stat din ministerele responsabile pentru aplicarea acestei strategii.
2. Comisiile ministeriale pentru romi se subordonează Comitetului mixt de implementare și monitorizare.
3. Birourile județene pentru romi sunt structuri organizate la nivel județean, se subordonează Comitetului mixt de implementare și monitorizare. Birourile județene sunt numite și Regiuni de Dezvoltare, și sunt câte 8: Regiunea 1 Nord – Est cu sediul la Iași; Regiunea 2 Sud – Est cu sediul la Brăila; Regiunea 3 Sud – Muntenia cu sediul la Călărași; Regiunea 4 Sud – Vest Oltenia cu sediul la Craiova; Regiunea 5 Vest cu sediul la Timișoara; Regiunea 6 Nord-Vest cu sediul la Cluj-Napoca; Regiunea 7 Centru cu sediul la Alba Iulia; și Regiunea 8 București-Ilfov cu sediul la București.
4. Experții locali pentru problemele romilor funcționează la nivelul primăriilor și sunt responsabili pentru desfășurarea pe plan local a acțiunilor de îmbunătățire a situației romilor. Ei se subordonează atât birourilor județene, cât și primarului.

(Politici publice pentru romi în România 2002-2005)

De la înființare, Agenția a reușit să încheie parteneriate cu structurile care implementează politici publice în domeniu, cu ministerele de resort, cu instituții guvernamentale și neguvernamentale, naționale și internaționale, a încheiat protocoale și memoranduri de colaborare cu Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă, Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, Banca Mondială, Secretariatul General al Guvernului, ca să amintim doar câteva. A reușit să implementeze programe precum PHARE, Fondul de Dezvoltare Instituțională (IDF Grant), acord încheiat pe o perioadă de 3 ani, cu Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare al cărui scop este de a întări capacitatea instituțională a ANR și a autorităților centrale și locale, care dezvoltă și implementează programe de incluziune socială, dar nu pot fi uitate nici efor-

turile depuse pentru a micșora distanța dintre majoritate și romi, prin campania de mediatizare inițiată în 2008 în parteneriat cu DRI.

Deceniul de incluziune a romilor 2005-2015 este un program interguvernamental, conceput pentru combaterea sărăciei, mărirea nivelului public de conștientizare asupra situației romilor și coordonarea acțiunilor guvernelor și organizațiilor internaționale în parteneriat cu societatea civilă romă. Este o încercare de a sparge cercul vicios al sărăciei, prin oferirea de posibilități reale pentru populația de etnie romă de a se implica ea însăși în aspectele economice și sociale ale vieții publice⁵. În perioada 1 iulie 2005 – 1 iulie 2006 ANR a deținut președinția Deceniului. Obiectivul acestui program este tocmai sprijinirea romilor în aceste probleme ale incluziunii sociale.

Soluții la problemele cu care se confruntă romii zi de zi nu sunt ușor de identificat. Cele mai mari probleme apar în domeniile educației, respectiv plasamentul pe piața muncii, probleme care au nevoie de mai mulți ani pentru a putea vorbi despre soluționări eficiente. Aceste soluții, mai presus de orice, trebuie să fie acceptabile pentru ambele părți, soluții pe care și romii le pot considera ale lor, nefiind impuse unilateral.

În concluzie, ca rezultat al negocierilor politice, înființarea Agenției Naționale pentru Romi reprezintă o importantă realizare în ceea ce privește vizibilitatea și creșterea interesului pentru îndeplinirea angajamentelor Guvernului României, referitoare la procesul de îmbunătățire a situației romilor și reducerea decalajelor dintre populația romă și societate în ansamblu⁶.

Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale (ISPMN)

Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale s-a înființat prin Ordonanța Guvernului 121/2000, aprobată prin Legea 396/2001, și funcționează conform prevederilor Hotărârii Guvernului 893/2007. Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale funcționează ca instituție publică, cu personalitate juridică în subordinea Guvernului și sub coordonarea Departamentului pentru Relații Interetnice.

Scopul Institutului este studierea și cercetarea inter și pluridisciplinară a păstrării, dezvoltării și exprimării identității etnice, aspectelor sociologice, istorice, culturale, lingvistice, religioase sau de altă natură ale minorităților naționale și ale altor comunități etnice din România⁷. Institutul este condus de un președinte, ajutat de un vicepreședinte, numiți pe o perioadă de 5 ani pe bază de concurs organizat în cadrul Departamentului pentru Relații Interetnice, de către Secretariatul General al Guvernului și cu avizul Consiliului Minorităților Naționale. În activitatea sa, Președintele este ajutat de un Consiliu Științific Consultativ format din cinci cercetători din cadrul Institutului, numiți prin ordin al acestuia care se întâlnesc în ședință cel puțin o dată pe lună. Finanțarea cheltuielilor curente și de

5 *Raport un an de președinție – Deceniul de incluziune a romilor*, 2006, la <http://www.anr.gov.ro/site/Rapoarte.html> accesat în data de 9 septembrie 2008.

6 *Raport de activitate al Agenției Naționale pentru Romi*, 2006, la <http://www.anr.gov.ro/site/Rapoarte.html> accesat în data de 9 septembrie 2008.

7 www.ispmn.gov.ro.

capital ale Institutului se asigură din venituri proprii și subvenții acordate de la bugetul de stat, prin bugetul Secretariatului General al Guvernului. Veniturile proprii ale Institutului provin din editare și vânzare de cărți, publicații, lucrări și studii de specialitate, din realizarea și valorificarea de studii și proiecte, precum și din efectuarea de prestări servicii, pe orice suport, din exploatarea bunurilor pe care le are în administrare, din sponsorizări și donații, ale persoanelor fizice și juridice din țară și din străinătate, din valorificarea drepturilor de autor, precum și alte activități specifice realizate de către Institut, inclusiv din încheierea de contracte de cercetare cu persoane fizice sau juridice. (conform HG 893/2007).

Direcțiile principale de cercetare stabilite de Institut sunt: dinamica etno-demografică a minorităților din România, tipuri ale segregării etnice, patrimoniul cultural-instituțional al minorităților din România, analiza transformărilor identitare la minoritățile etnice din România, analiza rolului jucat de etnicitate în dinamica stratificării sociale din România, bilingvismul, analiza politico-instituțională a istoriei recente, noii imigranți.

Obiectivele propuse pentru creșterea impactului socio-politic al cercetărilor derulate au o importanță semnificativă, pentru că vizează elaborarea unei hărți a zonelor în care comunitățile locale, diverse etnic, se confruntă cu probleme cumulate (marginalizare, acces limitat la muncă, intensificarea prejudecăților); elaborarea unei prognoze a populației școlare în cazul minorităților naționale ce dispun de o rețea mai amplă de școli, astfel devenind posibilă planificarea învățământului public pentru perioade mai îndelungate; inventarierea patrimoniului cultural și instituțional al minorităților naționale din România. Posibilele utilizări ar fi: brandingul diversității culturale, utilizarea datelor în politicile culturale, educaționale, etc., transfer de experiență în domeniul politicilor publice pentru romi prin organizarea unor ateliere internaționale pe această tematică. De asemenea, se elaborează dosare tematice pe diferite teme de actualitate, menite să sprijine dezbaterile legislative sau să fundamenteze decizia profesională, în cazul procesului de administrare, fie ea centrală sau locală⁸.

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD)

Prin discriminare înțelegem orice deosebire, excluziune, restricție sau preferință pe baza unor criterii de rasă, etnie, limbă, religie, naționalitate, sex sau orientare sexuală, vârstă, handicap, boală cronică necontagioasă, infectare HIV, convingeri, categorie socială, sau orice alt criteriu care are ca interes sau efect subminarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale sau a drepturilor recunoscute de lege, în domeniul politic, economic, social și cultural sau alte domenii ale vieții publice (OG 137/2000). Adeseori este întâlnită discriminarea indirectă, mai ales în domeniul muncii sau al angajării, iar pornind de la criteriile protejate, constatăm că cel mai frecvent apare discriminarea pe bază de sex, handicap, precum și pe baza apartenenței etnice. Este necesar ca o instituție care are drept obiectiv combaterea discriminării să nu fie în subordinea altei autorități de stat, pentru a nu exista organisme care să poată influența instituția în lupta împotriva discriminării și intoleranței. Aceste obiective sunt realizate prin înființarea Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării.

8 *Ibidem.*

Între 1999-2000 ministrul delegat pe lângă Primul Ministru pentru minorități naționale a fost Péter Eckstein-Kovács. Între timp, Attila Markó, director al Departamentului pentru Minoritățile Naționale, împreună cu publicistul Gabriel Andreescu au pregătit proiectul de lege pentru combaterea discriminării. Rezultatul acestor eforturi a fost Ordonanța Guvernului nr. 137/2000, care prevedea sancționarea tuturor formelor de discriminare. Actele de discriminare sunt sancționate contravențional de CNCD, care își începe activitatea abia în august 2002.

Conform Hotărârii de Guvern 1197/2001 (modificată), prin care s-a constituit CNCD, principalele atribuții sunt: prevenirea, medierea, investigarea, constatarea și sancționarea faptelor de discriminare, monitorizarea cazurilor de discriminare și acordarea de asistență de specialitate victimelor discriminării. Ultima modificare importantă prin Legea nr. 324/2006 definește Consiliul ca instituție autonomă cu personalitate juridică, sub control parlamentar, garant al interesului public și al persoanelor în domeniul respectării principiului nediscriminării.

Din punct de vedere al structurii și al organizării, Consiliul este format dintr-un Colegiu director care dispune măsurile specifice constatării existenței discriminării, cu citarea obligatorie a părților. Este compus din nouă membri cu rang de secretar de stat, numiți prin cele două Camere ale Parlamentului. Colegiul director este un organ colegial, deliberativ și decizional. CNCD este condus de un președinte având și el rang de secretar de stat ales pe un mandat de 5 ani de membrii Colegiului director, din rândul acestora. Colegiul director poate sancționa cu o amendă între 400 lei și 8.000 lei, după caz. Aceste sancțiuni pot fi aplicate și persoanelor juridice.

Este important de remarcat că Consiliul poate să-și exercite competențele, atât la sesizarea unei persoane fizice sau juridice, cât și din oficiu.

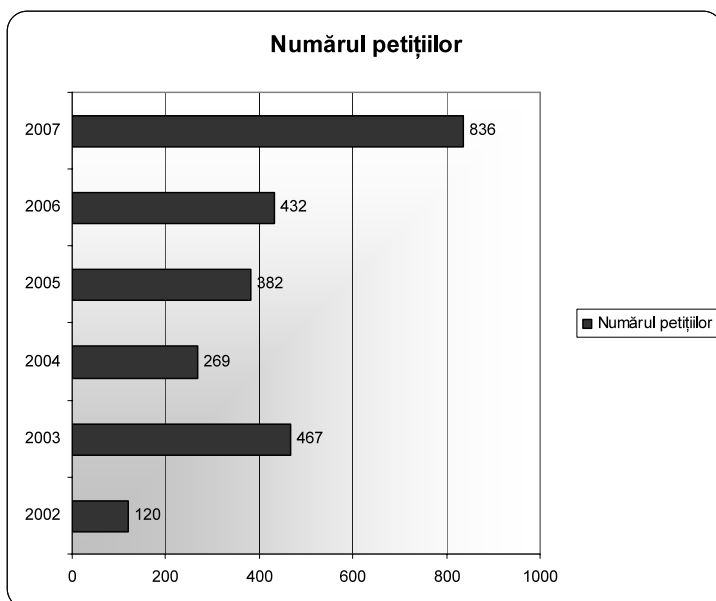

Fig. 2 – Numărul petițiilor primite de CNCD în perioada 2002-2007

În 2002, după jumătate de an de la înființare, CNCD a primit 120 de petiții. (Fig. 2) În urma analizelor documentelor trimise de către persoane fizice și juridice reiese că cele mai numeroase solicitări au ca obiect probleme de natură etnică, în special referitor la romii, urmate de nemulțumiri privind aplicarea ori votarea unor legi, și de divergențele apărute între solicitanți și unele instituții⁹. Din raportul Consiliului reiese și faptul că doar 41 dintre cele 120 de solicitări fac obiectul de activitate al CNCD în acest an. Deși în 2003 au fost mai multe cereri față de 2004, trebuie precizat că din cele 467, doar 50 au făcut obiectul de activitate al CNCD, care dovedește că populația nu era bine informată în acel moment. În 2005 numărul cazurilor de petiții și autosesizări depășește 460, fiind soluționate 360 din ele. Doar la începutul anului 2007 numărul cazurilor a crescut față de anii anteriori. Doar în primele cinci luni se înregistraseră deja 270 de petiții. Din numărul total primit în acel an, 82 erau petiții având ca obiect probleme legate de discriminare etnică, mai ales încălcarea dreptului la demnitatea personală a romilor. Cele mai multe sesizări în 2007 au venit din regiunea capitalei, 399 în număr, ceea ce dovedește necesitatea descentralizării. Într-o autosesizare (Raport de activitate, 2007), CNCD explică evoluția ascendentă a numărului de petiții primite cu creșterea vizibilității, o atenție mai mare din partea cetățenilor față de faptele de discriminare, dar și o implicare mai activă a persoanelor supuse unui act de discriminare și o denunțare a acestuia. Cele mai multe petiții în fiecare an au fost pe criterii de categorie socială (90 în 2005, 132 în 2006 și 514 în 2007), criterii etnice (85 în 2005, 69 în 2006 și 82 în 2007) și naționalitate (39 în 2005 și 2007 și 20 în 2006). Numărul petițiilor dovedește, pe de o parte, existența actelor de discriminare în societatea românească, iar faptul că există un număr aproximativ egal de petiții în ultimii trei ani, pe baza mai multor criterii de discriminare demonstrează și persistența unor prejudecăți. Pe de altă parte, numărul crescut al petițiilor dovedește și faptul că modificările survenite în structura CNCD, precum și campaniile și programele de informare au dat rezultate.

Eficiența instituției nu se poate însă limita la analiza și prelucrarea unor sesizări. Discriminarea este atât de frecventă în viața de zi cu zi, încât adeseori victimele nici măcar nu se consideră discriminate sau nici nu observă fapta în sine. Chiar dacă o persoană nu se consideră victimă, discriminarea este un fapt greșit care are consecințe grave. Așadar, populația trebuie conștientizată, învățată să nu ignore discriminarea în nici o situație. Mai mult, este necesară o schimbare de mentalitate, fapt ce presupune un proces lent și deloc facil. Sunt făcuți totuși pași în acest sens de către instituție, prin programe de mediatizare și conștientizare. Și descentralizarea poate fi un atu în procesul de conștientizare, deoarece prin înființarea instituțiilor locale ajungem mai aproape de oameni. Pentru a se putea adapta soluționării problemelor locale și pentru a conștientiza populația despre existența problemei discriminării, CNCD planifică înființarea mai multor birouri teritoriale. În februarie 2008 s-a constituit primul birou teritorial în județul Mureș la Târgu Mureș. Acest birou are trei atribuții: informare, sesizarea petițiilor care provin din județul Mureș și județele vecine, și reprezentarea acelor cazuri în care decizia Consiliului este atacată la Tribunal. În viitor se vor mai înființa alte birouri teritoriale unde există Tribunal, însă pe moment nu există o decizie asupra locației exacte a acestora.

Beneficiile restructurării din 2006 sunt observate când CNCD devine un organism independent, cu un buget mai mare, și vizibilitate mai crescută. De la an la an cresc petițiile adresate spre soluționare, iar prin câștigarea acestei independențe crește și credibilitatea instituției. Încrederea oamenilor în instituție crește și mai mult când sunt soluționate cazuri care vizează politicul. Chiar dacă vorbim despre o instituție autonomă, nu putem ignora faptul că Consiliul are nevoie de autoritățile politice, în sensul că acestea decid alocarea bugetului, care permite funcționarea. Totuși, în cursul anului trecut discriminarea a fost sesizată în mai multe cazuri unde făptuitorul era un om politic, sau o instituție de stat. Cele mai sus menționate reprezintă un pas foarte important în mărirea credibilității și reputației instituției.

Așadar, necesitatea unei astfel de instituții nu poate fi pusă la îndoială, aceasta având rolul de a sesiza și de a autosesiza discriminarea, dar are și posibilitatea de a da avertismente sau amenzi contravenționale. Chiar dacă victimele nu primesc nici o despăgubire, ei pot avea satisfacția că s-a dovedit că fapta comisă împotriva lor este greșită și nu poate fi tolerată. Dacă ne gândim la reputația făptuitorului (de exemplu un angajator) putem înțelege ce consecințe (stigmat) poate avea un avertisment sau o amendă asupra lui sau a carierei.

România s-a angajat în lupta împotriva discriminării pe o cale fără compromisuri în construirea unei societăți democratice, dar nu trebuie să uităm, că punerea la punct a unui sistem legislativ și instituțional corespunzător nu este de ajuns, ci este doar primul pas. Discriminarea are rădăcini adânci în mentalitatea persoanei, iar schimbarea acesteia este o adevărată provocare. Având în vedere datele prezentate, putem trage concluzia că CNCD reușește să-și consolideze poziția în sistemul administrativ, ca unică instituție cu competențe în sancționarea actelor de discriminare.

Avocatul Poporului

Avocatului Poporului este o instituție de tip ombudsman și are drept scop protejarea drepturilor și libertăților cetățenilor în raporturile lor cu autoritățile administrației publice. Instituția a fost creată prin Constituția din 1991, dar s-a înființat de abia în 1997, după adoptarea legii sale organice, Legea nr. 35/1997. Avocatul Poporului contribuie la soluționarea conflictelor dintre persoanele fizice și autoritățile administrației publice, pe cale amiabilă, prin mediere și prin dialog¹⁰.

Se înființează ca instituție autonomă și independentă față de orice altă autoritate publică. Avocatul Poporului este numit pe o durată de 5 ani de Camera Deputaților și de Senat, în ședință comună.

Avocatul Poporului este asistat de adjuncți, numiți de către birourile permanente ale Camerei Deputaților și Senatului, fiind specializați pe următoarele domenii de activitate:

- a) drepturile omului, egalitatea de șanse între bărbați și femei, culte religioase și minorități naționale;
- b) drepturile copilului, ale familiei, tinerilor, pensionarilor, persoanelor cu handicap;
- c) armată, justiție, poliție, penitenciare;

¹⁰ www.avp.ro.

d) proprietate, muncă, protecție socială, impozite și taxe.

Instituția pregătește și prezintă rapoarte anuale la cererea Parlamentului, care sunt prezentate în ședința comună a celor două Camere ale Parlamentului.

Avocatul Poporului are 15 birouri teritoriale, spațiile fiind asigurate acestora de către Prefecturi.

Birourile teritoriale sunt definite prin lege, astfel:

1. Alba Iulia, cuprinzând județele Alba, Sibiu și Hunedoara
2. Pitești, cuprinzând județele Argeș și Vâlcea
3. Bacău, cuprinzând județele Bacău și Neamț
4. Oradea, cuprinzând județele Bihor și Satu Mare
5. Suceava, cuprinzând județele Suceava și Botoșani
6. Brașov, cuprinzând județele Brașov și Covasna
7. București, cuprinzând județele Călărași, Giurgiu, Ialomița, Ilfov și Teleorman
8. Cluj-Napoca, cuprinzând județele Cluj, Bistrița-Năsăud, Maramureș și Sălaj
9. Constanța, cuprinzând județele Constanța și Tulcea
10. Craiova, cuprinzând județele Dolj, Gorj, Mehedinți și Olt
11. Galați, cuprinzând județele Galați, Brăila și Vrancea
12. Iași, cuprinzând județele Iași și Vaslui
13. Târgu Mureș, aflate în competență județele Mureș și Harghita
14. Ploiești, aflate în competență județele Prahova, Buzău și Dâmbovița
15. Timișoara, aflate în competență județele Timiș, Arad și Caraș-Severin

Oricare cetățean poate să se adreseze instituției cu o plângere sau poate să ceară îndrumare într-o problemă survenită în relația cu autoritățile publice, prin audiență, apel telefonic, email dar și prin poștă sau fax. Totuși, principalul mijloc de dialog pare a fi audiența, utilizat în majoritatea cazurilor, fiind o modalitate rapidă de identificare a problemelor petiționarilor. O parte a audiențelor se finalizează cu lămurirea cetățeanului asupra faptului că problema nu ține de competența Avocatului Poporului. Totuși, și în acest caz persoana primește o indicație autorizată privind instituția careia poate să i se adreseze, primind și informații despre căile de atac pe care le poate urma. Avocatul Poporului poate să efectueze anchete, să formuleze recomandări sau puncte de vedere. Dacă se ajunge la concluzia că problema ține de competența instituției, atunci se depune o cerere scrisă.

De asemenea, Avocatul Poporului are dreptul de a efectua anchete proprii, de a cere autorităților administrației publice orice informații sau documente necesare anchetei, de a audia și de a lua declarații de la conducătorii autorităților administrației publice și de la orice funcționar care poate da informațiile necesare soluționării petiției. De asemenea, în exercitarea atribuțiilor sale, Avocatul Poporului emite recomandări, care nu pot fi supuse nici controlului parlamentar și nici controlului judecătoresc. Prin recomandările emise, Avocatul Poporului sesizează autoritățile administrației publice asupra ilegalității actelor sau faptelor administrative.

Nu sunt de competența Avocatului Poporului următoarele: actele Camerei Deputaților; actele Senatului; actele Parlamentului; actele și faptele deputaților și senatorilor, ale Președintelui României și ale Guvernului, ale Curții Constituționale, ale președintelui Consiliului Legislativ și ale autorității

judecătorești. Nu sunt luate în considerare nici plângerile anonime, plângerile îndreptate împotriva unor încălcări ale drepturilor cetățenești mai vechi de un an de la data la care persoana în cauză a luat cunoștință despre faptele care fac obiectul plângerii, precum și plângerile vădit nefondate¹¹.

Numărul petițiilor înregistrate în ultimii ani este în continuă creștere, ajungând în 2007 la aproape 7000 de petiții (Fig. 3). Audiențele prezintă o creștere și mai mare față de anii anteriori. Față de anul 2000, când Avocatul Poporului a avut 3995 de audiențe, în 2007 are o creștere de aproape patru ori mai mare în privința numărului audiențelor, în 2007 un număr de 15517 de persoane prezentându-se la sediul Avocatului Poporului cu acest scop. Sporirea solicitărilor de la an la an dovedește deschiderea instituției spre cetățeni, care au din ce în ce mai mare încredere în ea.

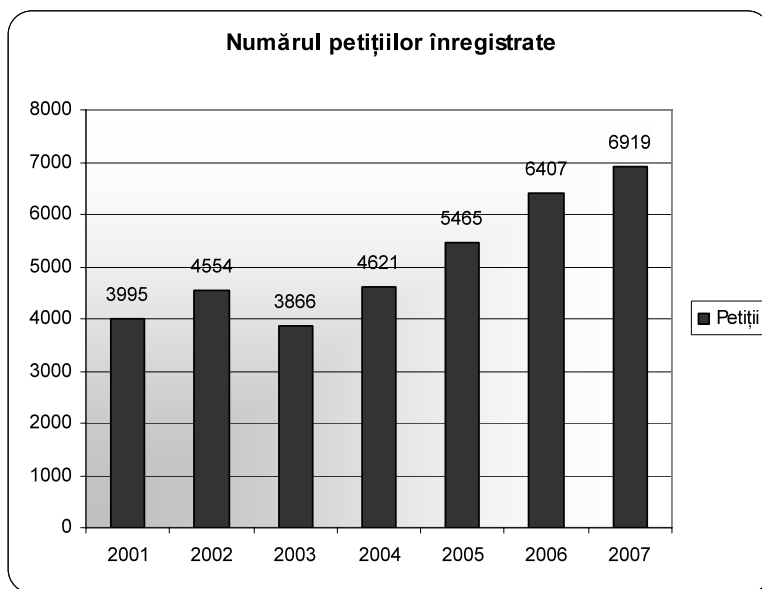

Fig. 3 – Numărul petițiilor înregistrate la Avocatul Poporului

În 2007, la zece ani de la înființare, numărul total al petițiilor în care a fost sesizată încălcarea unor drepturi sau libertăți a fost de 6919. Defalcat pe domenii de specializare un procent de 21,3% din numărul total de petiții se referă la proprietate, muncă, protecție socială, impozite și taxe. În domeniul referitor la drepturile copilului, ale familiei, tinerilor, pensionarilor, persoanelor cu handicap, s-au înregistrat 17,2% din petiții. În domeniul cu privire la armată, justiție, poliție și penitenciare s-au înregistrat 11,9% dintre petiții, în timp ce în domeniul drepturilor omului, egalității de șanse între bărbați și femei, cultelor religioase și minorităților naționale s-au înregistrat 12,9 % din petiții. Procentul de 36,3% din petiții s-a înregistrat la birourile teritoriale¹².

11 Avocatul Poporului, Raport de activitate, 2000 la <http://www.avp.ro/>

12 Avocatul Poporului, Raport de activitate, 2007 la <http://www.avp.ro/>

Fără a deține o evidență numerică a petențiilor pe minorități naționale, ci doar pe drepturi încălcate, dintre persoanele fizice care s-au adresat instituției Avocatul Poporului, pe primul loc se situează cele de etnie romă. Obiectul petițiilor formulate de către aceștia nu acoperă o problematică socială foarte largă, ci se referă la cazuri de discriminare în angajare și profesie, neacordarea sau suspendarea ajutorului social, interpretarea abuzivă a criteriilor de acordare a ajutorului social, încălcarea dreptului de petiționare, indiferența, tăcerea sau ostilitatea autorităților față de problemele lor, rele tratamente în penitenciare, despăgubiri pentru deportarea în Transnistria¹³. Deși numărul exact al persoanelor aparținând unei minorități care se adresează instituției nu este cunoscut, totuși, observăm că în domeniul drepturilor omului, egalității de șanse între bărbați și femei, cultelor religioase și minorităților naționale s-au înregistrat un total de 893 de petiții (Fig. 4), un număr mai mare față de anul 2006, dar mai mic, decât în anii 2004, 2005.

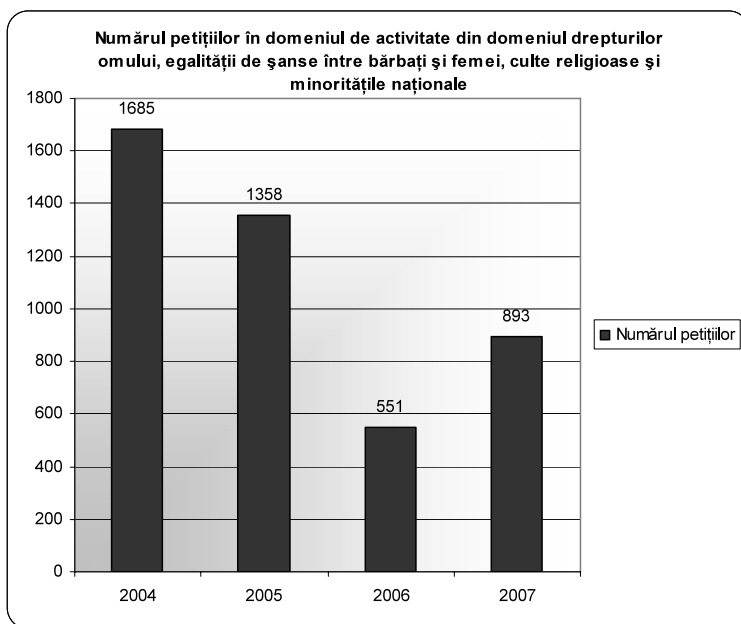

Fig 4 – Numărul petițiilor în domeniul de activitate din domeniul drepturilor omului, egalității de șanse între bărbați și femei, culte religioase și minorități naționale

Crearea unei astfel de instituții careia cetățenii (indiferent de naționalitate, religie sau convingeri) se pot adresa în situația în care doresc să se plângă împotriva administrației este importantă prin faptul că aceștia primesc sprijin în soluționarea problemelor întâlnite. Implicarea în viața socială a instituției Avocatul Poporului presupune, în plus, efortul de îmbunătățire a activității administrației publice centrale și locale, de schimbare a mentalităților funcționarului public, de umanizare a relațiilor dintre cetățean și administrație. Prin interven-

13 *Ibidem*.

țiile pe care le face, Avocatul Poporului are o contribuție importantă la schimbarea atitudinii funcționarului public față de cetățean¹⁴.

Structurile ministerelor care au direcții pentru problematica minorităților

În cadrul Ministerului Educației, Cercetării și Tineretului, precum și în Ministerul Culturii și Cultelor își desfășoară activitatea direcții specifice care se ocupă de problemele minorităților naționale.

Ministerul Educației – Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul

Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul are în subordine două direcții: Direcția Politici pentru Minorități și Direcția Relația cu Parlamentul.

Direcția Generală se ocupă de organizarea și conținutul învățământului cu predare în limbile minorităților: maghiară, germană cehă, sârbă, slovacă, ucraineană; de predarea Limbii și literaturii materne în școli cu limba de predare română sau alta decât română: bulgară, cehă, croată, ucraineană, romani, rusă, sârbă tătară, turcă, maghiară, germană, slovacă; de predarea parțială în limba maternă (predarea, după caz, a altor discipline în limba maternă, pe lângă Limba și literatura maternă și Istoria și tradițiile minorităților naționale): croată, turcă; de protecția și susținerea educațională a elevilor romi. În contextul opțiunilor strategice ale Guvernului României, pentru domeniul educației, Direcția Generală pentru Învățământ în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul va urmări realizarea obiectivelor actuale ale învățământului în limbile minorităților naționale¹⁵.

Principalele atribuții ale direcției sunt alinierea permanentă a calității învățământului pentru minorități la standardele țărilor din Uniunea Europeană, asigurarea accesului real al copiilor și tinerilor din rândul minorităților naționale la diferite forme de învățământ, asigurarea șanselor egale la educație pentru copiii minoritari. Direcția funcționează ca un cadru pentru inspectorii care se ocupă cu minorități în toată țara, întrunindu-le.

Principalele atribuții ale Direcției Politici pentru Minorități sunt legate de aplicarea legislației referitoare la drepturile minorităților naționale de a se instrui și de a studia în limba maternă, elaborarea politicilor pentru susținerea învățământului destinat minorităților.

Ministerul Culturii și Cultelor

În cadrul Ministerului Culturii și Cultelor funcționează o direcție care are în atribuții domeniul culturii minorităților. În cadrul cultelor există Agenția Națională pentru Restituirea Proprietăților. Agenția nu are o direcție specializată pe minorități, însă se ocupă cu restituirea proprietăților aparținând cultelor minorităților naționale din România, precum și al comunităților minorităților naționale.

Serviciul Cultura Minorităților este organizat și funcționează conform HG nr. 78/2005 privind organizarea și funcționarea Ministerului Culturii și Cul-

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ <http://www.edu.ro/index.php/articles/c23>

lor. Serviciul funcționează în cadrul Direcției Generale Creație Contemporană, Diversitate Culturală, coordonată de către un secretar de stat. Serviciul este compus de un șef de serviciu, din specialiști, experți în domeniu, și lucrează în cadrul următoarelor domenii culturale:

- cercetare, istorică, etnologică, etnoculturală
- memorialistică, aniversări, comemorări
- conservarea, dezvoltarea și punerea în valoare a identității culturale și lingvistice
- protejarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural național mobil și imobil
- cooperare interculturală externă

Principalele atribuții ale Serviciului sunt: inițierea, sprijinirea metodologică și finanțarea parțială, în cooperare cu alte instituții guvernamentale centrale, locale sau cu ONG-urile din țară sau străinătate, studii, cercetări și sinteze privind istoria, viața spirituală și cultura minorităților naționale, precum și interferențele culturale între minorități și majoritate¹⁶.

Agenția Națională pentru Restituirea Proprietăților

Restituirea proprietăților în România este un proces reparatoriu din punct de vedere moral și material față de cei cărora li s-au confiscat bunurile mobile și/sau imobile în regimul comunist, un act de dreptate față de persoane care au avut de suferit în urma abuzurilor comise. Legea nr. 247/2005 privind reforma în domeniile proprietății și justiției, precum și măsuri adiacente, intrată în vigoare în 25 iulie 2005 s-a constituit principiul restituirii în natură a imobilelor preluate în mod abuziv de către regimul comunist.

Până în luna septembrie 2008 au fost 744 de decizii favorabile în privința restituirii sau acordării de despăgubire cultelor maghiare, din cele 2522 de cereri totale, 30% fiind soluționate favorabil. Un număr de 129 de cereri au fost soluționate favorabil în prealabil. Biserica evanghelică C. A. a depus 1133 de cereri în total, din care până în septembrie 2008, au fost soluționate favorabil 354 de cereri¹⁷). În privința comunităților numărul total de dosare soluționate până în luna mai 2008 au fost 396, cele mai multe aparținând comunității evreiești.

Decizia restituirii bunurilor sau decizia de despăgubire (în cazurile întemeiate, conform legii) este hotărâtă în Comisia Specială de Retrocedare, care se întrunește lunar.

Concluzii

Având în vedere analiza anterioară, putem afirma că prin cadrul instituțional existent pentru protecția minorităților naționale, pentru combaterea intoleranței și discriminare, România acordă atenție drepturilor, intereselor, nevoilor, dar și problemelor minorităților naționale. Totuși, existența acestui cadru nu poate să creeze imaginea idealistă ca și cum protecția minorităților ar fi un domeniu static, un subiect despre care s-a spus tot ce se putea spune și s-a făcut tot ce era posibil de făcut. Să nu uităm că datele și rezultatele înșiruite sunt consecința eforturilor

16 www.cultura.ro.

17 *Raport de activitate, 2008.*

de aproape două decenii. Așadar, imaginea noastră trebuie să fie una dinamică, conștientizând faptul că sunt încă multe de rezolvat în acest domeniu.

Dificultățile cu care instituțiile adeseori se confruntă provin din complexitatea problemelor care constituie domeniul lor de activitate, din cauza problemelor tehnice sau din lipsa infrastructurii și a resurselor umane. În cazul problemelor cu dificultate ridicată, trebuie să existe o colaborare mai eficientă între instituțiile relevante în domeniu. Este necesar ca tinerii să fie implicați în mai multe proiecte și programe, pentru a ajunge la o adevărată schimbare de mentalitate. De asemenea, este important ca tinerii aparținând minorităților împreună cu tinerii majoritari să participe în programe comune, pentru a se cunoaște unii pe alții.

O altă problemă care conduce la neînțelegere este lipsa educației interculturale. Ca subiect opțional, aceasta deja există în curriculum-ul școlar, dar ar fi necesară introducerea sa ca și materie obligatorie, la care elevii nu sunt notați, pentru ca următoarele generații să fie educate în ideea toleranței față de minorități. De asemenea, lipsesc publicațiile traduse în limbile fiecăruia, care ar ajuta la înțelegerea literaturii, culturii și valorilor celuilalt. O întrebare încă fără răspuns rămâne situația noilor minorități pe teritoriul României (arabi, chinezi, etc.).

În multe cazuri nici măcar instituțiile nu sunt cunoscute de către cetățeni, fapt ce poate fi depășit doar prin campanii de informare, prin îmbunătățirea site-urilor pe Internet ale instituțiilor, dar și prin dezvoltarea unor colaborări active cu societatea civilă relevantă.

În concluzie, existența instituțiilor anterior prezentate este un pas foarte important în protecția minorităților, și este de asemenea un început către îmbunătățirea drepturilor acestora, în combaterea intoleranței și a discriminării.

Bibliografie

Publicații:

DINCĂ, Ilie (coord.), *Politici publice pentru romi în România 2000-2005. Cadrul legislativ, instituții, programe, realizări și perspective*, Lucrare editată cu sprijinul financiar al Comisiei Europene, prin programul comunitar de acțiune pentru combaterea discriminării (2001-2006), București, 2005.

HORVÁTH, István și SCACCO, Alexandra, *De la o abordare unitară la o abordare pluralistă. Îmbunătățirea politicilor publice destinate minorităților*, în Bíró, Anna-Mária și Kovács, Petra (Edit.), „*Diversitatea în acțiune: Managementul local public al comunităților multietnice din Europa Centrală și de Est*”, Budapesta, 2001, p.243–271; (în engleză: *From the unitary to the pluralistic: Fine-tuning minority policy in Romania*. în Bíró, Anna-Mária și Kovács, Petra (Edit.). „*Diversity in action: Local public management of multi-ethnic communities in Central and Eastern Europe*”).

JURA, Cristian, (coord.), *Minoritățile naționale din România. Aspecte legislative și instituționale*, departamentul pentru Relații Interetnice, București, 2004.

MARKÓ, Attila, *Evoluția sistemului de promovare a relațiilor interetnice de la crearea Consiliului Minorităților Naționale în 1993*, în „*Sistemul comple-*

mentar de protecție a drepturilor omului și combaterea discriminării în România”, Editura Universității Transilvania, Brașov, 2004.

Acte normative:

- Hotărârea de Guvern nr. 137 din 6 aprilie 1993 privind organizarea și funcționarea Consiliului pentru Minoritățile Naționale, publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 74, din 12 aprilie 1993.
- Hotărârea de Guvern nr. 220 din 18 mai 1993 pentru modificarea Hotărârii Guvernului nr. 137/1993 privind organizarea și funcționarea Consiliului pentru Minoritățile Naționale, publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 142, din 30 iunie 1993.
- Hotărârea de Guvern nr. 17 din 31 ianuarie 1997, privind înființarea, organizarea și funcționarea Departamentului pentru Protecția Minorităților Naționale, publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 17, din 5 februarie 1997.
- Hotărârea de Guvern nr. 1175 din 21 noiembrie 2001 pentru modificarea și completarea Hotărârii Guvernului nr. 589/2001 privind înființarea Consiliului Minorităților Naționale, publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 789, din 12 decembrie 2001.
- Hotărârea de Guvern nr. 1194 din 27 noiembrie 2001 privind organizarea și funcționarea Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 792, din 12 decembrie 2001.
- Hotărârea de Guvern nr. 749 din 3 iulie 2003 privind organizarea și funcționarea Departamentului pentru Relații Interetnice, publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 488, din 7 iulie 2003.
- Hotărârea de Guvern nr. 1.703 din 14 octombrie 2004 privind organizarea și funcționarea Agenției Naționale pentru Romi, publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 984, din 26 octombrie 2004.
- Hotărârea de Guvern nr. 589 din 21 iunie 2001 privind înființarea Consiliului Minorităților Naționale, publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 365, din 6 iulie 2001.
- Hotărârea de Guvern nr. 111 din 24 februarie 2005 privind organizarea și funcționarea Departamentului pentru Relații Interetnice, publicată în: „Monitorul Oficial”, nr. 184, din 3 martie 2005.
- Hotărârea de Guvern nr. 1.124 din 22 septembrie 2005 pentru modificarea și completarea Hotărârii Guvernului nr. 1.703/2004 privind organizarea și funcționarea Agenției Naționale pentru Romi, publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 887, din 4 octombrie 2005.
- Hotărârea de Guvern Nr. 522 din 19 aprilie 2006 pentru modificarea și completarea Hotărârii Guvernului nr. 430/2001 privind aprobarea Strategiei Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor, publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 371, din 28 aprilie 2006.
- Legea nr. 35 din 13 martie 1997, republicată, privind organizarea și funcționarea instituției Avocatul Poporului, publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 844, din 20 septembrie 2004.
- Legea nr. 324 din 14 iulie 2006 pentru modificarea și completarea Ordonanței Guvernului nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 626, din 20 iulie 2006.

Rapoarte:

- *Raport privind politicile publice în domeniul minorităților naționale și etnice din România – Minorități în tranziție* – Proiect finanțat de Ambasada Regatului Țărilor de Jos în cadrul programului Matra-KAP, Centrul de Resurse pentru Diversitatea Etnoculturală, Cluj Napoca, 2005
- *Raport de activitate al Agenției Naționale pentru Romi 2005, 2006* <http://www.anr.gov.ro/site/Rapoarte.html> accesat în data de 9 septembrie 2008
- *Raport un an de președinție – Deceniul de incluziune a romilor, 2006*, <http://www.anr.gov.ro/site/Rapoarte.html> accesat în data de 9 septembrie 2008
- *Raporturi de activitate CNCD 2003, 2004, 2005* <http://www.cncd.org.ro/biblioteca/Rapoarte-5/> accesat în data de 9 septembrie 2008
- *Raport de activitate CNCD 2007*, (în curs de apariție)
- *Rapoarte anuale ale Avocatului Poporului între 1997-2007*, <http://www.avp.ro/>
- *Rapoarte anuale ale DRI 2004-2008* (nepublicate)

Site-uri web:

- <http://www.edu.ro/index.php/articles/c23>, accesat pe 9 septembrie 2008
- www.cultura.ro, accesat pe 9 septembrie 2008
- www.ispmn.gov.ro, accesat pe 9 septembrie 2008
- www.rmdsz.ro, accesat pe 9 septembrie 2008
- www.edrc.ro, accesat pe 9 septembrie 2008

MAGDOLNA MOHÁCSÉK

Analiza finanțării alocate organizațiilor minorităților naționale

Prezentul studiu își propune, pe de o parte, analiza evoluției finanțării de la bugetul central alocate în mod direct organizațiilor centrale ale cetățenilor aparținând minorităților naționale, respectiv sprijinirea organizațiilor minorităților naționale prin finanțarea unor acțiuni, programe și proiecte interetnice și de combatere a intoleranței, atribuite, pe bază de proiecte, de către Departamentul pentru Relații Interetnice (DRI), în calitate de autoritate finanțatoare care acționează la nivel central, pe de altă parte.

Sumele pentru sprijinirea organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, precum și pentru finanțarea de proiecte și programe interetnice și de combatere a intoleranței sunt prevăzute în anexele Legilor bugetului de stat pe fiecare an, iar modul de repartizare și utilizare a acestora se aprobă prin hotărâre de Guvern.

1. Finanțarea directă a organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale

Examinarea sprijinirii financiare a minorităților naționale s-a făcut pe baza Hotărârilor de Guvern privind aprobarea modului de repartizare a sumelor prevăzute pentru organizațiile minorităților naționale în Legile bugetului de stat din perioada 1994-2008.

Astfel actele normative luate în considerare sunt următoarele:

- *Hotărârea nr. 477 din 01/08/1994 pentru aprobarea repartizării bugetului Consiliului pentru Minoritățile Naționale pe anul 1994, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 235 din 25/08/1994.*
- *Hotărârea nr. 961 din 29/12/1994 pentru modificarea Hotărârii Guvernului nr. 477/1994 privind aprobarea repartizării bugetului Consiliului pentru Minoritățile Naționale pe anul 1994, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 374 din 31/12/1994.*
- *Hotărârea nr. 252 din 25/04/1995 pentru aprobarea repartizării bugetului Consiliului pentru Minoritățile Naționale pe anul 1995, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 85 din 05/05/1995.*
- *Hotărârea nr. 1046 din 22/12/1995 privind modificarea Hotărârii Guvernului nr. 252/1995 pentru aprobarea repartizării bugetului Consiliului pentru Minoritățile Naționale pe anul 1995, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 299 din 28/12/1995.*
- *Hotărârea nr. 448 din 11/06/1996 pentru aprobarea repartizării bugetului Consiliului pentru Minoritățile Naționale pe anul 1996, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 128 din 20/06/1996.*

- Hotărârea nr. 1462 din 23/12/1996 privind modificarea Hotărârii Guvernului nr. 448/1996 pentru aprobarea repartizării bugetului Consiliului pentru Minoritățile Naționale pe anul 1996, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 350 din 27/12/1996.
- Hotărârea nr. 306 din 20/06/1997 privind modul de repartizare a sumelor aprobate prin Legea bugetului de stat pe anul 1997 nr. 72/1997, în vederea sprijinirii activităților desfășurate de organizațiile nepolitice ale cetățenilor aparținând minorităților naționale și finanțării unor programe și proiecte în cadrul Campaniei europene pentru combaterea rasismului, xenofobiei, antisemitismului și intoleranței, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 129 din 24/06/1997.
- Hotărârea nr. 783 din 28/11/1997 pentru modificarea Hotărârii Guvernului nr. 306/1997 privind modul de repartizare a sumelor aprobate prin Legea bugetului de stat pe anul 1997 nr. 72/1997, în vederea sprijinirii activităților desfășurate de organizațiile nepolitice ale cetățenilor aparținând minorităților naționale și finanțării unor programe și proiecte în cadrul Campaniei europene pentru combaterea rasismului, xenofobiei, antisemitismului și intoleranței, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 338 din 02/12/1997.
- Hotărârea nr. 400 din 14/07/1998 pentru aprobarea modului de repartizare și de utilizare a sumelor destinate acțiunilor prevăzute la art. 11 alin. (17) din Legea bugetului de stat pe anul 1998 nr. 109/1998, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 277 din 24/07/1998.
- Hotărârea nr. 324 din 23/04/1999 pentru aprobarea modului de repartizare și de utilizare a sumelor destinate acțiunilor prevăzute la art. 16 alin. (8) din Legea bugetului de stat pe anul 1999 nr. 36/1999, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 191 din 03/05/1999.
- Hotărârea nr. 614 din 13/07/2000 pentru aprobarea modului de repartizare și de utilizare a sumelor destinate acțiunilor prevăzute la lit. a)-d) și f)-h) din anexa nr. 3/11 la Legea bugetului de stat pe anul 2000 nr. 76/2000, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 348 din 26/07/2000.
- Hotărârea nr. 546 din 07/06/2001 pentru aprobarea modului de repartizare și de utilizare a sumelor prevăzute la lit. a)-c) și e)-g) din anexa nr. 3/33 la Legea bugetului de stat pe anul 2001 nr. 216/2001, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 331 din 20/06/2001.
- Hotărârea nr. 160 din 20/02/2002 pentru aprobarea modului de repartizare și de utilizare a sumelor prevăzute la lit. a)-d), f) și g) din anexa nr. 3/33/07 la Legea bugetului de stat pe anul 2002 nr. 743/2001, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 157 din 05/03/2002.
- Hotărârea nr. 56 din 23/01/2003 pentru aprobarea modului de repartizare și de utilizare a sumelor prevăzute la lit. a)-d), f) și g) din anexa nr. 3/33/07 la Legea bugetului de stat pe anul 2003 nr. 631/2002, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 75 din 05/02/2003.
- Hotărârea nr. 141 din 12/02/2004 pentru aprobarea modului de repartizare și de utilizare a sumelor prevăzute la lit. a)-e) din anexa nr. 3/12/06 la Legea bugetului de stat pe anul 2004 nr. 507/2003, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 137 din 16/02/2004.

- Hotărârea nr. 80 din 03/02/2005 pentru aprobarea modului de repartizare și de utilizare a sumelor prevăzute la lit. a) și b) din anexa nr. 3/13/07a la Legea bugetului de stat pe anul 2005 nr. 511/2004, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 119 din 07/02/2005.
- Hotărârea nr. 122 din 26/01/2006 pentru aprobarea modului de repartizare și de utilizare a sumelor prevăzute la lit. a) și b) din anexa nr. 3/13/07a la Legea bugetului de stat pe anul 2006 nr. 379/2005, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 96 din 01/02/2006.
- Hotărârea nr. 99 din 31/01/2007 pentru aprobarea modului de repartizare și de utilizare a sumelor prevăzute la lit. a) și b) din anexa nr. 3/13/02a la Legea bugetului de stat pe anul 2007 nr. 486/2006, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 95 din 07/02/2007.
- Hotărârea nr. 103 din 30/01/2008 pentru aprobarea modului de repartizare și de utilizare a sumelor prevăzute la lit. a) și b) din anexa nr. 3/13/02a la Legea bugetului de stat pe anul 2008 nr. 388/2007, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 97 din 07/02/2008.

Minoritate națională, conform legii, sunt considerate persoanele de alte naționalități decât cea română, ale căror organizații, constituite legal, sunt membre ale Consiliului Minorităților Naționale, iar reprezentanții lor, în urma alegerilor parlamentare, au obținut mandatul de deputat în Camera Deputaților. Criteriul pentru declararea unui grup ca minoritate națională a fost consfințit în practică mai întâi de *Legea nr. 373/2004 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului* (art. 4. alin. 1.), abrogată de *Legea nr. 35/2008 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali*, în care prin minoritate națională se înțelege „acea etnie care este reprezentată în Consiliul Minorităților Naționale” (art. 2. punctul 29.).

În componența Consiliului sunt în prezent 19 organizații: Asociația Liga Albanezilor din România, Uniunea Bulgarilor din Banat-România, Uniunea Croaților din România, Uniunea Democrată a Slovacylor și Cehilor din România, Uniunea Elenă din România, Asociația Macedonenilor din România, Forumul Democrat al Germanilor din România, Uniunea Armenilor din România, Uniunea Polonezilor din România, Asociația Partida Romilor „Pro-Europa”, Comunitatea Rușilor Lipoveni din România, Uniunea Culturală a Rutenilor din România, Uniunea Sârbilor din România, Uniunea Democrată a Tătarilor Turco-Musulmani din România, Uniunea Democrată Turcă din România, Uniunea Ucrainenilor din România, Uniunea Democrată Maghiară din România, Asociația Italianilor din România „RO.AS.IT.”, Federația Comunităților Evreiești din România.

De-a lungul perioadei analizate, unele minorități naționale din România au fost reprezentate în Consiliul Minorităților Naționale de diferite organizații. Astfel albanezii au fost reprezentați mai întâi de Uniunea Culturală a Albanezilor din România (1994-2000), iar după aceea de Asociația Liga Albanezilor din România (2001-2008), la fel bulgarii de Uniunea Bulgară din Banat-România (1994-1997, 2001-2008) și de Comunitatea Bulgarilor din România „Bratstvo” (1994 – 2000), italienii de Comunitatea Italiană din România (1994-2004) și Asociația Italianilor din România RO.AS.IT. (2005-2008), iar maghiarii de Uniunea Democrată Maghiară din România (1994-30.VI.1997), Societatea

Maghiară de Cultură din Transilvania (1.VII.1997- 31.V.2001) și de Fundația „Communitas” (1.VI.2001-2008).

Celelalte minorități naționale au fost reprezentate de aceeași organizație în toată perioada de referință. Astfel armenii au fost reprezentați de Uniunea Armenilor din România, cehii și slovacii de Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România, croații de Uniunea Croaților din România, elenii de Uniunea Elenă din România, evreii de Federația Comunităților Evreiești din România, germanii de Forumul Democrat al Germanilor din România, macedonenii de Asociația Macedonenilor din România (doar din anul 2001), polonezii de Uniunea Polonezilor din România „Dom Polski”, romii de Asociația Partida Romilor „Pro-Europa” (numită inițial Partida Romilor în anii 1994-2002, iar apoi Partida Romilor Social-Democrată în anii 2003-2005), rușii lipoveni de Comunitatea Rușilor Lipoveni din România, rutenii de Uniunea Culturală a Rutenilor din România (doar din anul 2001), sârbii de Uniunea Sârbilor din România (numită inițial Uniunea Democrată a Sârbilor și Carașovenilor din România până în anul 1999), tătarii de Uniunea Democratică a Tătarilor Turco-Musulmani din România, turcii de Uniunea Democrată Turcă din România, iar ucrainenii de Uniunea Ucrainenilor din România.

În timp ce în hotărârile de guvern din perioada 1994-1999 nu specifică destinația fondurilor, începând cu anul 2000 se prevede că sumele sunt alocate pentru sprijinirea organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale la acoperirea parțială a următoarelor categorii de cheltuieli:

- cheltuielilor materiale pentru funcționarea sediilor organizațiilor și filialelor acestora, lucrărilor de întreținere și reparații ale acestora;
- cheltuielilor de personal;
- cheltuielilor pentru presă, carte, manuale școlare și publicații;
- cheltuielilor pentru organizarea de acțiuni culturale, științifice, simpozioane, întruniri ale membrilor, conform statutului, și alte asemenea manifestări organizate în țară și în străinătate;
- cheltuielilor pentru investiții în bunuri mobile și imobile necesare desfășurării activității organizațiilor.

Răspunderea privind utilizarea și justificarea sumelor prevăzute de hotărârile de guvern și privind repartizarea acestora revine, potrivit legii, organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, iar monitorizarea utilizării acestor sume potrivit destinațiilor legale se exercită de către Departamentul pentru Relații Interetnice.

În cele ce urmează vom analiza, la modul concret, evoluția fondurilor alocate organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale în perioada 1994-2008.

Tabelul 1 prezintă datele brute ale alocărilor de fonduri, la valorile efective din fiecare an al perioadei de referință, iar Tabelul 2 prezintă aceleași valori, calculate în RON (fără a lua în considerare fenomenul inflației).

În afara sumelor alocate fiecărei organizații specifice, hotărârile de guvern au prevăzut și alocarea de fonduri pentru următoarele:

- Rezervă la dispoziția Consiliului pentru Minoritățile Naționale.
- Programe și proiecte comune / Acțiuni comune realizate de organizațiile ce aparțin minorităților naționale sau inițiate de către Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale, pe bază de pro-

grame și proiecte / Proiecte și programe interetnice / Proiecte și programe interetnice și de combatere a intoleranței¹.

- Proiecte și programe în cadrul Campaniei europene pentru combaterea rasismului, xenofobiei, antisemitismului și intoleranței.
- Contribuții la programele realizate cu finanțare internațională pentru proiecte de îmbunătățire a situației socio-medico-educative a romilor – cheltuieli de capital.

Deoarece trebuie să luăm în considerare fenomenul inflației, care a cunoscut valori semnificative în această perioadă (Tabelul 3.), am efectuat un calcul matematic actualizând sumele alocate pentru organizații la valoarea leului din anul 2008, pentru a face posibilă compararea sumelor din diferiții ani. Considerând ca și valori fixe sumele din acest ultim an, și luând în considerare rata inflației din perioada 1995-2008, am recalculat sumele inițiale pentru a ajunge la acele sume care ar fi fost alocate dacă nu ar fi existat inflație deloc (Tabelul 4.). Tabelul astfel creat arată evoluția efectivă a finanțării organizațiilor minorităților naționale.

În perioada 1994-2008 organizațiilor menționate li s-a alocat în total 345.088 mii RON², suma crescând treptat de-a lungul anilor, în 2008 ajungându-se la o valoare de zece ori mai mare față de primul an.

În ceea ce privește distribuția fondurilor pe procente (tabelul 5), minoritatea maghiară – care constituie 63% din numărul cetățenilor aparținând unei minorități naționale din România – este cea căreia i s-a alocat cea mai mare parte a finanțării, aproximativ 19%, dacă luăm în considerare totalitatea sumelor din anii 1994-2008. Aceasta este urmată de minoritatea romă cu aproape 14%, și cea germană cu 8%.

Începând cu anul 1994 și până în anul 2008, organizațiile etnicilor maghiari și romi au fost cele în cazul cărora s-a observat o creștere semnificativă a procentajului alocărilor. Astfel în timp ce la începutul perioadei fondurile alocate minorității maghiare constituiau în jur de 12-13% din totalitatea fondurilor alocate tuturor organizațiilor, procentul a crescut treptat – cu unele fluctuații – la 21-22%. O creștere și mai semnificativă se relevă în cazul organizației cetățenilor de etnie romi, procentajul alocărilor crescând de la 6-8% la 14-15% până la sfârșitul perioadei.

Analizând distribuția procentuală, se poate constata că majoritatea celorlalte minorități au primit, procentual, mai puține fonduri spre sfârșitul perioadei, acest lucru fiind influențat – pe lângă faptul că organizațiile etnicilor maghiari și romi au primit procentual din ce în ce mai multe fonduri – într-o mică măsură și de faptul că organizațiile a două minorități (macedoneni slavi și ruteni) au devenit membri CMN și au început să primească fonduri din anul 2001. Cea mai mare scădere a procentului alocărilor se observă în cazul etnicilor germani, în această privință aceștia fiind urmași de armeni, bulgari, evrei și eleni.

În ceea ce privește sumele alocate pentru sprijinirea organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, calculate pe cap de locuitor (Tabelul 6.), există o diferență semnificativă între sumele primite de minoritățile națio-

1 Denumiri diferite în diferiți ani.

2 Suma este cea rezultată din calculul pe baza logicii de mai sus, cu care vom lucra și în continuare.

nale mai importante ca număr și cele mai mici, în sensul că ultimele primesc fonduri semnificativ mai mari, pe cap de locuitor.

Această discriminare pozitivă a minorităților mici este ilustrată cel mai bine de Tabelul 7, care prezintă ordinea crescătoare a minorităților naționale în funcție de suma alocată pe cap de locuitor pentru media anilor 1994-2008. Astfel, în această perioadă, în medie, un etnic maghiar a primit 3 RON pe an, un rom 6 RON, un german 31 RON. Pe polul opus sunt minoritățile mici, unde unui rutean i s-a alocat 1794 RON, unui macedonean slav 947 RON, iar unui albanez 906 RON.

Luând în considerare numărul cetățenilor aparținând la o anumită minoritate, conform recensământului din anul 2002, respectiv suma alocată pe cap de locuitor pentru media anilor 1994-2008, minoritățile turcă, cehă și slovacă, croată, evreiască, italiană și albaneză sunt acelea cărora li s-au alocat fonduri mai puține.

2. Finanțarea pe bază de proiecte a unor acțiuni, programe și proiecte interetnice și de combatere a intoleranței inițiate de către organizații, fundații și asociații fondate de către minoritățile naționale

Analiza sprijinirii organizațiilor minorităților naționale prin finanțarea unor acțiuni, programe și proiecte interetnice și de combatere a intoleranței se va realiza pe baza listei contractelor de finanțare atribuite de către Departamentul pentru Relații Interetnice în perioada 2005-2008³.

Fondurile din care se finanțează programele și proiectele interetnice și de combatere a intoleranței sunt prevăzute în hotărârile de Guvern privind aprobarea modului de repartizare a sumelor prevăzute pentru organizațiile minorităților naționale în Legile bugetului de stat.

Aceste programe pot fi inițiate de Departamentul pentru Relații Interetnice, de instituții publice, de organizații, asociații și fundații din țară și din străinătate, care desfășoară activități în sfera de competență a Departamentului pentru Relații Interetnice, aflate în evidența acestuia, precum și de organisme internaționale⁴.

Departamentul pentru Relații Interetnice, în calitate de autoritate finanțatoare care acționează la nivel central, atribuie contractele de finanțare pe baza evaluării proiectelor predate în mai multe sesiuni în fiecare an.

Pentru finanțările nerambursabile alocate pentru programele și proiectele interetnice și de combatere a intoleranței sunt aplicabile prevederile Legii nr. 350/2005 privind regimul finanțărilor nerambursabile din fonduri publice alocate pentru activități nonprofit de interes general.

Alocarea fondurilor către destinatarul acestor programe, proiecte sau acțiuni se face de către Secretariatul General al Guvernului, pe baza fundamentărilor privind legalitatea, oportunitatea, necesitatea și economicitatea acestora și a devizelor de cheltuieli întocmite și certificate de Departamentul pentru Relații Interetnice. Astfel, răspunderea privind utilizarea și justificarea sumelor pe destinațiile

3 Baza de date care cuprinde proiectele câștigătoare ne-a fost pusă la dispoziție de către DRI.

4 Prezenta lucrare are ca scop doar analiza proiectelor inițiate de instituții, organizații, asociații și fundații fondate de către minoritățile naționale din România.

prevăzute în hotărârile de Guvern privind aprobarea modului de repartizare a sumelor prevăzute pentru organizațiile minorităților naționale în Legile bugetului de stat revine Departamentului pentru Relații Interetnice. Acesta justifică sumele prin prezentarea de documente legale aprobate de secretarul de stat, din care să rezulte utilizarea sumelor pe destinațiile prevăzute în notele de fundamentare.

Destinația finanțării este prevăzută de hotărârile de Guvern, iar domeniile finanțabile sunt următoarele:

- a) promovarea diversității etnice, lingvistice, culturale și religioase;
- b) cultivarea bunei cunoașteri și înțelegeri între minoritățile naționale, precum și între majoritate și minoritățile naționale;
- c) perfecționarea cadrului legislativ și instituțional privind minoritățile naționale;
- d) promovarea de politici de combatere a intoleranței;
- e) continuarea parteneriatului cu societatea civilă, instituțiile publice și autoritățile locale;
- f) întărirea capacității de monitorizare și de lucru a Departamentului pentru Relații Interetnice în parteneriat cu instituții publice/organizații, asociații și fundații din țară și din străinătate, precum și cu organisme internaționale;
- g) participarea la diferite programe europene și internaționale.

Proiectele și programele cuprinse se pot realiza prin:

1. organizarea și participarea la seminarii, colocvii, simpozioane, conferințe, congrese, mese rotunde, reuniuni, întâlniri de lucru, ședințe, plenare, ateliere, workshopuri desfășurate în țară și în străinătate;
2. organizarea și participarea la manifestări culturale și interculturale de interes național și internațional (festivaluri, spectacole, concursuri, expoziții, lansări de carte, târguri etc.);
3. organizarea și participarea la activități educaționale desfășurate în țară și în străinătate (tabere, călătorii, vizite de studiu, concursuri, traininguri etc.);
4. organizarea și participarea la acțiuni în cooperare cu organisme guvernamentale și instituții publice, din țară și din străinătate;
5. organizarea și participarea la schimburi de experiență, vizite de documentare și de studiu, cursuri, traininguri, programe de pregătire, formare și perfecționare în țară și în străinătate, în domenii utile promovării și dezvoltării diversității culturale și a relațiilor interetnice;
6. realizarea (*doar în 2008*), editarea, tipărirea, achiziționarea, traducerea și difuzarea de materiale documentare (broșuri, buletine informative, pliante, albume, publicații periodice, cărți, manuale școlare, antologii, postere, bannere, calendare, agende, enciclopedii, afișe, casete audio și video, CD-uri, DVD-uri, multimedia etc.);
7. realizarea (*doar în 2007*), comandarea (*doar în 2008*) de filme documentare și filme artistice de scurt metraj;
8. achiziționarea de rechizite și materiale promoționale;
9. vizite ale unor invitați străini, cu acoperirea cheltuielilor de transport internațional și de sejur pe teritoriul României;
10. achiziționarea de spoturi publicitare, închirierea și achiziționarea de spații de emisie și de comunicare în mass-media și Internet;

11. întreținerea și actualizarea, reconfigurarea (*doar în 2008*) designului paginii web a Departamentului pentru Relații Interetnice;

12. finanțarea de servicii de internet și multimedia (audio-video);

13. comandarea de sondaje de opinie, studii și cercetări în domeniul relațiilor interetnice;

14. achiziționarea unor servicii de publicitate, de consultanță în publicitate, consultanță în gestionarea proiectelor și consultanță în relații cu publicul; (*doar în anii 2007, 2008*);

15. realizarea de campanii de informare publică și imagine; (*doar în anii 2007, 2008*);

16. abonamente la publicații în domeniu;

17. alte activități necesare și oportune pentru păstrarea, exprimarea și dezvoltarea identității etnice, culturale, lingvistice și religioase a persoanelor aparținând minorităților naționale.

Pentru proiectele și programele menționate mai sus **se pot acoperi următoarele cheltuieli**: cazare, transport, diurnă pentru deplasări în țară și în străinătate ale persoanelor salariate în cadrul Departamentului, cazare, transport, masă sau masă zilnică pentru participanții la programele ori proiectele inițiate sau finanțate de Departament, tratații, reprezentare, mese oficiale, taxe de participare și vizitare, taxe poștale, taxe de viză, polițe de asigurare pentru călătorii în străinătate și asigurări medicale, comunicații telefonice și internet, premii, onorarii, achiziții de bunuri și servicii, inclusiv servicii de organizare a expozițiilor, târgurilor, seminariilor, spectacolelor, conferințelor, congreselor și amenajarea spațiilor unde acestea se desfășoară, editare, tipărire, multiplicare, difuzare, traducere, realizarea de obiecte promoționale, filme documentare și filme artistice de scurt metraj, servicii de publicitate, consultanță în publicitate, consultanță în gestionarea proiectelor, consultanță în relații cu publicul, realizarea de sondaje de opinie, studii și cercetări, realizarea de campanii de informare publică și imagine, închiriere de bunuri mobile și imobile.

Criteriile de evaluare a propunerilor de programe și proiecte interetnice și de combatere a intoleranței și atribuirea contractului de finanțare nerambursabilă în anul 2008 au fost următoarele⁵:

Criterii generale:

1. Obiective clar definite, strict legate de domeniul relațiilor interetnice, măsurabile, abordabile, realiste și încadrabile în timp;

2. Concordanță între scopul general, obiective, activitățile propuse, rezultatele așteptate, resursele umane și financiare disponibile;

3. Justificarea necesității acțiunii;

4. Definirea clară a grupului – țintă, a participanților/ beneficiarilor;

5. Calitatea propunerii de proiect.

Criterii specifice:

a. Conținutul proiectului-maximum 50 puncte (maximum 10 puncte/criteriu):

1. Complexitatea proiectului (de la structură simplă la structură complexă a activităților);

5 Criteriile de atribuire a evaluării propunerilor, precum și documentația pentru elaborarea și prezentarea acestora pot fi accesate pe site-ul Departamentului pentru Relații Interetnice: www.dri.gov.ro.

2. Claritatea obiectivelor, etapelor/ activităților și a rezultatelor așteptate ale proiectului, relevanța acestora în raport cu condiționalitățile proiectului;
 3. Gradul de stimulare a dialogului intercultural, capacitatea de promovare a unei atitudini pozitive față de diversitatea etno-culturală;
 4. Originalitatea proiectului, capacitatea acestuia de a răspunde unor obiective de durată și de a fi continuat;
 5. Potențialul de mediatizare/ vizibilitate al proiectului.
- b. Calitatea proiectului-maximum 20 puncte (maximum 10 puncte/criteriu):*
1. Claritatea, logica și corectitudinea formulării și argumentării proiectului, inclusiv din punct de vedere al exprimării;
 2. Coerența dintre obiective, activitățile propuse, rezultatele așteptate și resursele umane și financiare estimate.
- c. Capacitatea de implementare a inițiatorului-maximum 30 puncte (maximum 10 puncte/criteriu)*
1. Experiența organizației inițiatoare, activități derulate, parteneriate încheiate;
 2. Capacitatea financiară a organizației, inclusiv capacitatea de gestionare a fondurilor provenite de la bugetul de stat;
 3. Experiența managerului de proiect.

În perioada de referință s-au alocat în total 8.894 mii RON pentru finanțarea unor acțiuni, programe și proiecte interetnice și de combatere a intoleranței, aproximativ 70% din această sumă fiind contractate cu organizații care aparțin de o minoritate anume⁶, restul de 30% alocându-se centrelor de resurse și de cercetare în domeniul diversității și interculturalității, respectiv altor organizații, asociații și fundații cu caracter multiethnic⁷. Desigur, indiferent de faptul că o organizație a fost fondată de o minoritate anume, foarte multe dintre proiectele câștigătoare se referă la acțiuni interculturale și interetnice, adresându-se mai multor minorități.

Procentajul este puțin diferit la numărul proiectelor depuse, astfel aproximativ 80% din totalitatea proiectelor câștigătoare au fost inițiate de organizații care aparțin de o minoritate anume, celelalte organizații însumând 20%.

În ceea ce privește distribuția organizațiilor minorităților naționale în funcție de numărul proiectelor câștigătoare⁸, pe media anilor 2005-2008 aproape 60% din proiectele câștigate au fost inițiate de organizațiile minorității maghiare, acestea fiind urmate de cele germane (14%), ruse lipovene (6%) și turce (4%) (Tabelul 8.).

O imagine puțin diferită ne relevă distribuția sumelor câștigate de diferitele minorități naționale pe media anilor 2005-2008 (Tabelul 9.). Aproximativ două

- 6 În identificarea organizațiilor, asociațiilor, fundațiilor fondate de către minoritatea maghiară ne-a fost de mare ajutor baza de date a instituțiilor culturale maghiare de pe portalul Transindex (<http://kulturalis.adatbank.transindex.ro/>). De asemenea, identificarea entităților s-a făcut și pe baza statutului acestora, predate la DRI cu ocazia predării proiectelor. Cu această ocazie dorim să mulțumim ajutorul oferit din partea DRI în acest sens.
- 7 În situațiile în care solicitanții unui proiect câștigător au fost două sau mai multe organizații, fondate de către mai multe minorități, suma contractată s-a împărțit la numărul solicitanților.
- 8 În continuare ne referim doar la proiectele inițiate de organizații fondate de o minoritate anume, și nu la totalitatea proiectelor câștigătoare.

treimi din suma disponibilă a fost câștigată de proiecte inițiate de organizațiile minorităților maghiare. Acest procent a fost mai mare în primii doi ani, de aproape trei pătrimi din suma totală, în următorii doi ani constatându-se o scădere de 10%. Organizațiile fondate de minoritatea germană au primit aproximativ 8% din sumele contractate pentru acest tip de proiecte; în timp ce acest procent nu a variat de-a lungul celor patru ani, numărul proiectelor a scăzut. În această privință germanii sunt urmați, în ordine descrescătoare, de organizațiile rușilor lipoveni (6%), ale căror alocări au crescut de la un procentaj de 2-3% în anii 2005-2006 la 9-10% în următorii doi ani. O altă minoritate a cărei procentaj a crescut semnificativ este cea turcă, cu o medie de 4% din suma totală, procentajul crescând de la 2% la 7% de-a lungul celor patru ani.

În cazul celor mai multe minorități naționale, procentajul alocărilor către organizațiile aparținătoare de acestea este destul de apropiat ponderii minorității respective din cadrul minorităților naționale din țară, conform datelor recensământului din anul 2002 (Tabelul 10.). Excepția cea mai notabilă este cea a minorității rome, care reprezintă 24% din totalul minorităților naționale, și a cărei sume contractate reprezintă doar 1,3% din fonduri. De asemenea, organizațiile minorităților albaneze, armenie și bulgare nu au avut nici un proiect câștigător.

Tătarii, croații, elenii, ucrainenii, cehii și slovacii au obținut procentual sume mai mici față de procentajul etniei lor, iar maghiarii, sârbii, turcii, germanii, rușii lipoveni, polonezii, macedonenii slavi, evreii, italienii și rutenii au câștigat proiecte în procent mai mare decât reprezentarea lor numerică, în detrimentul celorlalte minorități.

Calculul referitor la suma primită pe cap de locuitor arată că rutenii au obținut în medie 23 RON pe an, aceștia fiind urmați de italienii cu 13 RON și de evreii cu 7 RON pe an, pe polul opus fiind românii cu 0,04 RON pe an și tătarii cu 0,1 RON pe an.

Concluzii

Prezentul studiu a încercat să ofere o imagine cât mai clară a volumului finanțării organizațiilor minorităților naționale, luând în discuție fondurile alocate în mod direct organizațiilor centrale, respectiv fondurile atribuite pe bază de proiecte organizațiilor mai mici sau mai mari ale minorităților.

În ceea ce privește repartitia fondurilor pentru organizațiile centrale ale cetățenilor aparținând minorităților naționale, pe lângă faptul că, în numere absolute, minorităților mai mari li s-au alocat cele mai multe fonduri, există și tendința firească de a avantaja minoritățile mai mici ca număr față de cele mai mari, în sensul că suma acordată pe cap de locuitor este invers proporțională cu numărul cetățenilor aparținând unei anumite minorități.

În schimb, în cazul fondurilor atribuite pe bază de proiecte de către Departamentul pentru Relații Interetnice, procentul sumei obținute de o anumită minoritate națională este, cu unele excepții, proporțional cu reprezentarea acelei minorități în rândul tuturor minorităților naționale.

Astfel, în acest caz discriminarea pozitivă mai sus amintită nu se mai impune, distribuția fondurilor fiind determinată de viabilitatea proiectelor depuse, condiționată, cel mai probabil, și de puterea organizațiilor și de resursele umane de care dispun aceștia.

Anexe:

Tabelul 1.

Sume alocate pentru sprijinirea organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, 1994-2008 (la valoare efectivă)

Minoritate	mii RON														mii RON	
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Albanezi	40.892	72.593	98.000	173.000	285.000	700.000	1.290.000	1.817.000	2.622.750	4.000.000	4.700.000	5.092.000	700	1.020	1.150	
Armeni	106.240	157.950	226.430	474.000	855.000	2.000.000	3.800.000	5.280.000	7.371.220	9.100.000	10.600.000	11.485.000	1.578	2.150	2.800	
Bulgari	100.845	131.887	195.900	372.900	607.000	1.500.000	3.040.000	4.283.000	5.939.935	7.200.000	8.600.000	9.320.000	1.282	1.749	2.310	
Cehi, slovaci	56.643	115.150	160.273	305.000	598.500	1.100.000	2.090.000	2.944.000	4.121.600	7.200.000	8.600.000	9.320.000	1.277	1.740	2.280	
Croați	26.736	46.870	73.615	140.000	278.400	700.000	1.335.000	1.881.000	2.642.925	5.000.000	6.000.000	6.500.000	893	1.218	1.610	
Eleni	97.350	184.000	180.250	361.000	427.500	1.250.000	3.550.000	5.003.000	7.000.000	8.000.000	9.300.000	10.080.000	1.386	1.890	2.500	
Evrei	87.799	112.000	170.000	364.000	570.000	1.500.000	2.880.000	4.030.000	5.584.330	8.800.000	8.000.000	8.670.000	1.190	1.620	2.140	
Germani	202.225	291.600	394.112	710.000	1.282.500	2.350.000	3.900.000	5.495.000	7.893.395	16.600.000	19.500.000	21.135.000	2.900	3.898	5.157	
Italiani	52.760	74.000	63.000	105.000	427.500	900.000	1.710.000	2.409.000	3.350.025	4.000.000	4.700.000	5.092.000	700	1.040	1.378	
Macedoneni slavi								900.000	1.350.175	4.000.000	4.700.000	5.092.000	700	1.026	1.568	
Maghiari	180.100	268.000	362.100	697.320	1.140.000	5.100.000	9.500.000	13.385.000	18.612.795	37.300.000	50.000.000	58.520.000	8.020	10.770	14.250	
Polonezi	38.020	70.000	99.907	190.000	285.000	890.000	1.710.000	2.409.000	3.380.025	4.800.000	5.550.000	6.015.000	857	1.260	1.679	
Romi	78.083	184.280	240.255	550.000	1.489.000	4.600.000	8.900.000	12.500.000	17.588.925	24.000.000	35.850.000	38.860.000	5.300	7.000	9.261	
Ruși lipoveni	60.797	116.000	155.027	310.000	828.400	1.500.000	3.040.000	4.425.000	6.469.515	11.300.000	13.450.000	14.580.000	2.005	2.730	3.600	
Ruteni								900.000	1.350.175	2.500.000	3.000.000	3.250.000	479	735	972	
Sarbi	73.340	124.600	184.400	374.000	747.600	1.700.000	2.920.000	4.114.000	5.757.405	7.000.000	9.600.000	10.405.000	1.429	1.940	2.560	
Talari	55.527	101.100	111.960	214.000	647.500	1.000.000	3.400.000	4.790.000	6.680.000	8.300.000	9.950.000	10.785.000	1.496	2.042	2.700	
Turci	8.783	95.615	118.350	230.000	570.000	1.200.000	2.435.000	3.431.000	4.772.445	5.900.000	7.900.000	8.563.000	1.208	1.771	2.425	
Ucraineni	123.953	216.100	270.191	567.000	1.081.100	3.610.000	7.100.000	10.004.000	14.010.795	17.000.000	20.000.000	21.670.000	2.980	4.060	5.360	
Total organizații	1.392.115	2.361.695	3.103.770	6.137.220	12.120.000	31.600.000	62.600.000	90.000.000	126.498.435	190.000.000	240.000.000	264.434.000	36.380	49.659	65.700	
Rezervă CMN ⁹	107.885	158.305	90.230	102.780												
Proiecte și programe interetnice ¹⁰					880.000	2.885.300	3.900.000	4.000.000	4.400.000	6.052.808	15.000.000	25.000.000	2.500	4.000	4.000	
Programe pentru combaterea rasismului ¹¹			306.000	274.000	700.000	835.000	900.000	800.000	2.666.000	3.170.000						
Programe pentru romii ¹²							1.221.000	1.221.000								
Total General	1.500.000	2.820.000	3.500.000	6.514.000	13.700.000	35.320.300	68.621.000	96.021.000	133.564.435	199.222.808	255.000.000	289.434.000	38.880	53.659	69.700	

9 Rezervă la dispoziția Consiliului pentru Minoritățile Naționale

10 Programe și proiecte comune / Acțiuni comune realizate de organizațiile ce aparțin minorităților naționale sau inițiate de către Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale, pe bază de programe / proiecte / proiecte și programe interetnice / Proiecte și programe interetnice și de combatere a intoleranței (Denumiri diferite în diferiți ani)

11 Proiecte și programe în cadrul Campaniei europene pentru combaterea rasismului, xenofobiei, antisemitismului și intoleranței

12 Contribuții la programele realizate cu finanțare internațională pentru proiecte de îmbunătățire a situației socio-medico-educative a romilor – cheltuieli de capital

Tabelul 2.
Sume alocate pentru sprijinirea organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, 1994-2008 (în RON, valori rotunjite)

Minoritate	mii RON														
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Albanezi	4	7	10	17	29	70	129	182	262	400	470	509	700	1.020	1.150
Armeni	11	16	23	47	86	200	380	528	737	910	1.060	1.149	1.578	2.150	2.800
Bulgari	10	13	20	37	61	150	304	428	596	720	860	932	1.282	1.749	2.310
Cehi, slovaci	6	12	16	31	60	110	209	294	412	720	860	932	1.277	1.740	2.280
Croați	3	5	7	14	28	70	134	188	264	500	600	650	893	1.218	1.610
Eleni	10	18	18	36	43	125	355	500	700	800	930	1.008	1.386	1.890	2.500
Evrei	9	11	17	36	57	150	288	403	558	680	800	867	1.190	1.620	2.140
Germani	20	29	39	71	128	235	390	550	789	1.660	1.950	2.114	2.900	3.898	5.157
Italiani	5	7	6	11	43	90	171	241	335	400	470	509	700	1.040	1.378
Macedoneni slavi	0	0	0	0	0	0	0	90	135	400	470	509	700	1.026	1.568
Maghiari	18	27	36	70	114	510	950	1.339	1.861	3.730	5.000	5.852	8.020	10.770	14.250
Polonezi	4	7	10	19	29	89	171	241	338	480	555	602	857	1.260	1.679
Romi	8	18	24	55	149	460	890	1.250	1.757	2.400	3.585	3.886	5.300	7.000	9.261
Ruși lipoveni	6	12	16	31	83	150	304	443	647	1.130	1.345	1.458	2.005	2.730	3.600
Ruteni	0	0	0	0	0	0	0	90	135	250	300	325	479	735	972
Sârbi	7	12	18	37	75	170	292	411	576	700	960	1.041	1.429	1.940	2.560
Tătari	6	10	11	21	65	100	340	479	668	830	995	1.079	1.496	2.042	2.700
Turci	1	10	12	23	57	120	244	343	477	590	790	856	1.208	1.771	2.425
Ucraineni	12	22	27	57	108	361	710	1.000	1.401	1.700	2.000	2.167	2.980	4.060	5.360
Total organizații	140	236	310	613	1.215	3.160	6.261	9.000	12.648	19.000	24.000	26.445	36.380	49.659	65.700
Rezervă CMN	11	16	9	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Proiecte și programe interetnice	0	0	0	0	88	289	390	400	440	605	1.500	2.500	2.500	4.000	4.000
Programe pentru combaterea rasismului	0	30	31	27	70	84	90	80	267	317	0	0	0	0	0
Programe pentru romi	0	0	0	0	0	0	122	122	0	0	0	0	0	0	0
Total General	151	282	350	650	1.373	3.533	6.863	9.602	13.355	19.922	25.500	28.945	38.880	53.659	69.700

Tabelul 3.

Rata inflației, 1995-2008

An	Rata inflației (%)¹³
1995	32,30
1996	38,80
1997	154,80
1998	59,10
1999	45,80
2000	45,70
2001	34,50
2002	22,50
2003	15,30
2004	11,90
2005	9,00
2006	6,56
2007	4,84
2008 ¹⁴	3,57

Sursa: Institutul Național de Statistică¹⁵

13 Valori raportate la anul anterior.

14 Valoare calculată până la luna iunie.

15 <http://www.insse.ro/cms/rw/pages/ipc.ro.do>

Tablel 4.

Sume alocate pentru sprijinirea organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, 1994-2008 (calculate conform ratei inflației din fiecare an, la valoarea leului din anul 2008)

Minoritate	mii RON																Total
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008		
Albanezi	170	224	231	154	165	273	346	363	426	565	593	589	760	1.056	1.150	7.065	
Armeni	466	513	531	426	490	781	1.019	1.052	1.199	1.284	1.337	1.329	1.713	2.227	2.800	17.167	
Bulgari	424	417	462	335	347	586	815	853	970	1.016	1.085	1.078	1.392	1.811	2.310	13.901	
Cehi, slovaci	254	385	369	281	342	430	560	586	670	1.016	1.085	1.078	1.387	1.802	2.280	12.525	
Croați	127	160	162	127	159	273	359	375	430	706	757	752	970	1.261	1.610	8.228	
Eleni	424	577	416	326	245	488	952	997	1.139	1.129	1.173	1.166	1.505	1.957	2.500	14.994	
Evrei	382	353	392	326	325	586	772	803	908	960	1.009	1.003	1.292	1.678	2.140	12.929	
Germani	848	929	900	643	729	918	1.046	1.096	1.284	2.343	2.459	2.446	3.149	4.037	5.157	27.984	
Italiani	212	224	139	100	245	352	458	480	545	565	593	589	760	1.077	1.378	7.717	
Macedoneni slavi	0	0	0	0	0	0	0	179	220	220	565	593	589	760	1.063	5.537	
Maghiari	763	865	831	634	649	1.992	2.547	2.669	3.028	5.264	6.306	6.771	8.708	11.154	14.250	66.431	
Polonezi	170	224	231	172	165	348	458	480	550	677	700	697	931	1.305	1.679	8.787	
Romi	339	577	554	498	849	1.797	2.386	2.492	2.859	3.387	4.521	4.496	5.755	7.250	9.261	47.021	
Ruși lipoveni	254	385	369	281	473	586	815	883	1.053	1.595	1.696	1.687	2.177	2.827	3.600	18.681	
Ruteni	0	0	0	0	0	0	0	179	220	220	353	378	376	520	761	3.759	
Sârbi	297	385	416	335	427	664	783	819	937	988	1.211	1.204	1.552	2.009	2.560	14.587	
Tătari	254	320	254	190	370	391	912	955	1.087	1.171	1.255	1.248	1.624	2.115	2.700	14.846	
Turci	42	320	277	208	325	469	654	684	776	833	996	990	1.312	1.834	2.425	12.145	
Ucraineni	509	705	623	516	615	1.410	1.904	1.993	2.280	2.399	2.522	2.507	3.236	4.205	5.360	30.784	
Total organizații	5.935	7.563	7.157	5.552	6.920	12.344	16.786	17.938	20.581	26.816	30.269	30.595	39.503	51.429	65.700	345.088	
Rezervă CMN	466	513	208	91	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1.278	
Proiecte și programe interetnice	0	0	0	0	501	1.129	1.046	797	716	854	1.892	2.893	2.715	4.143	4.000	20.686	
Programe pentru combaterea rasismului	0	961	716	245	399	328	241	159	434	447	0	0	0	0	0	3.930	
Programe pentru romi	0	0	0	0	0	0	327	243	0	0	0	0	0	0	0	570	
Total General	6.401	9.037	8.081	5.888	7.820	13.801	18.400	19.137	21.731	28.117	32.161	33.488	42.218	55.572	69.700	371.552	

Tabelul 5.

Sume alocate pentru sprijinirea organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, 1994-2008, în procente (calculate conform ratei inflației din fiecare an, la valoarea leului din anul 2008)

	%															
Minoritate	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Total
Albanezi	2,9	3,0	3,2	2,8	2,4	2,2	2,1	2,0	2,1	2,1	2,0	1,9	1,9	2,1	1,8	2,0
Armeni	7,9	6,8	7,4	7,7	7,1	6,3	6,1	5,9	5,8	4,8	4,4	4,3	4,3	4,3	4,3	5,0
Bulgari	7,1	5,5	6,5	6,0	5,0	4,7	4,9	4,8	4,7	3,8	3,6	3,5	3,5	3,5	3,5	4,0
Cehi, slovaci	4,3	5,1	5,2	5,1	4,9	3,5	3,3	3,3	3,3	3,8	3,6	3,5	3,5	3,5	3,5	3,6
Croați	2,1	2,1	2,3	2,3	2,3	2,2	2,1	2,1	2,1	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4
Eleni	7,1	7,6	5,8	5,9	3,5	4,0	5,7	5,6	5,5	4,2	3,9	3,8	3,8	3,8	3,8	4,3
Evrei	6,4	4,7	5,5	5,9	4,7	4,7	4,6	4,5	4,4	3,6	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,7
Germani	14,3	12,3	12,6	11,6	10,5	7,4	6,2	6,1	6,2	8,7	8,1	8,0	8,0	7,8	7,8	8,1
Italiani	3,6	3,0	1,9	1,8	3,5	2,9	2,7	2,7	2,6	2,1	2,0	1,9	1,9	2,1	2,1	2,2
Macedoneni slavi ¹⁶	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	1,1	2,1	2,0	1,9	1,9	2,1	2,4	1,6
Maghiari	12,9	11,4	11,6	11,4	9,4	16,1	15,2	14,9	14,7	19,6	20,8	22,1	22,0	21,7	21,7	19,3
Polonezi	2,9	3,0	3,2	3,1	2,4	2,8	2,7	2,7	2,7	2,5	2,3	2,3	2,4	2,5	2,6	2,5
Romi	5,7	7,6	7,7	9,0	12,3	14,6	14,2	13,9	13,9	12,6	14,9	14,7	14,6	14,1	14,1	13,6
Ruși lipoveni	4,3	5,1	5,2	5,1	6,8	4,7	4,9	4,9	5,1	5,9	5,6	5,5	5,5	5,5	5,5	5,4
Ruteni ¹⁷	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	1,1	1,3	1,2	1,2	1,3	1,5	1,5	1,1
Sârbi	5,0	5,1	5,8	6,0	6,2	5,4	4,7	4,6	4,6	3,7	4,0	3,9	3,9	3,9	3,9	4,2
Tătari	4,3	4,2	3,5	3,4	5,3	3,2	5,4	5,3	5,3	4,4	4,1	4,1	4,1	4,1	4,1	4,3
Turci	0,7	4,2	3,9	3,7	4,7	3,8	3,9	3,8	3,8	3,1	3,3	3,2	3,3	3,6	3,7	3,5
Ucraineni	8,6	9,3	8,7	9,3	8,9	11,4	11,3	11,1	11,1	8,9	8,3	8,2	8,2	8,2	8,2	8,9
Total minorități	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

¹⁶ Macedonenilor slavi i-au fost alocate fonduri doar din anul 2001.

¹⁷ Rutenilor i-au fost alocate fonduri doar din anul 2001.

Tabelul 6.

Sume alocate pentru sprijinirea organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, 1994-2008, calculate pe cap de locuitor (calculate conform ratei inflației din fiecare an, la valoarea leului din anul 2008)

Minoritate	Număr. recensământ 2002	RON															Total 1994-2008	Medie pe an 1994-2008
		1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008		
Albanezi	520	327	431	444	296	317	525	665	698	819	1.087	1.140	1.133	1.462	2.031	2.212	13.587	906
Armeni	1.780	262	288	298	239	275	439	572	591	674	721	751	747	962	1.251	1.573	9.643	643
Bulgari	8.092	52	52	57	41	43	72	101	105	120	126	134	133	172	224	285	1.717	114
Cehi, slovaci	21.137	12	18	17	13	16	20	26	28	32	48	51	51	66	85	108	591	39
Croați	6.786	19	24	24	19	23	40	53	55	63	104	112	111	143	186	237	1.213	81
Eleni	6.513	65	89	64	50	38	75	146	153	175	173	180	179	231	300	384	2.302	153
Evrei	5.870	65	60	67	56	55	100	132	137	155	164	172	171	220	286	365	2.205	147
Germani	60.088	14	15	15	11	12	15	17	18	21	39	41	41	52	67	86	464	31
Italiani	3.331	64	67	42	30	74	106	137	144	164	170	178	177	228	323	414	2.318	155
Macedoneni slavi	731	0	0	0	0	0	0	0	245	301	773	811	806	1.040	1.454	2.145	7.575	947
Maghiari	1.434.377	1	1	1	0	0	1	2	2	2	4	4	5	6	8	10	47	3
Polonezi	3.671	46	61	63	47	45	95	125	131	150	184	191	190	254	355	457	2.394	160
Romi	535.250	1	1	1	1	2	3	4	5	5	6	8	8	11	14	17	87	6
Ruși lipoveni	36.397	7	11	10	8	13	16	22	24	29	44	47	46	60	78	99	514	34
Ruteni	262	0	0	0	0	0	0	0	683	840	1.347	1.443	1.435	1.985	2.905	3.710	14.348	1.794
Sârbi	22.518	13	17	18	15	19	29	35	36	42	44	54	53	69	89	114	647	43
Tătari	24.137	11	13	11	8	15	16	38	40	45	49	52	52	67	88	112	617	41
Turci	32.596	1	10	8	6	10	14	20	21	24	26	31	30	40	56	74	371	25
Ucraineni	61.091	8	12	10	8	10	23	31	33	37	39	41	41	53	69	88	503	34
Total minorități/ Medie ani	2.265.147	51	62	61	45	51	84	112	166	195	271	286	285	375	519	657		

Tablelul 7.

Sume alocate pentru sprijinirea organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, 1994-2008, calculate în procente și pe cap de locuitor (în ordine crescătoare în funcție de suma alocată pe cap de locuitor pentru media anilor 1994-2008)

Minoritate	Număr recensământ 2002	% din minorități	Total 1994-2008			Medie RON pe an / persoană
			% din fonduri	% din fonduri / % din minorități	Total 1994-2008 RON / persoană	
Maghiari	1.434.377	63,32	19,3	0,30	47	3
Romi	535.250	23,63	13,6	0,58	87	6
Turci	32.596	1,44	3,5	2,45	371	25
Germani	60.088	2,65	8,1	3,06	464	31
Ucraineni	61.091	2,70	8,9	3,31	503	34
Ruși lipoveni	36.397	1,61	5,4	3,37	514	34
Cehi, slovaci	21.137	0,93	3,6	3,89	591	39
Tătari	24.137	1,07	4,3	4,04	617	41
Sârbi	22.518	0,99	4,2	4,25	647	43
Croați	6.786	0,30	2,4	7,96	1.213	81
Bulgari	8.092	0,36	4,0	11,28	1.717	114
Evrei	5.870	0,26	3,7	14,46	2.205	147
Eleni	6.513	0,29	4,3	15,11	2.302	153
Italiani	3.331	0,15	2,2	15,21	2.318	155
Polonezi	3.671	0,16	2,5	15,71	2.394	160
Armeni	1.780	0,08	5,0	63,31	9.643	643
Albanezi	520	0,02	2,0	89,18	13.587	906
Macedoneni slavi	731	0,03	1,6	49,72	7.575	947
Ruteni	262	0,01	1,1	94,18	14.348	1.794
Total	2.265.147					

Tabelul 8.

Numărul proiectelor câștigătoare¹⁸ depuse de către organizațiile, fundațiile și asociațiile fondate de minoritățile naționale, atribuite de către Departamentul pentru Relații Interetnice, 2005-2008, în număr absolut și în procente

	2005		2006		2007		2008		2005-2008		%	
	Total	Minorități	Total	Minorități	Total	Minorități	Total	Minorități	Total	Minorități	Total	Minorități
Albanezi	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Armeni	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Bulgari	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Cehi, slovaci	2	2,53	3,13	1	0,84	1,06	0	0,00	2	2,25	2,90	1,74
Croați	0	0,00	0,00	1	0,84	1,06	0	0,00	0	0,00	0,00	0,35
Eleni	0	0,00	0,00	1	0,84	1,06	0	0,00	0	0,00	0,00	0,35
Evrei	2	2,53	3,13	1	0,84	1,06	2	2,78	3,28	1	1,12	1,45
Germani	14	17,72	21,88	12	10,08	12,77	7	9,72	11,48	7	7,87	10,14
Italiani	1	1,27	1,56	3	2,52	3,19	2	2,78	3,28	1	1,12	1,45
Macedoneni slavi	0	0,00	0,00	2	1,68	2,13	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00
Maghiari	34	43,04	53,13	56	47,06	59,57	37	51,39	60,66	42	47,19	60,87
Polonezi	1	1,27	1,56	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	2	2,25	2,90
Romi	2	2,53	3,13	0	0,00	0,00	1	1,39	1,64	0	0,00	0,00
Ruși lipoveni	2	2,53	3,13	5	4,20	5,32	5	6,94	8,20	5	5,62	7,25
Ruteni	0	0,00	0,00	1	0,84	1,06	1	1,39	1,64	0	0,00	0,00
Sârbi	1	1,27	1,56	3	2,52	3,19	3	4,17	4,92	3	3,37	4,35
Tătari	0	0,00	0,00	1	0,84	1,06	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00
Turci	3	3,80	4,69	3	2,52	3,19	2	2,78	3,28	4	4,49	5,80
Ucraineni	2	2,53	3,13	4	3,36	4,26	1	1,39	1,64	2	2,25	2,90
Total minorități	64	81,01	100,00	94	78,99	100,00	61	84,72	100,00	69	77,53	100,00
Centre de resurse și de cercetare în domeniul diversității și interculturalității	11	13,92		19	15,97		7	9,72		13	14,61	
Alte organizații, Asociații și fundații cu caracter multietnic	4	5,06		6	5,04		4	5,56		7	7,87	
Total General	79	100,00		119	100,00		72	100,00		89	100,00	
												100,00

18 Numărul total real al proiectelor este puțin mai mic, diferența constând în numărul proiectelor inițiate împreună de organizații aparținând mai multor minorități.

Tabelul 9.

Fonduri alocate pentru organizații, fundații și asociații fondate de minoritățile naționale, atribuite pe bază de proiecte de către Departamentul pentru Relații Interetnice, 2005-2008, în număr absolut și în procente

	2005	% Total	% Minorități	2006	% Total	% Minorități	2007	% Total	% Minorități	2008	% Total	% Minorități	Total 2005-2008	% Total	% Minorități
Albanezi	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00
Armeni	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00
Bulgari	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00
Cehi, slovaci	30.414,13	1,78	2,44	2.333,33	0,09	0,14	0	0,00	0,00	24.037,50	0,96	1,31	56.784,96	0,64	0,88
Croați	0	0,00	0,00	9.731,00	0,36	0,58	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	9.731,00	0,11	0,15
Eleni	0	0,00	0,00	10.416,67	0,39	0,62	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	10.416,67	0,12	0,16
Evrei	30.347,72	1,78	2,44	50.087,00	1,87	2,97	54.996,00	2,75	3,33	30.000,00	1,20	1,63	165.430,72	1,86	2,58
Germani	104.437,76	6,13	8,39	135.333,97	5,05	8,03	125.354,58	6,27	7,59	156.840,50	6,25	8,53	521.966,81	5,87	8,13
Italiani	12.465,28	0,73	1,00	46.132,53	1,72	2,74	78.000,00	3,90	4,72	40.000,00	1,59	2,18	176.597,81	1,99	2,75
Macedoneni slavi	0	0,00	0,00	12.750,00	0,48	0,76	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	12.750,00	0,14	0,20
Maghiari	908.888,68	53,33	73,03	1.238.458,47	46,19	73,46	1.034.765,73	51,72	62,66	1.147.237,71	45,75	62,43	4.329.350,59	48,68	67,44
Polonezi	20.798,88	1,22	1,67	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	24.037,50	0,96	1,31	44.836,38	0,50	0,70
Romi	41.950,87	2,46	3,37	0	0,00	0,00	39.489,64	1,97	2,39	0	0,00	0,00	81.440,51	0,92	1,27
Ruși lipoveni	22.649,49	1,33	1,82	43.710,07	1,63	2,59	171.851,24	8,59	10,41	169.440,00	6,76	9,22	407.650,80	4,58	6,35
Ruteni	0	0,00	0,00	10.000,00	0,37	0,59	13.656,24	0,68	0,83	0	0,00	0,00	23.656,24	0,27	0,37
Sârbi	26.796,00	1,57	2,15	26.514,00	0,99	1,57	63.440,00	3,17	3,84	65.000,00	2,59	3,54	181.750,00	2,04	2,83
Tătari	0	0,00	0,00	10.416,67	0,39	0,62	0	0,00	0,00	0	0,00	0,00	10.416,67	0,12	0,16
Turci	23.109,18	1,36	1,86	45.816,67	1,71	2,72	62.503,20	3,12	3,78	137.368,00	5,48	7,47	268.797,05	3,02	4,19
Ucraineni	22.649,49	1,33	1,82	44.147,67	1,65	2,62	7.428,00	0,37	0,45	43.800,00	1,75	2,38	118.025,16	1,33	1,84
Total minorități	1.244.507,47	73,02	100,00	1.695.848,05	62,88	100,00	1.651.484,63	82,54	100,00	1.837.761,21	73,28	100,00	6.419.601,36	72,18	100,00
Centre de resurse și de cercetare în domeniul diversității și interculturalității	379.716,12	22,28		525.457,98	19,60		273.101,10	13,65		505.855,25	20,17		1.684.130,45	18,93	
Alte organizații, Asociații și fundații cu caracter multietnic	80.196,10	4,71		469.909,15	17,53		76.267,67	3,81		164.240,00	6,55		790.612,92	8,89	
Total General	1.704.419,69	100,00		2.681.215,18	100,00		2.000.853,40	100,00		2.507.856,46	100,00		8.894.344,73	100,00	

Tabelul 10.

Fonduri alocate pentru organizații, fundații și asociații fondate de minoritățile naționale, atribuite pe bază de proiecte de către Departamentul pentru Relații Interetnice, calculate în procente și pe cap de locuitor (în ordine crescătoare în funcție de suma obținută pe cap de locuitor pentru media anilor 2005-2008)

Minoritate	Număr. recensământ 2002	% din minorități	Total 2005 – 2008	% fonduri	% fonduri / % din minorități	Total 2005 – 2008 RON/ persoană	Medie RON pe an / persoană
Albanezi	520	0,02	0,00	0,00	0,00	0,0	0,0
Armeni	1.780	0,08	0,00	0,00	0,00	0,0	0,0
Bulgari	8.092	0,36	0,00	0,00	0,00	0,0	0,0
Romi	535.250	23,63	81.440,51	1,27	0,05	0,2	0,04
Tătari	24.137	1,07	10.416,67	0,16	0,15	0,4	0,1
Croați	6.786	0,30	9.731,00	0,15	0,51	1,4	0,4
Eleni	6.513	0,29	10.416,67	0,16	0,56	1,6	0,4
Ucraineni	61.091	2,70	118.025,16	1,84	0,68	1,9	0,5
Cehi, slovaci	21.137	0,93	56.784,96	0,88	0,95	2,7	0,7
Maghiari	1.434.377	63,32	4.329.350,59	67,44	1,06	3,0	0,8
Sârbi	22.518	0,99	181.750,00	2,83	2,85	8,1	2,0
Turci	32.596	1,44	268.797,05	4,19	2,91	8,2	2,1
Germani	60.088	2,65	521.966,81	8,13	3,07	8,7	2,2
Ruși lipoveni	36.397	1,61	407.650,80	6,35	3,95	11,2	2,8
Polonezi	3.671	0,16	44.836,38	0,70	4,31	12,2	3,1
Macedoneni slavi	731	0,03	12.750,00	0,20	6,15	17,4	4,4
Evrei	5.870	0,26	165.430,72	2,58	9,94	28,2	7,0
Italiani	3.331	0,15	176.597,81	2,75	18,71	53,0	13,3
Ruteni	262	0,01	23.656,24	0,37	31,86	90,3	22,6
Total	2.265.147		6.419.601,36	100,00			